

FOLK MAGAZIN

„Eleink” – Szadai képek

Elhunyt Kobzos Kiss Tamás

A Kincső és az Ifjú Szivek jubileuma

– Bársony Mihály és Sebő Ferenc levelezése

Hirling Ernő gödöllői fényképész Szadán, a XX. század első évtizedeiben készült fotói (Néprajzi Múzeum – F31700, F31488, F31508)

A TARTALOMBÓL:

6. ELHIVATOTTAK A VÉGEKEN
Találkozásaim Bereczky Ildikóval – I.
Kóka Rozália
8. Kobzos Kiss Tamás emlékére
Szabó Zoltán
9. Táncház és népzeneoktatás
Kobzos Kiss Tamás
12. KESERÉDES DERŰ
Péter László székely „panoptikuma”
KÓKA ROZÁLIA ROVATA
15. Bársony Mihály és Sebő Ferenc
levelezése
20. Gondolatok a moldvai csángó
balladák hallatán
Péterbencke Anikó
24. A Kincső Táncegyüttes jubileuma
Nemes Szilvia
30. Mesemondók emlékezete
Magyar Zoltán
32. Hatvanéves az Ifjú Szivek
Takács András
34. TALLÓZÓ
Küzdelem a tánc és a muzsika ellen – I.
Takács Sándor (P. VAS JÁNOS ROVATA)
36. SZÉKI TÖRTÉNETEK
Kocsis Rózi: Csak őli a táncot, gyilkolja
JUHOS KISS SÁNDOR ROVATA
38. A néptánckutatás új műhelyei...
Felföldi L. – Kukár B. M. – Varga S.
40. Erdők, vizek zenéje (Tükrös-CD)
Árendás Péter
41. Fekete-piros tánc
Széki Soós János
42. MAGTÁR
Kacsirek Ottó: Krumplipaprikás
Széki Soós János rovata
44. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
Finnugor nyelvrokonaink ételei III.
Juhász Katalin
50. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

„Eleink” – Szadai képek

Beszélgetés Novák Lászlónéval, a Szadai Tájház vezetőjével

Korniss Péter fotográfus felvetésének köszönhetem, hogy eljutottam Szadára, ahol Novák Ferenc sógornője, Novák Lászlóné vezeti azt a tájházat, amely sok szempontból túlmutat a helyi értékeken. Szada megőrzött tárgykultúrája és a szadai fehérhímezés mellett megbecsült helye van itt az elmúlt évszázad fotográfiáinak. A szadai hagyományokat érintő beszélgetésünk közben az „Eleink” sorozatcímű Tájházi Füzetek számaiban, az első világháború idején készített Hirling Ernő-fotókat, Gönyei Sándor gyöngyösbokrétás fényképeit és az ezredfordulón készített szadai portrékat tartalmazó helyi kiadványokban lapozgattunk.

– *Hogyan lesz valakiből a Szadai Tájház vezetője?*

– Én az eredeti szakmám egyik felét sokáig nem gyakoroltam. Magyar-néprajz szakot végeztem az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen, és egész életemben tanítottam. Volt egy idő, amikor a férjemmel, aki mezőgazdász volt, itt laktunk Szadán, aztán később már nem itt laktunk, de én itt dolgoztam, az általános iskolában. Akkoriban kezdtük összegyűjteni a szadai hagyományokat: először folklórt, aztán lassan csurrantak-cseppentek a tárgyi emlékek is, amelyekből már össze lehetett rakni egy kiállítást. Gödöllőn dolgoztam már, de vissza-visszahívtak, ha a helyi folklórhoz kötődő esemény volt készülőben.

– *Lehetett még Szadán élő folklórt találni?*

– Akkoriban még meglepően gazdag népdal-anyag élt az emberek ajkán, sokféle gyermekjátékot ismertek, és a szokások is éltek. Kolléganóm, Cziberéné Szitó Marika élete végéig itt dolgozott, és tulajdonképpen ő volt a motorja a szadai hagyományok gyűjtésének és fenntartásának. Amikor a „Röpülj, páva!” mozgalom elindult, asszonykórust szervezett, amelyből aztán kinőtt az idén negyvenedik születésnapját ünneplő Szadai Népi Együttes. Közben a gyűjtött tárgyak úgy felszaporodtak, hogy érdemesnek látszott tájházat létrehozni. Egy kicsike épületet kaptunk kölcsön, ott rendeztük be az első tájházat, de aztán, amikor azzal gondok voltak, a falu megvette ezt a közép-paraszti portát. A szükséges átalakításokat követően, 2009-ben nyitottuk meg a Szadai Tájházat itt, a Dózsa György út 41-ben.

– *Mit lehet tudni magáról az épületről, az épületegyüttesről?*

– Egy 1872-es térképen már rajta van a telek és a főépület. A ház udvar felőli fala abból az időből származik: eredeti, vastag vert fal. A ház folyamatosan lakott volt, ami azt jelenti, hogy az elmúlt majd’ másfél évszázadban mindig alakították és „buheralták”. A ház külső falát valamikor a harmincas évek táján rakták újra, mert kifelé dőlt, akkoriban emelték a magasságát, ettől nőtt

a belmagasság is. Valamikor hozzáépítették a nyári konyhát, aztán egy garázst, egy fészert... Közben, több részletben rengeteg betonnal felöntötték az udvart. Ha azt nem szedjük fel, akkor most akár egy betonmúzeum is lehetne itt. Persze, ez a nagy betonozás nem volt ördögtől való, hiszen lejt a porta és a talaj is agyagos.

– *Miből áll most a gyűjtemény?*

– A tájház gyűjteménye folyamatosan bővül. Nemrégiben hoztak egy cipészműhelyt a gyönyörű kaptafáival, és a friss szerzemények közé tartozik egy 1900-ban készült nagy szőlőprés. Szerencsére a szadaiak tudják már, hogy a rég nem használt holmik nem biztos, hogy ki kell dobní, vagy el kell tüzelni.

– *Tehát van egy „klasszikus” tájházi rész...*

– Igen, tisztaszobával, konyhával és kamrával, meg egy padlásfeljáró, ahová beraktuk a cipészműhelyt. Ezt követi a sarokban egy félig nyitott rész, ahol a mezőgazdasági eszközöket tartjuk. Az udvar hátulját egy fészer zárja, amit szinpadként is használunk. A másik sarokban van a kovácsműhely, amelyben két szadai kovács szerszámai láthatók használatra készen. Aztán következik a vizesblokk és egy kézműves műhely. Ezek mellett van egy szép pincénk, amin még dolgozni kell. Az udvaron régebben betonból készült fedőlapok is voltak, és az egyik alatt találtunk egy téglával kirakott kutat, aminek a felszín fölötti részét újjáépítettük.

– *Korniss Péter javasolta, hogy nézzünk körül itt, a Szadai Tájházban. Nem nehéz kitalálni, hogy a szadai hagyományokhoz kötődő gazdag fotográfiai anyag miatt.*

– A Gönyei Sándor-féle szadai fotókat régebben is ismertük, mert az 1940-es évek elején készítőjük megjelentetett egy tanulmányt a Néprajzi Közleményekben. Ebből az anyagból már korábban is kértünk néhány képet a Néprajzi Múzeumtól, de a mostani tájház alapításakor bementem a múzeum fotótárába, hogy felderítsem, mit őriznek még Szadáról. Kiderült, hogy vannak üvegnegatívok, amikről nem sokat lehetett tudni. Az egyik információ az volt,

Címlap: Hirling Ernő gödöllői fényképész Szadán, a XX. század első évtizedeiben készült fotója (Néprajzi Múzeum – F31440)

hogy 1921-ben vásárolta a képanyagot László Gyula professzor édesapja, aki nem sokkal korábban települt át Erdélyből, és a Néprajzi Múzeumban kapott állást. Ez az az időszak, amikor az üvegnegatívot lecserélték celluloidra, és a fényképészek kezdték kidobálni az addig használt üvegnegatívokat. A Néprajzi Múzeum a pótolhatatlan veszteséget felismerve több fotográfus gyűjteményét is felvásárolta. Az akkor még ismeretlen fényképész anyagából rendeztünk egy kiállítást, és ebből készült el a Tájházi Füzetek kiadvány-sorozat első darabja „Elekink” címmel. Amikor megjelent, még nem tudtuk a fényképész nevét.

– *Hirling Ernő állt a fényképezőgép mögött. Ez hogyan derült ki?*

– A képekből készített kiállításon kítettünk egy füzetet, azzal a céllal, hogy ha valaki felismeri a képek szereplőit, írja be. Az emberek elkezdtek írni, s bár messze nem mindenkiről derült ki, hogy kicsoda, mégis elég sok információ összejött. Ami talán ennél is fontosabb, behoztak néhány papír alapú fényképet, amelyeknek a hátoldalán – mint akkoriban a fotográfiák legtöbbször – rajta volt, hogy ki készítette őket. A képekről és a hozzájuk tartozó történetekből azt is megtudtuk, hogy az első világháború idejéből származnak.

– *Mit sikerült azóta megtudni Hirling Ernőről?*

– Hirling eredetileg Hatvanban volt vasúti tiszt, és közben belehabarodott a fotográfiába. 1912 és '32 között működtetett egy fényképész műtermet Gödöllőn. Azt, hogy maga a fotográfia érdekelte, abból is érezhetjük, hogy a húszas évek végén volt egy mezőgazdasági kiállítás, ahová falusi témájú képeket vártak, és ő ezen a kiállításon díjat nyert. Hirling Ernő Gödöllőre nősült, ráadásul elég jól, ennek köszönhetően volt pénze és ideje is a szenvedélyére. A mai gödöllői művelődési ház helyén, az Aszód felé menő főút mellett, apósa házában volt a műterme. Gödöllőn is van eltemetve.

– *Milyen történeteket hoztak felszínre a százéves fotók?*

– A képek mögött néha egészen izgalmas történetek bontakoznak ki, sok információt felszínre hozott az emlékezés. Van olyan család, ahol azért nincs jelen a családfő, mert katona volt vagy már el is esett, aztán van, akiről a megtudtuk, hogy azokban az években Amerikában dolgozott, és onnan küldött pénzt a családnak. Ezekre a képeken fedeztük fel azt is, hogy azokban az időkben nagyobb volt a lányok fehérhímzéses díszszekendője. Azóta – a képek hatására – az asszonyok elkezdtek ilyen nagyméretű szekendőket varrni.

– *A Tájházi Füzetek második számában Gönyei Sándor szadai képei láthatók. Az ő neve*

Fotó: Hirling Ernő (Néprajzi Múzeum, F31427)

már ismerősebben cseng. Lehet tudni, hogy ő miként tévedt ide?

– Gönyei Sándor néprajzsként az egyik legszorgosabb gyűjtő volt. Különösen kedvelem, mert nem gyártott elméleteket, nem „ösmagyarkodott”, hanem leírta és lefotózta azt, amit talált. A képeit nézve érezhetjük, hogy mennyire szerette a témáját.

– *Rendszeresen megfordult Szadán, vagy a képek „kampányszerűen” készültek?*

– Évekig járt ide '38 és '42 között. Ezek a képek is a Néprajzi Múzeum fotótárában maradtak fenn. A képeken szereplő emberek nevét a szadaiak tudták megadni, és sok olyan információ van, ami a kiállítás kapcsán derült ki. Itt már kisebb volt az időbeli távolság, mint a Hirling-fotók esetében, így nem csoda, hogy meglelt emberek könnyez-

tek felmenőik korábban sosem látott képei előtt.

A fotók zöme a rövid életű szadai Gyöngyösbokrétá mozgalomhoz kötődik. A szadaiak itt attól voltak különlegesebbek, hogy ők valóban helyi viseletet és helyi népszokást vittek fel a színpadra...

– *Mi mást tehettek volna?*

– Akkoriban nem volt ez ennyire magától értetődő és egyszerű. A Gyöngyösbokrétának az volt a legnagyobb baja, hogy nem volt hozzá szakmai háttér. Általában a helyi tanító vagy a jegyző vezette a csoportot, és ha ő úgy gondolta, hogy több szövegre kell a népdalokat énekelni, akkor az úgy történt; vagy, ha azt gondolta, hogy a „Ritka búza, ritka árpa, ritka rozs...” című nótát egy örökbecsű népdal, akkor azt énekelte-

te. Juliska néni még részt vett a gyöngyösbokrétázásban, és ő mesélte, hogy egy tanítókisasszony hívta össze őket. Juliska néni manapság is kacagva meséli, hogy miféle bokázásra tanította őket. Aztán valószínűleg szólhatott neki valaki, mert végül egy lakodalmas szokást, a menyasszonyfektető gyertyástáncot vitték színpadra 1938 augusztusában, Budapesten, a Városi Színházban. Gönyei a '38-as előadás miatt került kapcsolatba a szadaikkal. Ez úgy történt, hogy a Gyöngyösbokréta fő szervezője, Paulini Béla újságíró érezte, hogy vannak szakmai problémák a gyöngyösbokrétás előadások körül. Rájött, hogy valamit csinálni kell, és megkereste a Néprajzi Múzeumot, ahonnan Györffy István, mások mellett Gönyeit küldte segíteni. Gönyei Sándor megnézte a műsort, jól le is húzta, de a pozitív példák között említette a szadaik műsorát, mert az valóban a helyi hagyományra épített.

– *Hol léptek még fel a szadai gyöngyösbokrétások?*

– Országos bemutatón csak akkor, egyetlen alkalommal vettek részt. De felléptek például 1937 májusában Gödöllőn az olasz királyi pár fogadásán, vagy '38 januárjában a budapesti vármegyeházán, az alispán – valószínűleg Endre László – beiktatásán is részt vettek, ahogyan az 1939-es tavaszi Budapesti Nemzetközi Vásáron is. Ezeket a rendezvényeket megőrizték a korabeli újságok, és a helyi emlékezet is. A reprezentatív események jelentős részén a gyöngyösbokrétásokat arra használták, mint később a néptáncosokat. Ma azt modanánk erre, hogy „biodíszlet”-nek kellettnek.

– *A harmadik Tájházi Füzet képei már az ezredfordulóig vezetnek a nézőt...*

– Az ezredforduló körül két gödöllői fotográfus, Fuszenecker Ferenc és Lőrinc Ferenc vállalta, hogy lefotózza az öreg szadaikat. Galambos Gáborné Ilonka volt a fő segítség ebben a munkában. Ő vállalta, hogy végigjárja a régi szadai családokat, ami azért nem lett volna könnyű annak, aki nem itt élte le az életét, mert addigra már nagyon nagy volt a betelepülők aránya. Szada divatos lett, és az utóbbi másfél évtizedben kétszeresénél is nagyobbra nőtt.

– *Számokra lefordítva ez mit jelent?*

– Az egykori kétezer lakosból mára nagyjából ötezer lett. Miután megtelt Adyliget, Nagykovácsi és a többi budai dombos település, az emberek rájöttek, hogy ez is jó hely itt, a sztráda mellett. A faluban most lakik olimpiai bajnok, Kossuth-díjas tudós és muzsikás, nyomdatulajdonos...

– *...meg az „öslakók”, akik hagyják magukat fényképezni.*

– Hát, azért nem mindenki. De végül összejött hatvannál több portréfotó. Ezek elő-

ször a reformátusok Gyülekezeti Házában voltak kiállítva, aztán – a tájház megnyitásakor – beköltözhettek hozzánk.

– *Önnek mostanra több évtizednyi rálátása van a szadaiakra. Van, vagy volt a helyiekben – túl persze a szadai fehérbízmészen – valami, ami megkülönböztette őket a környékeliektől?*

– Én a hetvenes években tanítottam itt. Akkor még az volt a helyzet, hogy a szülőket szinte lehetetlen volt rábeszélni arra, hogy az általános iskola után továbbtaníttassák a gyerekeiket. Csodálatos, pengeagyú gyerekekkel találkoztam, akik nem mehettek gimnáziumba, és már az is eredmény volt, ha szakközépiskolába elengedték őket. A családi stratégiának egyszerűen nem képezte részét, hogy a gyerekből tanult ember legyen. Az előbb emlegetett Juliska néni fia az első közé tartozott, akit rá lehetett venni, hogy gimnáziumba menjen, aztán – mert jól tanult – elment az agrártudományi egyetemre, ami nem feküdt neki igazán. Végül munka mellett tanult tovább az ELTE Bölcsészkaron. Most ment nyugdíjba a Magyar Tudományos Akadémia egyik kutatóintézetéből. És ilyen karrierből nagyon-nagyon sok lehetett volna. Többen emlékeznek arra, hogy a két világháború között a tanító a szülők nyakára járt, hogy engedjék el a gyereket. Szinte soha nem járt sikerrel. Ez az egész azért is érdekes, mert ez a település sosem volt elzárva, hiszen jártak Pestre piacozni, látták a világot. A közeli Turával összehasonlítva még különlegesebbnek tűnik ez a merev elzárkózás, hiszen a turaiakról tudni lehet, hogy a fél vármegyét – kis túlzással – ők látták el tanítóval, mert ott meg az volt a divat.

Rövidesen megjelenik egy könyv a szadai villákról és kúriákról. Az anyag azért is különösen izgalmas, mert már a XIX. századi ország-leírásokban is szó van arról, hogy szadai szőlőt birtokolnak a pesti nagypolgárok. Később aztán a középosztály felső rétege, minisztériumi alkalmazottak és katonatisztek építettek itt maguknak villát. Az arisztokrácia alsóbb részéből is jöttek jó néhányan. Így került ide például Székely Bertalan.

– *Milyen volt a kapcsolat a betelepülő városiak és a falusiak között akkoriban?*

– A villatulajdonosok nem egész évben éltek itt, de nyáron akár több hónapot is itt töltöttek. Olyankor, szezonálisan sok szadainak biztosítottak munkalehetőséget. Az eltérő társadalmi rétegek közötti távolságtartás miatt más formában nem nagyon volt érintkezés a helyiek és az akkori betelepülők között. Szerencsére ma már ennél egyszerűbb a képlet, s aki Szadára költözik, nem különül el ennyire.

Grozdits Károly

LEGEDI LÁSZLÓ ISTVÁN A NÉPMŰVÉSZET MESTERE

Legedi László István furulyás 2015-ben kapta meg a Népművészet Mestere Díjat. 1948-ban született a moldvai Klézsen. Gyermekkorában édesapjától, Legedi László Andrástól tanult furulyázni. Magyarországra először pontosan huszonöt éve, 1990 márciusában kapott meghívást, a Táncháztalálkozóra. Nagy sikerének köszönhetően azóta minden évben többször hívják különböző rendezvényekre, amelyek közül a legkiemelkedőbb az évenként megtartott Csángó Bál. Felkérést kapott nyári népzenei táborokban való furulya-tanításra is. Részt vett többek között az Örkényben, Tiszadobon, Szarvason, Novákpusztán, Szeghalmon, Százhalombattán megrendezett nyári „moldvai” táborokban. Magyarországon kívül vendégszerepelt Németországban, Lengyelországban, Ausztriában, Litvániában, Szlovéniában, Szlovákiában és Finnországban. Felvételt készített vele a Duna Televízió, a Magyar Rádió, több hanglemez főszereplője vagy közreműködője. Furulyadallamai bekerültek kötetek kiadványokba és tankönyvekbe, folyamatosan jelen vannak a hazai moldvai csángó rendezvényeken szereplő népzenei együttesek és szólísták műsorán.

Legedi László István a hatlyukú furulya mellett a moldvaiak másik fűvös hangszerét, az ötlyukú kavalt és az azon való játékot is megismertette és népszerűsítette a hazai érdeklődők körében. Neve naponta elhangzik a moldvai zenét tanulók között, dallamai bekerültek az alap, közép- és felsőoktatás tananyagába. Nagyszámú hangzó- és videofelvétele, valamint a személyes találkozásokon megszólaltatott furulyamuzsikája óriási népzenei érték, amelynek nagy része mára beépült a hazai népzenei repertoárjába. Legedi László István játéka pontos, tiszta, dallamdíszítései és egyes dallamai igen virtuózak. Ehhez járul különleges „aprózó” technikája, amely furulyajátéka különlegességét és egyediségét adja.

Napjainkban csángó gyerekeknek tanítja a hagyományos moldvai furulyás dallamokat Somoskán, Forrófalván, Tyúkszeren, Budán, Pokol-patakon, Nagypatakon.

Balogh Sándor

Találkozásaim Bereczky Ildikó harkányi tiszteletes asszonnyal – I. rész

2014 őszén meghívást kaptam Harkányba, a X. Harkányi Szabadegyetemre, amelyet „A magyarság lelki arcai” címmel hirdettek meg. Kértek, hogy mutassam be az „Édes hazám, mit vétettem?” című, bukovinai székelyekről szóló műsoromat és állítsam ki a „Hazatérés Bukovinából, 1941.” című archív fotókiállításomat.

A hatnapos program különböző előadásokon, kiváló tudós és művész előadók segítségével mintegy látéletet nyújtott a szétszabdalt magyarság jelenkori állapotáról. Felvonultak a Kárpátján élő magyarság, a moldvai magyarok, a hétfalusi csángók, az egykori bukovinai székelyek, a vajdasági magyarok, a szlovákiai magyarok és a nyugati szórványmagyarság képviselői. Én mindössze két napot tölthettem a szabadegyetem hallgatói körében. Egyetlen este hallhattam Dr. Andrásfalvy Bertalan lélekemelő és elgondolkodtató bevezető előadását, a mezőkaszonyi református lelkész drámai beszámolóját a háborús konfliktusban vergődő ukrainai magyarság mindennapjairól. A zsúfolásig megtelt hatalmas teremben szinte érzékelt a közönség lélegzését. A szívünkre hulltak a szavak. Az est a hófehér falú harkányi református templomban folytatódott. Részesei lehettünk a Muzsikás együttes és Petrás Mária varázslatos hangversenyének.

Bereczky Ildikó tiszteletes asszonnyal másnap találkoztunk, amikor az én előadásomra és a kiállítás megnyitójára került sor a Kitáibél Pál Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskolában. Az események sodrában akkor alig válhattunk néhány szót. Annyit elmeséltem neki, hogy legutoljára 1961 nyarán jártam Harkányban édesanyammal, amikor Jurij Gagarin nagy diadalmenetben végigvonult Magyarországon. Éppen Pécsre tartott, amikor összetalálkoztunk. Még integettünk is neki! Akkor látogattunk el a szomszédos kegyhelyre, Máriagyűdre is, ami számomra máig feledhetetlen emlék maradt. Még elpanaszoltam Ildikónak, hogy fáj minden csontom és jó lenne a fürdőt újra kipróbálni. Másnap reggel két „hallgató” jelentkezett, hogy szívesen elvisznek Máriagyűdre, a reggeli szentmisére. Nagy örömet szerezve mise után szállásadóim a gyógyfürdőbe is elvittek.

Januárban tértem vissza Harkányba, háromhetes gyógykezelésre. Ez idő alatt alig tudtunk találni olyan alkalmat, amikor meglátogathattam a tiszteletes asszonyt. Hét közben tanított, hét-

végeken istentiszteleteket tartott kilenc faluja valamelyikében, segélyszállítmányért ugrott el Svájcba, Kárpátaljára nyargalt egy segélyszállítmánnyal stb.

Végül rám is tudott időt szakítani. A parókia tágas, puritán szobáiban egyszerű bútorok, a falakon gyönyörű régi és új fényképek, rengeteg gyermekfotó, szöttesek, varrottasok, könyvek sorakoztak. A konyhában a polcokon múlt századi eszközök, edények. Némelyikről azt sem tudtam, hogy micsoda. Szeretetteljes simogatással vette kézbe egyiket-másikat: a nagyanyámé volt, édesanyámé volt, nagyapám használta a fronton...

Ajándékba a „Hadikfalvi betlehemes” kötetemet vittem neki. Ildikó díszes fadobozban, fényes lemezt tett elé.

– Ez a „Régi magyar betlehemes”, amit Kobzos Kiss Tamással készítettünk. 1988-ban az „Év lemeze” lett.

Tamás debreceni diákokkal akarta felvenni, de aztán meghallotta, hogy a harkányi és vajszlói gyerekek (Ormánsági Színkörnek nevezett hittanosok) is játsszák. Eljött, megnézte és elkészítettük a lemezt.

Fekete-fehér fotók kerültek elő. Egyiken jó nagy, koromfekete, igazi bajusszal Kobzos Kiss Tamás is látható mint pásztor, Csörsz Rumen István dudással. Mint aki kincset talált, örömmel felkiáltottam: „Írok róla a folkMAGazin karácsonyi számába!”. Hazatérve első dolgom volt, hogy közöljem Tamással nagy „felfedezésemet”, és hogy szeretnék írni róla. Ő mosolyogva adta áldását a tervemre.

2015. november 8-án ismét felléptem Harkányban, ezúttal a hófehér templomban, a Virágyöngy Moldvai Csángó Kisegyüttesemmel. Előadás közben láttam, hogy a tiszteletes asszony egy pillanatra diszkrétén füléhez emeli a telefonját. Egy óra múlva megtudtam, hogy Kobzos Kiss Tamás halálhírért közölték velem. Éppen abban a percben, amikor azt énekeltük, hogy „A fényes nap immár lenyugodott...”.

A harkányi parókian tett januári látogatásom után tíz hónap telt el, mire lapunk munkarendje szerint sor került a karácsonyi szám leadására. November 17-én ismét Harkányba utaztam. Megbeszéltük a tiszteletes asszonnyal a „Régi magyar betlehemes” első jelenetének közlését, amelyet most szeretettel nyújtunk át Önöknek. A tiszteletes asszony életútjával lapunk következő számában ismerkedhetnek meg olvasóink.

Kóka Rozália

RÉGI MAGYAR BETLEHEMES

ELSŐ JELENET – PARADICSOM-JÁTÉK

SZEREPLŐK: ANGYAL, ÁDÁM, DEUS (ISTEN) • ÉNEK: 1. DICSŐÜLT HELYEKEN...; 2. EGEK HARMATOZZATOK...

ANGYAL

ISTEN EZ VILÁGOT,
TEREMTÉ ÁDÁMOT
ÖNNÖN ÁBRÁZATJÁRA

TÓN PARANC SOLATOT,
MIT ÁDÁM ELHAGYOTT,
MIKOR ÖRDÖGHÖZ HAJLA.

HOLOTT ÉL ÉDESEN
PARADICSOMKERTBEN,
DE AZ POKOLNAK URA

ÁLNOK BESZÉDÉVEL,
CSÚF MESTERSÉGÉVEL,
JAJ, ÓTET MINT MEGCSALÁ!

ISTENNEK TÖTT FRIGYE,
LELKI SZÖVETSÉGE
MINDJÁRÁST OTT FÖLBOMLA

AZ ÖRÖK HALÁLNAK,
SIRALOMNAK, JAJNAK
ÖRVÉNYÉBEN AKADA

ÁDÁM

JAJ, ÉN VESZETT FEJEM
MERT ÉS DICSŐSÉGEM
IRIGYELÉ AZ SÁTÁN

JAJ, HOVÁ KELL LENNEM
MERT ELVESZTE ENGEM
HAZUGSÁGGAL MEGCSALVÁN!

AZ MEGTILTOTT FÁNAK
GYÜMÖLCSÉT ÉVÁNAK
ADÁ MEGKÓSTOLTATVÁN.

(AZ ÚRHOZ FORDUL)
IRGALMASSÁGODOT
KEGYELMES VOLTODOT,
URAM, KI VAGY MENNYÉGBEN,

TÓLEM MEG NE VONJAD,
HARAGOD VÁLTOZTASD,
VÉGY BÉ MEG TE KEDVEDBEN!

MÁR VÉGEM! MAGAMBAN
NAGY URASÁGOMBAN,
JAJ, ESETT NAGY VÁLTOZÁS!

TESTEMBEN, LELKEMBEN,
ÉRZÉKENYSÉGIMBEN,
JAJ, LÖTT NAGY FOGYATKOZÁS!

AZ ÖRÖK HALÁLBAN
ÖRDÖG RABSÁGÁBAN
ESÉM, S NINCS SZABADULÁS!

ÉN MARADOK IMMÁR
FIAM S LEÁNYIMMAL
JÁRVÁN TE FÉLELMEDBEN

TÉGEDET TISZTELÜNK
ÖRDÖGNEK NEM HISZÜNK
CSAK VÉGY BÉ KEGYELMEDBEN!

ÍGY HIVATTATHATOL
ÉS MONDATTATHATOL
KEGYELMES, JÓ ATYÁNAK,

HA VESZETT NÉPEDNEK,
NEKÜNK, BŰNÖSÖKNEK
ÉS ÖRDÖG RABJAINAK

MOSTAN MEGKEGYELMEZSZ
VÉLÜNK IRGALMAT TÉSZ
ÉS FOGADSZ FIAIDNAK

DEUS

JÖLLEHET, ÁDÁM MEGBÁNTOTTÁL ENGEMET
VÉTKÉZVÉN ELLENEM, MEGSZEGÉD IGÉMET,
MINDAZÁLTAL NE FÉLJ, NYÚJTOK ÚJ KEGYELMET,
TÚLED MEG NEM VONSZOM ÉN NAGY KEGYELMEMET

MERTHOGY ÉN JEHOVA, MENNYNEK-FÖLDNEK URA
VAGYOK, KEGYELMES ÚR, MINDENKI ÚGY TUDJA.
EGYETLEN FIAMAT KÜLDÖM VÁLTSÁGODRA,
SZŰZTŰL SZÜLETTETVÉN HOZATOM VILÁGRA.

ÉZ CSAK HÍVATTATIK AZ TE JÓTEVŐDNEK,
ÉZ ROMLOTSÁGODBÓL INGYEN KIMENTŐDNEK,
VÉLEM BÉKESSÉGED ISMÉT MEGSZERZŐNEK.
AZ BOLDOG ÉLETBEN EGYEDÜL VIVŐDNEK.

ANGYAL

ÁRVASÁGRA SZORULT,
SOK GONDOKTUL SÁRGULT
Ó EMBERI NEMZETTSÉG

KESERVES BÁNATTAL,
ZOKOGÓ JAJSZÓVAL
BÁNKÓDÓ KERESZTYÉNEK!

EMELTSD FEL FEJED,
LELKI BÉKESSÉGED
MEGADJA AZ MAI NAP!

TÖRÖLD EL ORCÁDRÓL
SIRALMAD, NAGY TÁVUL
VESD EL SZÍVED FÁJDALMÁT!

TEDD LE GYÁSZRUHÁDOT,
SZOMORÚ NÓTÁDOT
HADD EL LELKED SIRALMÁT!

MERT ÍMÉ AZ ISTEN
MINT ÍGÉRTE RÉGEN
MÁR MEGADJA SZENT FIÁT!

A „Régi magyar betlehemes” hanghordozón már nem kapható, de a Hungaroton webáruházában térítés ellenében letölthető:
www.hungarotonmusic.com/holiday/regi-magyar-betlehemes-p4920.htm

Kobzos Kiss Tamás emlékére

„Tulajdonképpen a tanítást mi akkor tanultuk, amikor gyűjteni kezdtünk. Ezek a parasztemberek igazi örömmel adták át a tudásukat, és mi áhítattal hallgattuk ott a helyszínen. Hiszen már Bartók Béla is leírta, hogy aki a paraszzenét meg akarja ismerni, annak el kell menni a falusi környezetbe, mert a festő sem ismerheti meg a természetet könyvekből. Mi is ezt tettük.” (Kobzos Kiss Tamás)

Kobzos Kiss Tamás 1950. május 30-án született Debrecenben. Szülei pedagógusok voltak, édesapja Kiss Tamás, költő és író. A zeneiskolában zongorázni, majd – magánúton – gitározni is tanult. A magyar népzene és történeti zene már gimnáziumi évei alatt felkeltette érdeklődését. Az egyetemen – vegyész szakon végzett a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen – a *Főnix* színjátszó együttes tagja lett, majd 1973-74-ben a *Déli* népzenei együttesel szerepelt. Ekkor már az ének mellett több népi hangszeren is játszott (citera, brácsa, furulya, koboz). 1974-ben, a fővárosba kerülve restaurátor lett a Néprajzi Múzeumban, majd a Múzeumi Restaurátor és Módszertani Központban. Rövid ideig a *Kalács* együttes tagja volt, majd táncmuzikánsok között játszott. A *Népművészet Ifjú Mestere* címet 1975-ben kapta meg.

Kiemelkedő zenészi munkásságában az 1976 és 1986 közötti időszak, amikor *L. Kecskés András* régizenei együttesének volt a tagja. Ekkor jelentek meg a Hungaroton Kiadó kiadásában azok a hanglemezek (*Zene a reneszánsz kori Erdélyben*, *Gauzelm Faidit trubadúrdalai*, *Régi török zene Európában*), amelyek zenei közéletünkben is jelentős visszhangot váltottak ki, mivel komoly kutatómunkával állították össze a feljátszott zenei anyagot. Ugyanezekben az években zenész és versmondó társaival számos, a régi magyar költészetet és zenét bemutató műsorban működött közre az Egyetemi Színpadon, előadóként és szerkesztőként egyaránt. Évekig szerepelt a Radnóti Színpad *Toldi* című előadásában és közreműködött *Szentpál Mónika* és *Erdélyi György* irodalmi műsoraiban. 1981-től tagja volt a bécsi *Clemencic Consort*nak, Európa egyik legrégibb régizenei együttesének, amellyel Európa számos országában több száz koncertet játszott. Ugyanebben az esztendőben ismerkedett meg *Michel Montanaro* provance-i zenésszel, akivel több mint tíz évig koncerteztek együtt. 1991 óta gyakran lépett fel török barátjával, *Erdal Şalikoğlu*val is. 2002-ben együtt készítették el a *Szívetekben őriztetek*, majd 2007-ben a *Lásd, mit mivel a szerelem* című CD-t.

Kortárs zenei művek előadójaként *Szabados György* zeneszerző-zongoraművésszel 1983-tól dolgozott együtt: *Szertartászene* (1983), *Az események titkos története* (1985), *A kormányzó halála* (1989).

Gyakori közreműködője volt a *Jánosi* együttesnek is. Velük többek között a londoni Royal Festival Hallban, Finnországban, Lengyelországban, Erdélyben, a New York-i Lincoln Centerben lépett fel. Közösen készítették el a *Kossuth izenete eljött* című lemezüket, amely 1998-ban elnyerte a Magyar Művészeti Akadémia díját.

1988-ban, az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem kiadásában jelent meg első önálló kiadványa *Énekelt történelem* címmel. A *Musica Historica* együttesel 1992-ben készült közös produkcióban a *Protestáns énekmondók*, 1995-ben a *Vándorok énekei* című kazetta. A honfoglaláskor zenéjéből ad válogatást az általa szerkesztett *Táltos idők* című kiadvány (Fonó Records, 1996.). Európán kívül

Forrás: www.helloesztergom.hu

kétszer járt az Egyesült Államokban, négy ízben Japánban, ösztöndíjjal pedig Törökországban (1986) és Kínában (1999). Gyakran koncertezett a környező országok magyarsága körében is.

Debrecen város pályázata segítségével 2000-ben kiadta a debreceni költők énekelt verseit tartalmazó *Főnix és Bárány*, majd a várostól kapott Kölcsey-ösztöndíj segítségével a „*Nem megyek én innen sehova*” című albumokat. A *Tinódi Lantos Sebestyén Cronica*-ját hangzó és írott formában tartalmazó CD-ROM-ot 2006-ban készítette el az Arcanum Kiadó gondozásában. *Csokonai*-lemeze a Hangzó Helikon sorozatban 2008-ban jelent meg, 2009-ben pedig Isztambulban a középkor zenéjéből készített CD-t.

Az *Óbudai Népzenei Iskolának* 1986 óta tanára, 1991-től igazgatója volt 2015-ig. Tanított a *Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem* népzene szakán is. Több publikációja jelent meg a népzene-tanítás témakörében, szerkesztője volt az 1999-es népzene-tanítási tanterveknek. 1996-ban elnyerte a *Bezerédj Alapítvány népművészeti díját*, zenetanári munkája elismeréseként 1998-ban megkapta a *Magyar Köztársasági Arany Érdemkeresztet*, művészi munkáját pedig a *Magyar Művészetért Díjjal* jutalmazták 1998-ban. A Magyar Régizenei Társaság *Tinódi Lantdíját* 2005-ben nyerte el. Választmányi tagja volt a *Zenetanárok Társaságának*, a *Magyar Művészeti Akadémia Népművészeti tagozatának* pedig vezetője. A *Magyar Örökség Díjat* 2006-ban, a *Prima Díjat* 2006-ban nyerte el. 2010-ben – Budai Ilona népdalénekesessel együtt – a Néprajzi Múzeumban *Életfa-díjat* kaptak kiemelkedő művésztanári munkájuk elismeréseként. Zenészi, zenepedagógusi munkásságáért 2011-ben *Liszt Ferenc-díjban*, 2014-ben *Kossuth-díjban* részesült.

Életének hatvanhatodik évében, 2015. november 8-án hunyt el.

*

Kedves Tamás!

Megtisztelő volt Veled együtt dolgozni, fellépni, tervezni és közösen megvalósítani elképzeléseinket. Köszönet érte!

Szabó Zoltán

Táncház és népzeneoktatás

A „25 éves a táncház” konferencián,
1997. szeptember 12-én elhangzott előadás átdolgozott változata

Mivel olyan műfajról van szó, amely, mint az nevében is benne van, szorosán kötődik a néptáncokhoz, ahol – köszönhetően a néptáncmozgalom komoly előtörténetének, szakmai megalapozottságának – már kialakult formája volt a továbbörökítésnek, mindjárt a kezdeteknél természetes volt a tanítás.

Az egész dolog valójában nem a zene mint diszciplína felől indult, hanem nagyon erős érzelmi hatások motiváltak bennünket. Erről, úgy gondolom, mindenki hasonlóképpen vélekedik, és meg is tudja nevezni azt az éneket vagy hangszeres táncdallamot, ami szinte kényszerítette a keresésre. Ehhez persze az is hozzátartozik, hogy hermetikusan el voltunk zárva az eredeti népzeneitől és néptáncától. (Jellemző például, hogy az első, eredeti felvételeket tartalmazó hanglemezt, amelynek megjelenése sokunk számára volt meghatározó élmény, „Hungarian Folk Music” címmel jelent meg, és nem a magyar közönségnek szánták, hanem egy nemzetközi tanácskozás résztvevőinek. Kodály minden tekintélyét latba vetette, hogy a Hungaroton kiadja).

A tanítás már az első táncházban, a Liszt Ferenc téren elkezdődött, 1972. május 6-án. Az énekeket meg kellett tanulni, és minden későbbi táncházban is ott ültek a zenészpallást a pódium szélén – csak meg kell nézni a korabeli fotókat. Néhány fontos intézményt fontos itt megemlítenünk: a Népművelési Intézetet, ahol azonnal felismerték az új közművelődési forma jelentőségét, és a Kassák Klubot, amely nagyon szemléletesen mutatta meg a „mozgalom” tág horizontját,

A kezdeti időben a „Csili” is fontos hely volt. Vásárhelyi László dolgozott ott, és a Népművelési Intézet szervezett tanfolyamokat. Feltétlenül meg kell említeni Deme Tamás nevét, aki a Népművelési Intézet munkatársaként korán felfigyelt az autentikus népzene fontosságára. 1974-ben Óbudán, a Kerék utcai iskolában iskolakísérletet tervezett és vezetett. Ez a – sajnos rövid életű – munka később hatást gyakorolt az Óbudán induló népzeneitanításra is.

Volt néhány neves népzene kutató, akikkel bármikor segítségért fordulhattunk. Ezek közé tartozott Olsvai Imre, aki kezdetől szerető rokonszenvvel figyelte az autentikus népzene újraélesztésének minden kísérletét.

Talán felesleges részletezni, hogy mit jelentett mind a zenészek, mind a táncosok

Az alábbiakban megpróbálom röviden áttekinteni a táncház és a népzene tanítás – immár több évtizedes – kapcsolatát. Azt mindjárt elöljáróban leszögezhetem, hogy a népzene, és ezen belül főként a hangszeres zene speciális játéktechnikáinak tanítása a hetvenes évek előtt csak nagyon ritkán került szóba, mert szinte elképzelhetetlennek tűnt, hogy a népi hangszeres eredeti funkciójukban használatba kerüljenek. (El kell mondanunk ugyanakkor, hogy a cserkészmozgalom egyik ága, a regőscserkészlet figyelmé már a harmincas évek közepétől kiterjedt erre a területre, és sok, máig sem felfedezett kapcsolat van a cserkészlet és a táncmozgalom között). [Forrás: www.kobzoskisszamas.hu]

számára Martin György. Ő egyszemélyes intézmény volt, soha senki előtt nem zárta be az ajtót. Ha valaki Erdélybe készült, ami a hetvenes években nem mindig volt veszélytelen vállalkozás, jól tette, ha tanácsot kért tőle. Persze, amikor visszajött és gyűjtését baj nélkül át tudta hozni a határon, kutyakötelessége volt pontos leltárt készíteni róla, és másolásra átadni a Zenetudományi Intézetnek. Sok értékes anyag megmaradása köszönhető Martin Györgynek. Ő küldött bennünket Kallós Zoltánhoz is, aki szintén nélkülözhetetlen segítséget adott a gyűjtéshez, ha éppen nem volt börtönben. Martin Györgytől idézek most néhány, a népzene tanítás számára is igen tanulságos mondatot.

„A fiatal zenészek elkötelezett érdeklődése, és a népzene hiteles megismertetésére, elsajátítására végzett kitarató munkája engem nagyon meghatott, mert ehhez hasonló, szinte »öncélú« érdeklődéssel korábban alig találkoztam. Az »egy az egyben« megismerés lehetőségében én magam sem hittem, de mindig sajnáltam, hogy a hiteles népzene megszólalásának hiánya miatt mi minden szépségtől kell örökre elbúcsúzni. [...] A népművészet alapos megismerése minden nemzeti kultúra esetében teljes egészében fontos, s nem lehet előre kiszámítani, hogy ezt milyen mélységig érdemes elvégezni. Akiben nem a teljes megismerés igénye él, annak a törekvéseiben, céljaiban is kételkedem. [...] Bartóknak és Kodálynak több megjegyzését ismerjük arra vonatkozóan, hogy sokszor a leírhatatlan és nehezen megközelíthető előadási sajátosságok teszik a népzene lényegét. Ez a lényeg pedig a nép-

zene másodlagos előadásában mindig valahogy elsikkadt, hiányzott. Reménytelennek is látszott ez a hetvenes évekig, amikor tulajdonképpen bebizonyosult, hogy kemény munkával a népzeneből még ezt is meg lehet menteni a jövő számára, újra lehet tanulni, sőt így még vonzóbb, átütőbb lesz sokak számára.”

A következő fontos dátum 1976. Ekkor volt a Kassák Klub által szervezett zirci tábor, és ebben az évben, decemberben indult a Népművelési Intézet szervezésében – Sebő Ferenc ekkor lett félállásban az Intézet munkatársa – az a kétéves tanfolyam, amelynek keretében már módszeresen folyt a hangszeres népzene és a táncvezető táncosok képzése. Sok tanulsága volt ennek a munkának, amely minden hónapban egy hétfévét, majd nyári tábort jelentett. Ilyen volt például az, hogy külön-külön nem lehet néptáncot és zenét tanítani, és hogy kezdő zenészek nem tudnak kezdő táncosoknak muzsikálni, illetve kezdő táncosok sem tudnak kezdő zenészek muzsikájára táncolni. A primások csak akkor tudtak kellően fejlődni, ha már rendelkeztek megbízható hangszertudással, és a kísérő hangszereseknél is fontos volt a legalább elemi szintű tudás. „A tanfolyam elméleti és gyakorlati anyaga szorosan összefüggött egymással” – írja Perlstein Klára 1982-ben. „A hét táncrendből álló táncos és zenei anyag gyakorlati elsajátítása kiegészült néprajzi, népzenei, pedagógiai, közművelődési és zeneelméleti ismeretekkel. Ősztől tavaszig havonta egyszer kétnapos foglalkozáson, nyáron tíznapos bentlakásos tanfolyamon vettek részt a hallgatók, ami összesen, a tanítási gyakorlattal és az 1978 őszi megartott vizsgákkal együtt 370-380 órát tett ki, a táncosok és a zenészek összlétszáma elérte a százhatvan főt.”

1980-ban kezdődött az újabb hároméves tanfolyami munka, amely egy, hat megyére kiterjedő regionális kulturális egyezményre alapult. Győr után Szeged, Jászberény, Miskolc, Debrecen, végül, 1985-ben Bonyhád következett. Ez a grandiózus, országos méretű program körülbelül kétszáz jó szemléletű és fejlődőképes táncos zenészt adott. A tanításban Halmos Béla, Virágölgyi Márta és a „tékások” vállaltak oroszlanrészt. Természetesen nem csak a táncosokban főszerepet játszó vonós hangszereseken való játékot oktatták ebben az időben. Számos táborban folyt citeratanítás, igen nagy jelentősége volt a kaposvári du-

databoroknak, amelyeknek a szakmai irányítója Olsvai Imre volt, és más hangszerek (például a tekerő) tanítása is intenzíven zajlott. Meg kell még említenem az 1978-as felvidéki, örsújfalusi tábort, ahol a leendő felvidéki táncmuzsika zenészek kaptak biztatást és eligazítást.

Az első, intézményhez kötött és heti rendszerességgel folyó, bizonyítványt is adó képzés Debrecenben, az Úttörőházban indult a hetvenes évek közepén. A tanárok a Délibáb együttes tagjai voltak. Sok tehetséges fiatal zenészt adott ez a képzés, belőlük több zenekar is alakult (például Tücsök, Csobolyó).

A nyolcvanas évek közepétől egyre nagyobb hangsúlyt kapott az intézményekhez kötött népzeneitanítás. Itt térnek ki most már az óbudai zeneiskolában folyó munkára, és az öröndetes szaporodó népzenei tagozatokra.

Voltak és vannak olyan speciális problémák, amelyek meghatározzák egy intézmény működését. Amikor, 1975-ben, az óbudai népzeneoktatás elkezdődött, tulajdonképpen Európa-szerte sem igen volt olyan minta, amelynek alapján ez elindítható lett volna. Csak Bulgáriába hoztak létre már korábban egy félig-meddig autentikus alapokon működő népzene-iskolát. Ezt az óbudai tanárok 1980 körül meg is látogatták. Én úgy hallottam, hogy ez az iskola Todor Zsivkov pártfőtitkár látogatása nyomán jött létre, aki paraszzenészeket hallva a protokolláris program keretében, megkérdezte, hogy lesz-e folytatója a hagyománynak. Mi-

kor kiderült, hogy az „utolsó” zenészek játszanak – de sok utolsó zenésszel találkozunk már! –, azonnal elrendelte a szakközépiskola megalapítását.

Az Óbudán, Till Ottó zeneiskolai igazgató segítségével létrehozott népzenei tagozat működésének meg kellett – és természetesen ma is meg kell – felelnie mindazoknak a formai követelményeknek, amelyek a hagyományos állami zeneoktatásban elő voltak írva. Nem voltak azonban szakképzett oktatók, és a hangszerek is nehezen voltak beszerezhetők. Béres Jánosnak, az első magyar népzenei tagozat kialakítására vállalkozó tanárnak tehát nem volt könnyű dolga. Amire mégis alapozni lehetett, az a népzene iránt szinte váratlanul mutatkozó nagy érdeklődés volt a hetvenes évek elején. A határainkon túli népzene és néptánc felfedezése nem csak szakmai ügy volt, számos, szakmai képzettséggel akkor még nem rendelkező fiatal vágott neki a gyűjtőutaknak. A gyűjtött anyag szinte azonnal „használatba került”, a táncházakban, néprajzi klubokban, táborokban tanulták a fiatalok a népdalokat, hangszeres dallamokat, táncokat. Szinte már feledésbe merült hangszerek (duda, tekerő, koboz stb.) keltek új életre, és az idősebb generáció is alkalmat kapott a hagyományátadásra a pávaköri mozgalom létrejöttével, amelynek egyik életre hívója éppen Béres János volt.

A „Röpülj, páva!” televíziós vetélkedők, amelyeken persze még keveredett a népzene régi és új szemlélete, megmutatták, hogy

milyen nagy igény van a hiteles népzene Magyarországon. Senki nem számított ekkora érdeklődésre, legkevésbé a kultúra „főkorifeusai”. De a szellemet már nem lehetett visszagyömöszölni a palackba. Megindultak a tisztázó disputák, a „Páva-vita”, a „Tulipános házak-vita”. Ezek írásos anyaga ma is tanulságos olvasmány.

Kiváló munkatársat talált Béres János ifj. Csoóri Sándorban, aki Szentendrén gitártanárként kezdte zeneoktatói pályáját, Óbudán pedig szinte mindent tanított a dudától a tekerőn át a brácsáig – és persze szemléletmódja is meghatározó volt.

Néhány év múlva, 1980 és '85 között más „őstánczások” is elkezdtek a tanítást Óbudán: Jánosi András, Havasréti Pál, Lányi György.

Az 1986-87-es tanév fontos volt a népzeneoktatás történetében. Ekkor indult a XXII. kerületben, a Nádasy Kálmán művészeti iskolában a tanítás az Óbudán már sok tapasztalatot szerzett Bodza Klárára és Berán Istvánra alapozva. Óbudára és egyben a népzeneoktatásba újabb tanárok kerültek: Budai Ilona, Balogh Sándor és jómagam, a kilencvenes évek elején pedig Ökrös Csaba és Juhász Zoltán. Új korszakot nyitott a hazai népzeneitanítás történetében az óbudai tagozat önálló intézménnyé válása 1991. január 1-én, Óbudai Népzenei Iskola néven.

A népzene rendszeres, zeneiskolai keretek között történő tanítása viszonylag lassan kapott további fórumokat. A tagozat alapítása után újabb tíz esztendőnek kellett

Fotó: Bartos Gyula / EMMI

eltelnie, mire más zeneiskolákban is beindult egy-egy népi hangszer oktatása. Fontos segítség volt ehhez az 1981-ben készített, négy hangszer oktatására kiterjedő tanterv. Nemrégiben megjelent a népzeneoktatás korszerű, minden hangszerre kiterjedő alapfokú tanterve.

Az alapfokon végzett hallgatóknak egyáltalán nem volt lehetősége a továbbtanulásra. Főiskolai szinten ma is csak egy helyen, Nyíregyházán folyik az ének-zene szakhoz kapcsolódó népzene tanári képzés. Középfokon, Székesfehérvárott nyolc éve létezik – érdeklődés hiányában egyelőre nagyon szűk körű – népzeneoktatás. Azóta Miskolcon és Vácott is elindult a középfokú képzés. Nagyon fontos lenne a főiskolai szint bővítése, mert a zeneiskoláknál már most komoly népzene tanár-hiány mutatkozik.

A vidéken kibontakozó – vagy talán inkább csöndes szívóssággal búvópatakként utat kereső – tanítási kezdeményezések közül, a teljesség igénye nélkül meg kell említeni a következőket.

Székesfehérvárott Bódi Árpád harcolta ki a nyitást még 1982-ben a „tilinkósok” segítségével. Aszódon Rónai Lajos nevelt ki nagyszerű gyerekvonásokat. Salgótarjánban

Andrássy Ferenc és Hruz Dénes végez régóta kitarató és eredményes munkát, Tiszafüreden a vidéki népzenei élet egyik kiemelkedő egyénisége, Römer Ottó törte meg a jeget.

Sajnálatos, hogy Kecskemét – ahol a kézműves mozgalom központja volt a hetvenes években, és népzenei találkozói kezdetől szívesen látták az új szellemű fiatalokat is – fehér folt maradt. Hasonlóképpen Debrecen is, ahol Joób Árpád komoly erőfeszítései sem tudták kivívni a zeneiskolai népzene tanítás létrejöttét. Főiskolai kezdeményezése is zátonyra futott. Szerencse, hogy később Nyíregyházán az ének-zene tanszéken létrehozhatta a népzenei szakot.

Ígéretesen működik néhány más, népzenei oktató zeneiskola. A teljességre törekvés igénye nélkül: Szombathely, Gödöllő, ahol az országos zeneiskolai népzenei versenyeket is rendezik háromévenként, Szentendre, Pomáz, a Budakalászi művészeti iskola, Kazincbarcika, Nagykanizsa.

Hatékonyan segíthetik a tanárok továbbképzését a néhány éve működő akkreditált tanfolyamok.

A határainkon túl folyó népzeneoktatási munkáról azt lehet elmondani, hogy a szükséges szervezeti keretek hiánya miatt elsősorban a kiválóan működő táborokra van alapozva. Örvedetes a délvidéki, a nehéz körülmények ellenére viruló népzenei élet. és feltétlenül kiemelendő a kárpátaljai Páll Lajos zeneiskolai igazgató hősies és eredményes munkája Tiszapéterfalván. Újabban az erdélyi Magyarlapádon indították el a helyi hagyományra alapozott vonószene-tanítást. A Felvidéken is vannak próbálkozások a hangszeres népzene továbbörökítésére, például Dunaszerdahelyen.

Az alapfokú művészeti oktatás alapvető céljai (speciális művészeti ismeretek nyújtása, harmonikus, kreatív személyiség kialakítása, nyitottság, esztétikai érzékenység, tolerancia), valamint feladatrendszere (alapismeretek, technika megtanítása, a művészi kifejezőkészség kialakítása, alkotó fantázia fejlesztése, a továbbtanulásra, a társas zenélésre való felkészítés) a népzenei oktatásra is érvényesek, vannak azonban olyan specifikus vonások, amelyeket mindenképpen hangsúlyozni kell. A népzenei oktatás ugyanis nem lehet csak azokkal a módszerekkel hatékonyan tanítani, amelyekkel a „hagyományos” zeneoktatás folyik. Ennek oka elsősorban az, hogy – legalábbis térségünkben – a népzene még élő jelenség, eredeti helyszíneken lehet gyűjteni, és a népzene kutatás az elmúlt száz esztendőben, a hangrögzítés állandóan fejlődő lehetőségeivel élve hatalmas mennyiségű anyagot halmozott fel. Ezek a dokumentumok – kiegészítve a lejegyzésekkel, videofelvételekkel – állandó szembesü-

lésre készítik a népzenei oktatókat és természetesen a növendékeket is. A tananyag tehát tulajdonképpen adekvátabb, mint a csak kottákban fennmaradt klasszikus zene művek esetében. Ennél fogva a magnetofon, videó nagyon fontos segédeszköz a népzene tanításnak.

Az is speciális vonása a népzenei oktatásnak, hogy nincs általános stílusa sem a hangszerjátéknak, sem az éneknek. Egymással közeli rokonságot mutató dallamok is egészen eltérő módon szólalhatnak meg, akár a különböző népzenei dialektusterületeken belül is. A növendéknek lehetőség szerint minden fontosabb stílust el kell sajátítaniuk, megtalálni és természetesen azt, amelyben adottságaiknak és érdeklődésüknek, esetleg szűkebb pátriájuknak megfelelően a legtothosabban mozognak.

A zenehallgatás mellett alapvetően fontos a „mester-tanítvány” viszony kialakítása, amiben az nyújt segítséget, hogy a tanárok általában szintén ebben a formában, a helyszínen, gyűjtések során sajátították el a hangszerjáték, az ének mesterfogásait. Etüdgyakorlatokra – az eddigi tapasztalatok szerint – nincs olyan mértékben szükség, mint a klasszikus képzésben. Fontosabb egyes dallamrészletek alapos kigyakorlása.

A népzeneoktatás tehát egyrészt fokozott hangsúlyt fektet a jellegzetes játéktechnikai fogások elsajátítására, konkrét minták alapján. Szem előtt tartja a népdal és a népzene előadásának minden jellegzetességét, főként az improvizatív jelleget, az egyes dialektusok egymástól eltérő díszítésmódjait, speciális ritmus-szerkezeteit. Ehhez alapvetően hangzó, illetve vizuális segédeszközöket használ. Másrészt erősen kötődik a néphagyomány egyéb területeihez (népszokások, néptánc stb.), ezért a klasszikus zenetanításnál használt elméleti anyagot ki kell bővíteni más tárgyakkal. A szolfézs – az átjárhatóság követelménye miatt is – szerepel az óratervekben, de szükséges kiegészíteni speciális követelményekkel (a népzene díszítésmódja, hangsúlyozási és ritmizálási rendszere stb.). A népzene világába történő beavatáshoz jó segítséget nyújtanak a speciális előképzők (énekes, hangszeres, népi játék).

Az elméleti megalapozottság fontos ahhoz, hogy a növendék önállóan fel tudja dolgozni a hallott zenét. Ehhez mindenképpen nagy segítséget nyújt, ha megfelelő szinten képes a lejegyzésre.

Talán kiderül ebből a rövid összefoglalásból is, hogy a táncmozgalom szép, de egyenlő virág maradt volna az oktatás nélkül, így azonban élő növény lett belőle, amely sikeresen túlélte három évtized minden „hidegen fújó szelét”.

Kobzos Kiss Tamás

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNCCHÁZ ALAPÍTVÁNY

FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG

1011 Budapest,

Szilágyi Dezső tér 6. I. em.

Tel.: (1)-214-3521

Interneten megrendelhető a

www.folkmagazin.hu oldalon

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA

1137 Budapest, Katona József u. 21.

Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA

1061 Budapest, Andrássy út 45.

Tel.: (1)-322-1645

KALÁKA ZENEBOLT

Bp., V. ker., Bárczy István utca 10.

Tel.: (1)-267-5331

A FOLK

1074 Budapest, Dohány u. 84.

Tel.: (1)-351-3341

MESTERPORTA

1011 Budapest, Corvin tér 7.

Tel.: (70)-244-8432

ETHNOSOUND

Bp., VIII. ker., Krúdy Gy. u. 7.

Tel.: (1) 266-8105

Péter László székely „panoptikuma” – VI.

Válogatás Péter László: *Kérésztapám nadrágja* című kötetéből (Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 2011.)

NEM CSAK PÁLINKÁVAL ÉL AZ EMBER

Történt olyan is, hogy a böllér túl korán jött a házhoz, s a házigazda a reggeli fagyosságban többször is töltött a forralt mézes pálinkából. Szállingóztak a segítők egymás után, és mindenkinek jót tett a bemelegítő. Így aztán túlságosan felengedtek, egyre nagyobb lett a jókedv. Ugye, mit tesz ilyenkor a székely ember: leül egy „kicsiddég” diskurálni, s pipahuja közben aztán vég nélkül osztja a világ dolgait. Mennél erősebb a pálinkával fűtőzés, annál nagyobb a belső láng, s a lélek heve...

Így történt meg az egyszeri székelyi gazdánál, hogy az asszonyok hiábavaló zsörtölődésére, adomáztak tovább, miközben az ártány nyugodtan szuszogott tovább az ólban. Aznap a szőre szála se görbült meg. Ebédidőben ugyanis felocsúdott a díszes társaság, s a komák egy kicsit restelkedve, billegve eltávoztak a háztól:

– Na, nem es baj, koma, majd hónap! Úgyes megcsurrant az idő, sáros munka lett vóna!

– Úgyes elhagytam a kolbásztótót, az asszony meg nem tudta előkeríteni a darálókést, meg kell, hogy keressem...

– Én a tennap es vágtam, s írtó meghúzódtott a hátom s a karom...

Hogy a disznócskát másnap mégis elérte a vég, az a szent karácsony rohamos közeledtének, a sok éhes száznak volt köszönhető. A böllér meg restellkedve tüsténkedett a még mindig durcás házasszony előtt:

– Há, nemcsak pálinkából él az ember... ugye, komaasszonka?

*

BISZOK APÓ

Régen éjjeliőrök őrizték a falu álmát s a falubeliek vagyonát. Falucsőszöknek mondták őket. A határban is járőröztek gyalogosan, mert éjjeli szarkák, tolvajok akkor is akadtak a környéken. Fegyverük nem volt, csak egy-egy viharlámpás meg egy nagy bunkós bot, amivel védekezni lehetett a tolvajok, haramiák és a kóbor kutyák ellen. Télen-nyáron melegítő subában jártak: arra bármikor, bárhol le is lehetett heveredni. Bérezésük a községbíróval történt egyezés szerint volt, de általában közadakozásból gyűjtötték össze. Az örök párban járőröztek, a gyanús neszekre, kutyaugatásokra felfigyeltek, és kiszűrték, hogy történik-e tolvajlás. (Legtöbbször persze a falubeli legények éjjeli randalírozása okozta a galibát.) Tisztességesen őrködtek, de mivel öregek voltak, ha csak lehetett, bóbiskolva vagy szűrön fekvé várták ki a hajnalt; inkább, minthogy egész éjjel járkáljanak. A leghíresebbek Biszok Mihály és Mezei János bácsi voltak.

Biszok Mihályt árva gyerekként nevelte fel a falu. Ezért ő szinte mindenkit valamiféle rokonnak érzett. De felnőttek és gyermekek is nagyon szerették ezt a csángós beszédű, selypítő, derék köpcös emberkét. Rengeteg régi történetet, mesét tudott még Bukovinából. Sokszor hívták be őt egy-egy deci pálinkára, egy-egy rövid disznótoros vacsorára, ahol újra és újra elmeséltették vele ezeket.

Biszok apó soha nem nősült meg, de a legjobb legénykori pajtásának özvegyét szívesen elvette volna. Anna néni azonban halani sem akart újból férjhez menésről: megvolt ő jól, „özvegyaszszonak” a házacsájában. Mivel Biszok apónak háza sem volt, egy

idő után mégis odaengedte, hogy legyen hol laknia, de apónak megvolt a külön helye...Jól megvoltak, és jól szót értettek az öregecskék.

Biszok apó szerette a pocakját, és nem is vágyott többre: a reggeli cigoré kávéba aprított kenyérkére, néha egy decinyi pálinkára s egy kis kolbászra-szalonnára. Viccelődött nemegyszer:

– A kolbászkát sz’ a szalonnáckát, még csak valahogy elosztolgotom, de a krumpli-levesztől úgy fáj a fogam...

Nappal nem sokat járt a faluban, de éjjel becsülettel róttá az utcákat, végezte éjjeliőri munkáját. Ha Anna nénit bárhová meghívták, mellé Mihály apót is meghívták. Nagy ünnepekkor előfordult, hogy egy-két csoszogatót is eltáncoltak. Egyszer az öreg el is árulta, mennyire szereti Anna nénit:

– Hallod-e, Annácska, adj mán egy cókoc-kát... Meg sze látik...

Anna néni restellte magát:

– Mihály, ne bolondozz...

De Biszok apó csak nevetgélt, nem tági-tott:

– Mé, te, Annácska, jobban szeretlek, mind a szalonnáckát... Na, adj csak egy cókot...

– Az eszed tokja, vén bolond! Ne csufondároskodj! Neked elment az eszed!

– Mé, Annácska, tán szégyenled? Akkor adok én neked: sz’ ha nem teccik, hát add vissza...

*

A HAZATÉRT HURKA

Egy ember levágta a jókora disznáját. Akkora izgalom, sürgés-forgás, csármálás volt a házban, hogy a nagy rendetlenségben néhány apró dolgot még hetekig keresni kellett. Így tűnt el ez egyszer a kölcsönkért, akkoriban méregdrága húsdarálóból a darálókés. A szegény gazda hiába magyarázkodott: harag lett belőle, s a tetejébe a kárt is meg kellett téríteni. Ekkor kapta az asszony a pofont, amiért kiöntötte a darálókést: s a pofon nagyobbra sikeredett a kellenél, ami miatt napokig csak a kapucskáig járt a kulcslyukon leskelődni... Aztán mégiscsak kiderült, hogy nem az asszony volt a hibás a darálókés eltűnése miatt! Ezért kell most elejétől átmesélni az egész történetet...

Szóval, az egyszerinek levágták a disznáját. Meg is kopasztották, fel is szelték s darabolták, ahogy kellett. A belsőségeket kiszedték, megfőzték, az aprólékot pucorba, gömbecebe aprították sajtnak. De ez a disznó olyan nagy volt, s olyan vastag bele volt, hogy csak a kolbászt töltötték töltővel, a hurkabelet már csak úgy kézzel gyömszölték teli, marokkal tömködték teli!

Szépen sikeredett minden, és megvolt este a nagy dínomdánom, a disznótor. Éjfél után megtörtént az asztalbontás, majd a vendégek kikísérése:

– Jóccakát, köszönjük a vacsorát! – elköszönéssel, majd következett a fenekestül felfordított ház gyors kitakarítása s az „első rend” helyreállítása, hogy mégis nyugodtabbak legyenek másnap...

Reggel aztán felserkentek a háziak megint. Elpakoltak mindent, mit hova. Majd összeválogatták a komáknak, közeli rokonoknak szánt kóstolót: tepertyüt, egy kisebb szál kolbászt, hurkából, hogy legyen elég kettőt is, amit cekkerbe tettek, s a gyermekekkel körbéküldtek a faluba.

Grafika: Péter László

– A hurkával máskor ne fáradjanak. Azt es szeressük nagyon, de bővibe’ van nekünk es! – üzenték viccesen... A gyermek meg nagyjából a következő szöveggel tért vissza:

– Azt izenték, köszönik a költséget!

Aztán hamar-gyorsan beüzemelték a füstölőt, hogy a kosárban pihenő friss kolbászt, hurkát megkezeljék. Mindezek után a gazda összeszedte a disznóvágáskor használatos szerszámokat, a sajtját elrakosgatta, a kölcsönkértet pedig költséggel visszaküldte s megköszönte. Most ugye hiányzott az egyik darálókés: ez bizony nagyon nagy baj volt. S amikor sehogyse került elő, akkor kapta azt a nagy pofont az asszony... Legvégül rendezni kellett valahogy a kárt: aztán karácsonyig csend honolt a házban. De addig a rokonságban-komaságban volt még vagy négy-öt disznótor, s közben folyton ment a kóstolók küldözgetése. Akkor egyszer csak kaptak egy költséget a széleken lakó rokontól, s megint egy ritka vastag, szép szál hurkával... Gondolta is az ember, ezt majd megesszik az ünnepek után, s eltette... Így aztán addig kóstoltatták a hurkát, mígnem rájöttek, hogy az övéké, mert amikor felvágták, nagyot koccant a kés! Hát uramfia, az elveszett darálókés benne volt! Akkor derült ki, hogy a hurkájuk körbeutazta a falut, hogy legvégül visszakérüljön a gazdájához...

*

A CSŐSZÖK ALKONYA

A hetvenes évek derekáig működött a faluban a csőszök éjjeli őrködése. Párban járták éjjel a falut és a környékbeli határt, s ha neszt hallottak, a feladatnak megfelelően megállítottak, igazoltak, kikér-

dezek gyanús egyéneket: mit, s hogy, s hova ilyen későn? Merthogy nagy volt a szegénység s az ínség, és mindig voltak, akik megdézsmáltak a másét... Aztán éjféltajt a templomnál találkoztak a derék csőszök, majd irányt cseréltek, s lassan, énekelgetve végigvonultak a falun. Az ablakok alatt elfújták a régi rigmusukat:

„Éjféltajt ütött mán az óra,
Térjetelek hát nyugovóra...”

Egy ideig tolvaj ember nyugodtan lopni nemigen tudott, mert a csőszök kitűnő éjjeli megfigyelőknek és riasztóknak bizonyultak. Régebben meg is futamítottak sok kártékonyt, rossz-félét. Utóbb azonban már kiüregedtek, a buzgóságuk és a bátorságuk egyre lankadt, és tudjuk már, hogy a részeg legények néha még meg is pofozták őket az utcán. Így aztán egyre csendesebben járőröztek...

A falu előjárósága fiatalabb csőszöket nemigen fogott fel, de mivel az öregecskék földnélküli, nincstelen, még Bukovinában született öregek voltak, talán kíméletből, kénytelen-kelletlen, kis fizetésen továbbra is szolgálatában tartotta őket. Ezt is inkább a falu népe, mert a járandóságukat leginkább ők adták össze. Sokszor lehetett látni őket, amint a hónap végén házról házra járva gyűjtötték össze az aprópénzt s az elemózsiát: a bérüket. Subában, kucsában olyanok voltak, mint valami háromkirályok... Éjszakánként, amint botjukkal kopogva végigcsoszogtak az utcán, néha jóakaró emberek kiszóltak utánuk az ablakon, s ezzel-azzal, néha egy kis pálinkával megtraktálták őket, nehogy megfagyjanak a nagy járőrözésben... Ettől már könnyebben esett a séta, bátrabban gyalogoltak végig a falu utcáin. De egyre sűrűbben fordult elő, hogy elfáradtak, s a széjjeken, a szántón álló szárkúpok közé behúzódtak, s úgy várták ki a reggelt, vagy hajnaltájban a községháza elé kitett hosszú padon bóbiskoltak. Itt köszöntötték őket a korán kelők:

- Jó reggelt, Biszok apó!
- Még viccelődtek is velük:
- Apó, ha alszik, még el találják lopni a kucsáját!
- És így, szép lassan véget ért a csőszök világa s birodalma...

Szómagyarázat: ártány - herélt sertés; cigóré kávé - pörkölt árpa, kávépótló; csármálás - vidám hangoskodás; füttözés - fűtés, melegedés; költés - kóstoló; pucor - gömböc, disznóbendő; széjjeken - faluszálen; tepertyű - tepertő; cekker - hálós szatyor

Lukács Miklós - Cimbiózis

Budapest anizx • FA 376-2

A Lukács Miklós vezette trió, a Cimbiózis valóban – ahogy neve is utal rá – szellemi-zenei társulás, együttrezgés, művészi szimbiózis. Így volt ez a trió előző – szám szerint első – lemezén is, és így van ez a most megjelent Budapest anizx címre keresztelt albummal. A jazz, világ- és kortárs klasszikus zene területén egyaránt otthonosan mozgó, nagy formátumú cimbalomművész, Lukács Miklós betekintést enged belső világába, ha úgy tetszik, művészi magánéletébe. A lemez a Fonó gondozásában jelent meg, kapható a Fonó webboltjában és a terjesztőknél, valamint digitális terjesztésben is hamarosan elérhető.

„Egy mű értékét eldöntheti, hogy általa mennyire kerülünk közel annak létrehozójához. Lukács Miklóshoz és a zenekarához új lemeze kapcsán nagyon. Szélesre tarták a kaput, ha figyelünk, mindent megtudunk róluk is, mikor a zenén keresztül a városukhoz fűződő viszonyokról és érzéseikről mesélnek. Lukácsék egy-egy képeslapot küldenek a csendes hajnalokról, az ébredő, a sokszínű, a rohanó majd a sejtelmes éjszakában megnyugvó és befogadó Budapestről. Arról a városról, ahol zene, szerelem és szeretet van. Ahol élnek és ahonnan egyszer majd elmennek. Ahogy mi is.” (Török Ferenc)

„(...) Olyan Lukács Miklós zeneszerzői világa, mintha kifejezetten történeteket mesélne, drámai hangulatok, események zajlanak meglepő erővel előzetve, néha már-már úgy tűnik, mintha mondana valamit a cimbalom, akárha emberi nyelven szólna. Persze korántsem csak nagy futamokról, hangos nekivadulásokról van szó, csodálatosan bánik a csendes szavakkal is.” (Lángoló Gitárok, Rácz Mihály írása a Cimbiózis előző lemezéről)

„Trióm második lemeze Budapestről szól. Életem meghatározó helyszíne ez a város, ezért szeretném bemutatni, hogy mit jelent nekem valójában. A kompozíciók, képeslapként jelennek meg életemből. Némelyik üzenet szeretteim felé, de az is kiderül, hogy mit jelent a hajnal csöndje, amiből ébred a város és nyüzsgögni kezd.” (Lukács Miklós)

Lukács Miklós – cimbalom
Orbán György – bőgő
Baló István – dobok

Közreműködik:
Winand Gábor – ének
Fekete-Kovács Kornél – trombita, szárnykürt

Bársony Mihály és Sebő Ferenc levelezése

Kedves Sebő úr!

Részemre küldött levelét megkaptam, melyet nem hogy zavarásnak, hanem jóleső érzésnek veszem azért, mert örülök amikor ilyen fiatalok érdeklődik az ősi hangszerről.

A most következő szombat vagyis április 24-ét kivéve bármikor jöhetnek szombaton és vasárnap egyaránt. Érkezésüket jelezve pedig bármikor, kivéve különösebb eseményt. Ha megérkeznek Tiszaujfalura, ne a faluba keressenek, mert tanyán lakom a tanyai zárdatemplom közelébe.

Érkezésüket szeretettel várom. Tisztelettel:
Bársony Mihály. (1970. IV./20.)

*

Kedves Ferike!

Elkészültek a hangszerek. Jöhetnek érte. Lehetőleg szombaton vagy vasárnap lenne a legjobb illetve legalkalmasabb, mert a többi napokon a termelőszövetkezetbe vagyok. Ha vasárnap tudnak jönni, akkor ne küldjenek választ, mert nem érkezik meg.

Távíratot pedig azért nem ajánlom, hogy azt külterületre pénzért kézbesítik, ha sürgős, ha nem sürgős, akkor meg nem ér hamarabb mint a levél.

Ha nem tudnak vasárnap jönni, úgy írják meg érkezésüket.

Jó egészséget kívánva, vagyok tisztelettel:
Bársony Mihály. (1971. VI./21.)

*

Kedves Ferike!

Örömmel fogadom jelentkezését, mivel már én is hamarosan jelentkeztem volna. Különben is ott tartok a munkával, hogy a jövő héten már az Ön által megrendelt kistekerő kerül terítékre. Sajnálom tekerőjének balesetét. Szerintem is a túl száraz meleg lehetett a gonosztevő.

Nagymennyiségű rendelésről tájékoztat levelében.

Úgy gondolom nem lesz megoldhatatlan különösen, ha nem lesz túl sürgős, mert van néhány citera megrendelésem ugyan, de ezek is megkészülnek az Ön által kívánt hangszerekkel összevonva.

Mivel írja, hogy lehozná a tekerőjét, erre az a javaslatom, hogy hozza csak minél előbb, hogy ne legyen sok kiesés a szerepléseiből. Lehet, akkor mindjárt ki is tudom javítani. Ezért arra kérem, leutazását egy lapon jelezze, mivel szeretnék odahaza lenni, habár sokat otthon vagyok, de azért biztos ami biztos és akkor mindent megbeszélünk.

Gratulálok a szép és különös műsoráért, melyet épen levélírással alkalmával boldogan végig hallgattam.

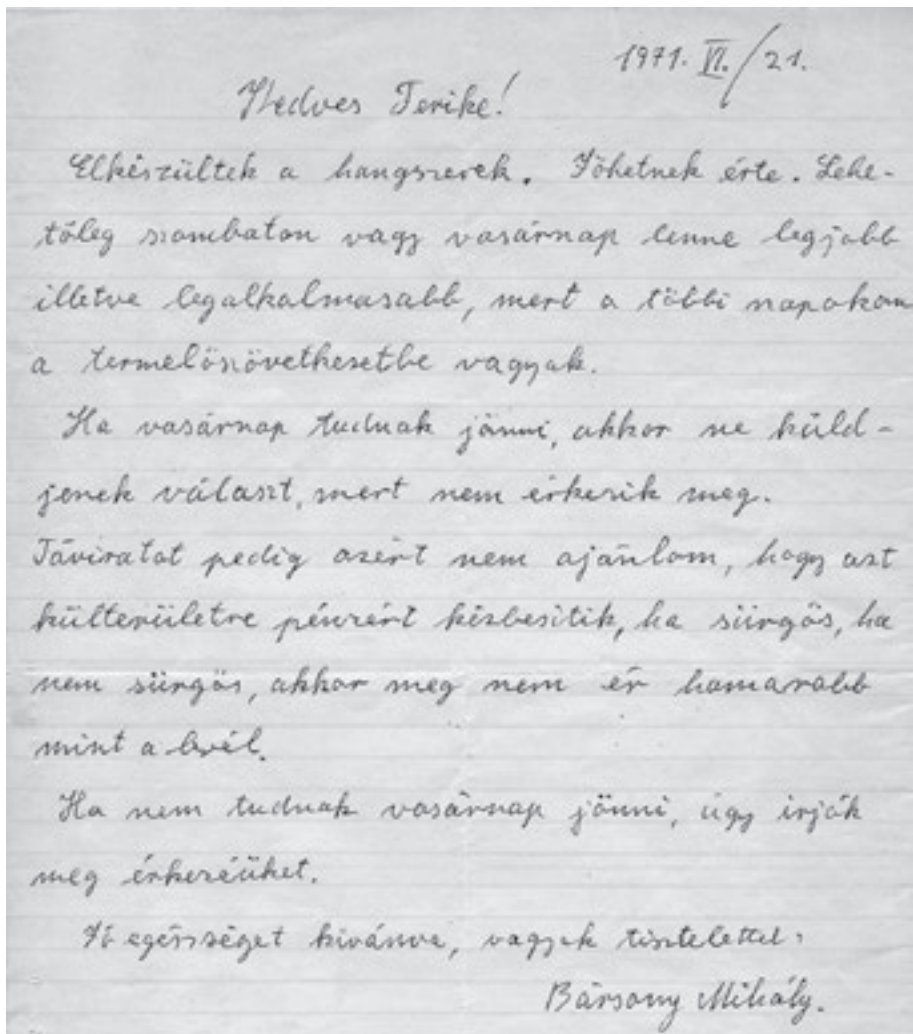
Még van egy kérésem, hogy sürgős távíratot ne küldjön, mert tanyára 30 forintért hozná ki a postás és nem is lenne hamarabb mint ha lapot, vagy levelet küldene. Válaszát és érkezését várom!

Ezzel zárom soraimat, kívánok jó egészséget és sok sikert a jövőben is. Tisztelettel: Bársony Mihály. (1972. II./12.)

*

Kedves Ferike!

A megbeszéltek citerák egyrésze elkészült. Szó volt arról, hogy husvét-ra kellene egy közepes és egy kis citera. Ezek megvannak, sőt, kicsi

az van kettő is. Ezekért jöhetnek husvételre, vagy ha érkeznek, előbb is. A tekerő az munkába van, de az nem készül el husvételre.

Ezzel búcsúzom, kívánok jó egészséget és kellemes husvétit ünnepeket szüleikkel együtt. Tisztelettel:

Bársony Mihály. (1972. III./27.)

Már befejeztem a levelet, de nem ragasztottam le amikor megütötte a fületem a Petőfi rádióban a fiatalok és a hagyomány című műsor, melyet nagy boldogsággal hallgattam. Úgy látszik észrevették a Maguk tehetségét, talán lehet számítani a fölkarolásra. Szó volt a tekerőről is, de az nem szólalt meg, csak ének volt zenekísérettel dorombbal illusztrálva.

Kívánok további sikereket!!!

*

[Idegen kéz írása, Bársony Mihály aláírásával]
Tiszaujfalú, 1972. IV./13.

Kedves Ferike!

Nagyon örültem levelének és nagyon köszönöm a kedves meghívását a Zalaegerszegi előadásra, de zsúfolt munkaidőm sajnos nem engedi meg ezt a pár napos kiesést sem. Továbbá köszönöm a kért nótákat, az ünnepekbe jó-jó meg is tanulgattam.

Az Önnél érdeklődő ember, már márc. 31-én közölte velem a tekerővel kapcsolatos szándékát.

Mégegyszer köszönöm a meghívását, sikeres szereplést kívánok, maradok szeretettel:

Bársony Mihály

*

Kedves Ferike!

Kedves kollégája levelét, melyben Maga is írt, megkaptam. Válaszoltam a Buza úrnak gyorsan és most meg Magának válaszolok. A kistekerőt ellehet vinni, ez már rendben van, nagyjából be is van járva. Szeretném, ha Maga is letudna jönni a Buza úrékkal. A szegedi produkciótól kissé félek, mert ilyen ólom fejjel nem könnyű már tanulni, de majd neki bátorodok. Kedves Ferike, ha érkezik szeretném ha a dallamot és a szöveget leküldené, hogy addig is ismerkednék vele.

Indulás Kiskunfélegyházáról 17.41 óra, érkezés Szegedre: 18.49 óra. Újszegedre reményilem van vagy villamos, vagy buszjárat. Ezt már ott közösen majd megoldjuk.

Addigra is kívánok jó egészséget Magának és a kedves szüleinek meg testvérének is. Válaszát várom, vagyok tisztelettel:
Bársony Mihály. (1972. VI./23.)

*

Kedves Ferike!

Reményilem már kipihente a szegedi szereplés fáradalmait, amely elég jól végződött valamennyiünk részére, mivel mint Pálffy Gyula írta, a második díjat nyerte az együttes. Nagyon szép volt a mi együttesünk. Úgy látszik ami nekem tetszik az rajtam kívül még sokaknak tetszik. Szerencsésen haza ér-

Bársony Mihály, Halmos Béla és Sebő Ferenc, Kecskemét, 1975. – fotó: Sági István

keztem, igaz Magával nem találkoztam, de nem akartam zavarani boldog álmát elindulásom előtt, mert sejtettem, hogy olyasféle erdőbeni csajozás után igen összezsugorodott az éjszakája. Most áttérek egy más témára. Ugyanis elkészült a kis tekerő és amint

Bársony Mihály

1970 végén a 25. Színházban a „Tou-O igaz-talan halála” című középkori kínai opera bemutatójára készültünk. Berek Kati fölkért, hogy írjak zenét a magyarra fordított darabhoz, de úgy, hogy aztán mindent nekem kell eljátszani is. Ez kemény megkötés volt, s bizony törtem a fejem, hogy milyen hangszerválasztással oldhatnám meg legjobban a feladatot. Arra gondoltam, hogy az ázsiai zene illúzióját valami dudaszzerű, egyszólamú hangszerral lehetne a leginkább megteremtetni, de semmi ilyesmi nem állt rendelkezésemre. Ekkor a szerencse a segítségemre sietett. Zártkörű baráti találkozón egy belga tekerőlant-művész játékát hallgatva döbbsentem rá, hogy épp az ő hangszere lenne szükségem. Odamentem Claude Flagelhez, és tanácsot kértem tőle, hogyan juthatnék egy tekerőlant-hoz. Mosolyogva közölte velem, hogy leginkább Magyarországon, hiszen itt él Bársony Mihály, aki ugyancsak ért hozzá. És megadta a Kecskemét környéki tanya címét: Istvánújfalu 41. Öröm és szégyenkezés fogott el egyidejűleg. Öröm, hogy van elérhető megoldás, és szégyen, hogy ennyire keveset tudok a magyar kultúráról tizenhét évi iskolázás után. Így jutottam el a Tiszaújfalu melletti kis tanyára és ismerkedtem meg Mihály bácsival.

Az a romos, dilettáns építésű tekerő, amit javíttatás céljából vittem magammal, nemigen nyerte meg a bizalmát. Kedvetlenül méregette, kontár munkának tartotta, hozzá sem

akart nyúlni. Már kétségbeestem: hogy lesz így nekem hangszerem? Azt álmodni sem mertem volna, hogy ő majd nekiáll és csinál egy újat. A tanácsstalankodást Mihály bácsi felesége, Rózsi néni törte meg, mondván: „Nem kell a békának azt mondani, hogy ugorjon a tóba! Meg kell rendelni.”. Így jutottam az első tekerőm-höz, amely azóta is hűséges társam. Nem csak én tekintem őt mesteremnek, hanem sokan azok közül, akik meglátogatták tanyáján. Zenészek több nemzedéke tartotta vele a kapcsolatot, Jeney Zoltán zeneszerzőtől kezdve a fiatal városi népzeneészekig, akiknek pályafutását halála napjáig figyelemmel kísérte. Nemcsak a muzsikálásban talált követőkre, hanem a hangszerépítésben is: Nagy Balázs, Szerényi Béla méltó tanítványainak mutatkoztak ezen a téren. Tőle kaptam elsőt, meghatározó élményeit a hangszer-folklorista kutatója, Hankóczy Gyula is. A tekerő kezelését, játéktechnikáját én is tőle tanultam el. Nem dugdosta tudományát, mint elődei, akikről egy filmforgatás alkalmával beszéltem 1973-ban.

Bársony Mihály igazi ezermester volt. „Nekem mindegy, hogy mit csinálók” – mondta. Gyerekkorában működő kis cséplőgépet szerkesztett, kis kocsiakat fabrikált. Készített rokkát – amikor épp arra volt szükség –, később citerát, tekerőt. Vezetékes áram nélküli tanyáján még lábhajtós villanyborotvát is szerkesztett magának, mivel a bőre érzékeny volt a zsi-léttengére.

Mikor a szakmájáról kérdeztük, azt mondta, földműves. Apjától örökölt földön kezdett dolgozni. Később tsz-tagként építőbrigádban kezdte, majd bognárnűhelyben folytatta, ahol

mindenféle más munka is adódott a bognárkodás mellett: asztalosság, üvegvágás, bútorkészítés, fűrészgép-kezelés – mikor mire volt szükség.

Maga készítette hangszerén – bár klasszikus példányokról vette a mintát – sok reformot hajtott végre. Csökkentette a súlyát, kissé változtatott a formáján, a szerkezeten, ettől jóval zengőbb, erősebb hangja lett. A Claude Flagellel történt találkozás alkalmával kiderült számára, hogy a francia tekerőknek dupla dallamhúrja és még több zengőhúrja is van az alaphangon kívül. Ez nem hagyta nyugodni kreatív szellemét, és addig-addig mesterkedett, míg – mintapélda nélkül – saját elképzelése alapján létrehozta az öthúros tekerőt.

Az éppen száz éve született Bársony Mihály sokat tett azért, hogy Tiszaalpäron fellendüljön a pávakör-mozgalom. Eljutottak az országos szemlékre, folklórfesztiválokra, népzenei találkozókra. Szerepeltek a rádióban, a televízióban. A pávakör citeráit természetesen ő készítette. Ezek nem csupán a tekerőkön is látható szép virágmintákkal tűntek ki, hanem telten zengő hangjukkal is.

Jellemző volt rá a soha nem szűnő érdeklődés, és az is, hogy számon tartotta, megbecsülte generációjának fiatalos erőfeszítéseit, amellyel a népi kultúra megismertetésére törekedtek. Ő tisztában volt azzal, hogy az a szájhagyományos műveltség, amelyet ő közvetít számmunkra, fontos és értékes, mert hozzátartozik a magyar kultúra egészéhez.

Sebő Ferenc
(Elhangzott 2015. szeptember 25-én, Tiszaalpäron)

a multkor tetszett írni arról, hogy az ismerőse szeretne az 5 éves kisfiának tekerőt venni, kérném sziveskedjen neki megemlíteni, mert pénzügyi problémák folytán úgy döntöttünk, hogy eladjuk a kistekerőt. A leányom úgy is még iskolába jár, ha esetleg szerepel is valahol, akkor elmegy az enyémmel. Úgy gondoltam, hogy annak a kis fiúnak jobb lesz ez a kisebb tekerő. Előre is köszönöm közbejárását, jó egészséget és további sikereket kívánok és nagyon köszönöm a küldött tisztelet díjat, amely külön említést érdemel ritkaságyszámba menő mennyisége szerint. Tisztelettel: Bársony Mihály. (1972. VIII./4.)

*

Kedves Ferike!

Levélét megkaptam. Már nagyon vártam Magát, mivel írta régebben, hogy hamarosan eljön. Nekem is sok a munkám. Jelenleg a Maga citeráit és az öt húros tekerőt csinálom. De akad sok más elfoglaltság is és így jó lemaradtam a munkával.

Szegedről nekem is sok szép emlékeim és élményeim maradnak valószínű életem végéig. Nagyon örülök a terveinek és bízom a valóra válásukra is.

Október 14.-én Bratislavában vendégszerepeltem. Ott volt Vargyas Lajos és Vass Lajos is. Vargyas tanár úrral egy szobában szalásoltunk. Nagyon jó volt széjjel nézni a régi szép magyar városba.

A vonók.... egy kissé problémásak, de azért megpróbálok ráfanyalodni az elkészítésükre. Itt jártak nálam a Vass Jánosék és elvitték a tavasszal megrendelt tekerőt. Ezzel zárom soraim, kívánok sok türelmet és erőt a klub létrehozásához, köszönöm híradását amivel már én is tartoztam, küldöm üdvözetem cserébe Magának, Bélának és a többieknek is szüleivel együtt.

Tisztelettel: Bársony Mihály. (1972. XI./11.)

*

Kedves Ferike!

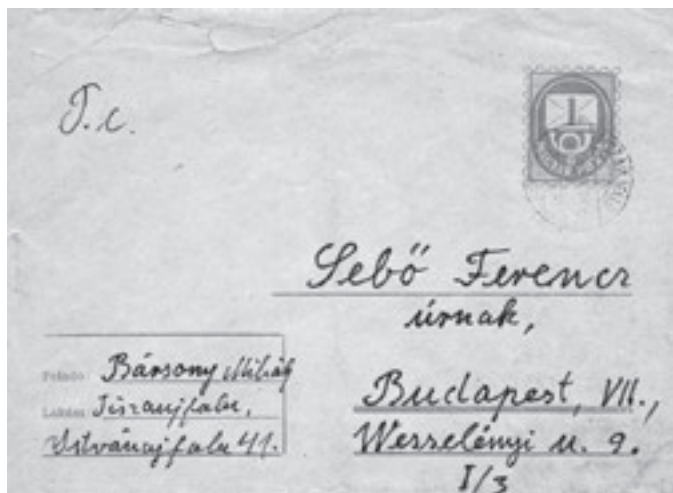
Először is kívánok boldog és kellemes karácsonyi ünnepeket Magának és kedves szüleinek is. Továbbá közlöm, hogy elkészült egy csomó citera és néhány vonó is.

Akár az ünnepek alkalmával akár karácsony és újév között, ahogyan ideje engedi jöhetnek érte.

Ezzel búcsúzom kívánok jó egészséget és kellemes szórakozást, szerepléseket.

Tisztelettel: Bársony Mihály (1972. XII./21.)

*

Bársony Mihály és Sebő Ferenc – fotó: Sebő Ödön

Kedves Ferike!

Lehet, hogy zavarom levelemmel, de már régen adott életjelt magáról és lenne egy kis közölni valóm. Úgy látszik nagyon jól érzi Magát a román lányok közt.

Ugyan is karácsony előtt írtam, hogy elkészült néhány citera, de nem történt semmi ezen ügyben. Gondoltam, majd az ünnepek valamelyikében meglátogat. Sajnos ebből sem lett semmi.

Kedves Ferike kérném sziveskedjen tájékoztatni kb. hány citera kell Magának.

Mennyi kicsi és mennyi nagy. Itt közlöm, hogy Vass János vasárnap 14.-én hozzám akar jönni, lehet, hogy Maga is eljöhetne vele. Van egy néhány vonó is.

Ezzel búcsúzom, kívánok jó egészséget, érkezését, esetleg választást várva vagyok tisztelettel:

Bársony Mihály (1973. I./10.)

*

[Légiposta levél Japánba]

Kedves Ferike és Béla!!

Először is nagyon köszönöm a rendszeres tájékoztatást, melynek valószínű hogy a több szabad idő az előmozdítója, mint idehaza van. Még csak a régi címre írjanak, mert november előtt nem költözünk el a tanyáról. Azért megírom az új címet is, de ez csak Decembertől számít. Tiszaalpár, Szabadság u. 10.

A japán művész nő megbízottja elvitte a tekerőt. Valószínű már meg is kapta a művész nő. Én is ajánlom vegye pártfogásba a művész nőt és tanítsa meg mindenre belátása szerint, amire csak képes lesz. A hangszer múzeumot is sziveskedjen nyélbe ütni. Hadd legyen neki a világ minden tájáról tekerője. Előre láthatólag tavaszra. Igaz nem tudom, hogy ott van-e tavasz, inkább úgy március-április hónapra jelezze neki. Ha árat is kér, mondja neki, hogy 8 ezer F.-t.

Ez a levél, amire válaszoltam már a harmadik. Nagyon el voltam foglalva ezért válaszoltam soká. Egy kis szidást megérdemelnék ezért.

Megvolt a Kecskeméti népzenei találkozó is, meg a kiállítás. Én is kiállítottam egy tekerőt és három citerát. A jutalomdíjazásban megkaptam az első díjat, mely úgy néz ki mint 5000 F.-t.

Ezzel búcsúzom, kívánok jó egészséget és sok sikert továbbra is. Vagyok hálás köszönettel:

Bársony Mihály (1973. VIII./21.)

Szeptember 1-től, 10-ig utazás Lengyelországba, a népművelési Intézet vezetésével.

*

Kedves Ferike!

Ne haragudjon, hogy nem vállalom a 28.-iki megjelenést. Sok a munka és valószínű abban az időben jönnek a tekerőért is. Kívánok jó szórakozást továbbra is és jó egészséget szüleivel együtt.

Tisztelettel: Bársony Mihály (1974. V. 22.)

*

[Neszebári képeslap Burgasból]

Kedves Ferike sokat gondolunk Magára nagyon hiányzik közülünk. Jól érezzük magunkat fürdünk a tengerbe. Nagyon szép minden és élményes. Jó egészséget kívánunk Burgasból Szüleivel együtt

Burgas, Bársony Mihály (974. VIII./26.)

*

Kedves Ferike!

Csak néhány szóval közlöm, illetve köszönöm kedvességüket, hogy sziveskednek számot adni Magukról bárhol is vannak a nagy világban. Ennek nagyon örülök, mert állandóan él bennem az Önökkel való kapcsolat és szeretet. Tartsuk ezt továbbra is. Köszönöm a Kassák-klubba való meghívást is, de még nem tudom mikor jutok oda. A XIV. kerületi Tanács V.B. Művelődési Osztálya is meghívót küldött és közölte is ez év május végéig az időpontokat. A T.V. is értesített január 24-31 közötti időpontra 2 napi ottlétre, de még nem jelölte meg a kívánt 2 napot. Ha jan. 28 belesik akkor reményelem találkozunk. Ezen kívül nagyon köszönöm a küldeményt. Még volna egy kérésem. Ha Orsikával találkozna mondja meg neki, hogy jöjjön már le hozzánk és a képeket is hozza. Küldtünk egy kis almát, fogyasszák jó étvágygal. Hálás köszönettel:

Bársony Mihály (975. I/24.)

*

Kedves Ferike!

Levelét a képekkel együtt megkaptam. Valóban jól sikerültek, pedig nem volt napos idő. Nagyon sajnálom, hogy kevés időt tudtunk nálunk lenni. No de ez is jó volt. A cimbalomnak még nem csináltam semmit, de majd pártfogásba veszem. Nem tudom mennyire sürgős, lehet, hogy már 2 évvel ezelőtt kellett volna. Följegyeztem a naptárba a Kassák Klub műsorait és majd egyszer talán elfog a Kassák Klubi honvágy is.

Van T.V.-énk és láttam nemrégén a Sebő együttest. Nagyon jó érzés volt a látomás. Köszönöm a képeket!

Ezzel búcsúzom, kívánok jó egészséget és további sikert.

Hálás köszönettel: Bársony Mihály (1976. II./16.)

*

Kedves Ferike!

Elnézést kérek a zavarásért, de egy olyan bonyolult helyzetbe kavartam, melyet levélben már nincs idő elintézni, legalább is Tiszalpartól.

A Népművelési Intézet meghívott 1976. V. hó 3. n. az 1976. évi Néptáncosok Napjára, amely e hónap 13.-án lesz a hűvösvölgyi Nagyréten.

Ez idáig rendben is volna, hanem máj. hónap 28.-án levél érkezett a Népművelési Intézettől, hogy a meghívásukra még ezideig nem kaptak választ. Én pedig még akkor mindjárt vissza válaszoltam, hogy elfogadom a kedves meghívásukat, miért is ne hiszen olyan jó lenne már találkozni Magával és a többi ismerős művészekkel.

Bársony Mihály – fotó: Sebő Ödön

Megírtam a Népművelési Intézetnek, hogy a Nyugatiba érkezem kb. 09.10-09.20 perc körül. Ők pedig járművet küldenek értem, onnan elszállítanak a helyszínre és szállítást is igényeltem.

A Május hó 28.-án küldött levelükre ismét válaszoltam, de most szerda délelőtt 10 óra van a levelet most írom és már arra nincs idő, hogy erre választ kaphassak. Én pedig Vasárnap reggel indulok Budapestre.

Én azért írtam Magának, mert bizonytalan, hogy a 28.-iki levelükre küldött válaszom is megkapták, mivel az előzőt sem kapták meg. Kedves Ferike, nagyon kérem, ha lesz ideje és tudna velük találkozni szíveskedjen nekik hírül adni, hogy megyek!

A meghívót Vásárhelyi László és Debreceni Tibor Osztályvezető küldte. Kívánok jó egészséget szüleivel együtt az egész Családnak. Bársony Mihály. (976. VII./9.)

*

Kedves Ferike!

Elküldtem a választ a T.V.-nek úgy, ahogy megbeszéltük ajánlottan. Okt. 12.-én 13.23 órakor érkezünk Rózsival, mert őt is elengedik az iskolából.

Az értünk érkező járművet szeretettel fogadjuk. (Nyugati P. u.)

Az említett tanfolyamra pedig szombaton 9.15 órakor érkezem. Ide is nagyon jó lenne, ha valaki jönne értem, mert nem tudom hova kell menni. Jó egészséget, nagy sikert kívánva, vagyok hálás köszönettel: Bársony Mihály. (977. IX. 27)

*

Kedves Feri!

Reményelem már idehaza van az egész Család Szlovákiából. Ne haragudjon, hogy nem számoltam be a németországi turnéról. Ugyan is ott lett volna rá idő, de elfelejtettem a címét fölírni, fejből meg nem tudom pontosan. Itt most nagyjából közlöm, hogy nagyon megérte, kár lett volna elmulasztani ezt a nagyon értékes kirándulást. Voltunk Lipcsében is a hangszerműzeumban. Sok olyan dolgot

láttam amit máshol aligha láthattam volna. Majd az aprólékos, de említésre méltó élményeket személyesen alkalom adtán megbeszéljük.

Különben jól vagyunk, van sok munka, de azt hiszem ez Maguknál sem hiánycikk.

Ezzel búcsúzom, kívánok jó egészséget az ifj. és idős Sebő családnak.

ödvözlettel:

Bársony Mihály (978. I. 23.)

*

Kedves Ferike!

Reményelem jól vannak valamennyien az összes Család. Mi is megvagyunk, dolgozunk, szerepelünk, gyakorolunk.

Már rég nem volt összeköttetés. Nem is tudom idehaza vannak-e még vagy már elköltöztek külföldre?

Van egy nem jó hír. Pénteken eltemettük Papp Rókus bácsit. 77 évet élt.

Jó lenne már találkozni.

ödvözlettel: Bársony Mihály (978. XI. 21.)

*

Kedves Feri!

Ne ítéljen el kíváncsiskodásomért, de már többször gondolkoztam ezen a problémán amelyre most Magától szeretnék megnyugtató választ kapni.

Ugyan is vannak olyan kiadású dalos könyvek, melyeknek a vonalrendszere fölött található illetve látható egy l. betű vagy egy m., d. vagy esetleg egy r. betű. Nem tudtam még kipuhatolni, hogy milyen célt szolgálnak ezek a betűk és hogy nem minden kiadásba szerepelnek. Példának küldtem ezt a mintát melyen jelenleg szerepel az l. betű és d. betű. Mekérem, ha ideje engedni írjon egy pár sort ezeknek a betűknek jelentőségükről. Miután megkaptam a választ, azután visszaválaszolom, hogy miért érdekelnek engem ezek a betűk.

Kívánok jó egészséget az egész Családnak.

Szeretettel és hálás köszönettel:

Bársony Mihály (980. XI. 5.)

Kedves Ferike és Évike!

Levelüket örömmel olvastam. Nagyon kielégítően válaszolta Évike amire számítottam. Ezzel már megnyugszom addig amíg találkozunk, mert a többit valóban személyesen tudjuk világosan kidomborítani. Most röviden elárulom, miért kényszerültem én erre a kíváncsiskodásra. Ugyan is a Pávakörvezető tanár az egyik dal vonalrendszere fölött megpillantotta a kis „l” betűt. Arra akart rávenni, hogy a citeraegyüttes ebben a hangnemben kísérje az énekkart. Én ez ellen kézzel-lábbal tiltakoztam, mert én sem, meg az együttes tagjai sem játszottak ebben a hangnemben. Mondtam neki, hogy a citerára így nem jó, mert a citerán a kísérorhangokat nem lehet egy mozdulattal áthangolni különböző dallamszintre mint a zongorán vagy a harmóniumon. Erre azt mondta, hogy „nem értek hozzá”. Én öneki ezután nem mondtam semmit. Gondoltam, majd kifürkészem én ennek a titkait. Ha találkozunk, majd beszélgetünk még róla. Igaz én már nem sokat használom ezt a módszert, de nem árt tudni.

Kedves Feri! Évike írta, hogy talán Újév és Karácsony között letudnak jönni. Nagyon jó lenne, különösen ha az idő és az út jó lenne. Majd amikor közeledik az időpont, szíveskedjenek értesíteni érkezésükről.

Bársony Mihály és Sebő Ferenc, Kecskemét, 1975. – fotó: Sági István

Most pedig gratulálok a szép és élményes Aprók tánca műsor szerkesztéséért. Szerintem nagyon jók voltak, csak nagyon rosszul érintett amiért nem ismételik meg. Egyes unalmas adásokat pedig megismételik.

Ezzel búcsúzom, kívánok minden jót, ebben az évben is, mega következőben is. Hálás köszönettel:

Bársony Mihály

Csókolom a kis utódokat!

[Dátum nélkül. Valószínűleg 1980. XI.]

*

Kedves Feri!

Levelét megkaptam a külföldről is, meg az itthonról küldött fényképet is. Nagyon hálásan köszönöm mindkettőt.

Kívánok további sikereket és jó egészséget Családjával együtt. Szeretném ha lejönnének egy pár napra Tiszaalpárra hozzánk.

ödvözlettel:

Bársony Mihály (980./88?] IX. 27.)

Kedves Feri és Családja!

Még mindig betegállományba vagyok. Jelenleg idehaza vagyok házi kezelésbe. Nagyon lassú a gyógyulás, de ez is jó, hogy a nagy fájdalmak megszűntek és így tudok pihenni. November 21.-én visszamegyek a kórházba megvizsgálás végett, hogy javultam-e, és valószínű újabb itthon létet engedélyeznek. Vasárnap nálunk jártak Zossóék feleségével. Kecskeméten koncerteztek és leugrottak meglátogatni. Egy jó citerát szerettek volna venni, de jelenleg nincs.

Kívánok jó egészséget az egész Családnak:

Bársony Mihály (988. XI. 2)

*

[Távirat Bársony Rózsától, 1989. I. 6.]

Édesapa temetése szombaton lesz kérlek szólj azoknak akik értékeltek hangszert hozzá!

Bársony Rózsa

Gondolatok a moldvai csángó balladák hallatán

Szájka Rózsa Balladaéneklő Találkozó, Klézse, 2015. október 24.

Klészse Moldoában, Bákó megyében, a közel kétszázézeres megyeközponttól, Bákó városától alig húsz kilométerre, a Szeret folyó jobb partján terül el, több mint hét kilométer hosszúságban húzódik a Klészse-patak mellett. A több mint hétezer lakosú településhez tartozik Buda, Alexandrina, Pokolpatak és Somoska is.

Az 1696-os misszionáriusi összeírás tizennyolc katolikus családot, mintegy hetvenhat főt említ itt, amelyeknek nevei között szerepel a Benka (Benke), Patachi, Gioroi (Györgyi), Bálint, Torda, Sasko, Patak, Raz, Danka, Kigit, Poschina.¹

Klészse a XVII. század végétől már kiemelkedő helyet foglalt el a Bákó környéki falvak között. A magyarul beszélő lakosok emlékeztetésében még ma is él a *rezes* elnevezés, eszerint a lakosság szabad paraszti státusszal rendelkezett.

A hagyományos társadalom közösségi élete számos alkalmat kínált a szórakozásra. A bőjti időszakot kivéve élénk társas élet folyt a településen. Télen minden este guzsalyasba jártak a különböző generációk. *Horbát*, azaz táncot vasárnaponként rendeztek, a *menykezőt* (lakodalmat) régebben szerdánként tartották. Előző este a leányos háznál és a legény házánál külön rendezték a *fülkét*, a leány- illetve legénybúcsút. Mindezek rendszeres alkalmat biztosítottak az éneklésre és a táncra.

Klészse virágzó csángó hagyománya akkor került igazán a figyelem középpontjába,

amikor az 1840-es években Petrás Ince János elkezdte lejegyezni a moldvai magyar népdalokat.

1838-ban Páter Gegő Elek a moldvai magyar telepekről szóló értekezésében még a következőket írta: „Figyelemreméltó népmondák és dalok itt is úgy nincsenek, mint az e szempontból szegény Erdélyben.”² Gegő szerencsére ennek ellenére szorgalmazta a moldvai dalok gyűjtését, „Dr. Viola P. Sándor, Finta, Petrás iskolatanító, kiknek 30 év alatt efelé nem ötlött eszökbe, ráfigyelmeztető kérésemre megígérték, hogy hív nyomozást tévén, ha valamely érdekes népmondákat, dalokat és a miénktől eltérő nyelvbéli szóejtést vagy összekötetési különbséget találandnak, híven közlendik.”³

Petrás Ince János 1813-ban Forrófalván született, az egrai minoritáknál tanult, ezután került Klészse-re plébánosnak. A forrófalvi Petrás kántor-dinasztiára vonatkozóan közöl adatokat Tánzos Vilmos.⁴ Petrás ősei úgy tartották, hogy 1671-ben jöttek be Moldvába Baranyából. Petrás Mihály Ince széppapja a XVII. század végén magyar nyelvű naplót írt a csángók történetéről. „Né-

hai Petrás Mihálynak, a volt forrófalvi kántornak, a magyar kéziratában, a forrófalvi templomban őrzött, 1671. évben kezdődő naplójában olvastam és magamnak az ő szavaival megjegyeztem.”⁵ Tánzos Vilmos említi ugyancsak, hogy Petrás Ince János nagypapjának, Petrás Mihálynak emlékét ma is fakeszt őrzi Forrófalva és Nagypatak közös temetőjének XVI. századi fatemplomában. Felirata: *IHS / Michael Petras Kantor / For / oBit / In / Xto / Ano / Die 9 / Amen*

Petrás Ince saját kezűleg készítette el édesapja, Petrás Ferenc emlékkeresztjét, aki ugyancsak Forrófalva kántora volt. A kereszt szintén a fatemplomban áll és felirata a következő: *Itt az / Urnak / Sz. / Nevé / ben / Petrás Ferencz meg piben / Míg a trombita szavára a nagy napon felszerken / Elhunyt / Életének / 68-ik / Esztende / jébben / Forrófal / vi / kántor / ságának / 50 / Május 5 / 1843 / A Halálát / kesergik / hitvese / magzati / vérei / jóakarói*⁶

Gegő Elek biztatására Petrás nyolcvannyolc csángó népdalt, köztük nyolc balladát jegyzett le Klészsen. De más módon is hatással volt a klészsei magyarok életére, hiszen áldozatos plébánosi munkája révén erősödött meg a magyar nyelvű hitélet, a magyar imádságok, egyházi énekek és a Károni János által lejegyzett *Cantionale Catholicum* szövegei is elterjedtek a moldvai csángók körében. Ez utóbbi énekeskönyv több generációra meghatározta a csángó falvak és Klészse népi dallamkultúráját.⁷

Petrás Ince János 1841 és 1886 között teljesített szolgálatot Klészsen. Negyvenöt éves lelkiismeretes plébánosi működésének tragikus, máig tisztázatlan körülmények között történt halála vetett véget, amelyről mindössze annyit tudunk, hogy rablóátadás vagy annak álcázott merénylet áldozata lett.

Petrás Ince János munkásságát követően Domokos Pál Péter, Faragó József, Jagamas János, majd – döntően – Kallós Zoltán hatalmas balladagyűjtési anyaga tette igazán ismertté a Kárpát-medencében és Európa szerte is a moldvai csángó énekes hagyományt.⁸

Halász Péter írja, hogy Petrásnak talán jobb is volt, hogy nem érte meg azt az időszakot, amely a halála után következett, hiszen 1884-ben Jászvásáron (Iasi) létrehozták a római katolikus püspökséget, és az 1887-ben megalakult Román Királyság min-

Fotó: Felföldi Elek

den eszközzel igyekezett intézményes keretek között siettetni az etnikai beolvadást. A moldvai magyarok elrománosításának céljából a püspök pásztorlevélben tiltotta meg a magyar nyelvű éneklést. Több mint száz évvel később, 1992 nyarán, Lészpeden a pap arra kérdésemre, hogy vannak-e a településen magyarok, a következőt nyilatkozta: „itt nincsenek magyarok, a katolikusok is mind románok”.⁹

A XX. század sem hozott sok változást. Talán annyiban mégis, hogy bizonyos időszakokban néhány évig működtek magyar iskolák. Kallós Zoltán 1956-57-ben tanítóként tevékenykedett Lészpeden. 1948-tól néhány évig működött magyar iskola Klézsén is, de 1956 után valamennyi csángó településen megszűnt a magyar oktatás.

Az 1989-es, decemberi romániai fordulat újraelterítette a reményt a Moldvában élő, felelősen gondolkodó emberekben. 1992-ben Pusztináról és Lészpedről is levelet ír-

tak a falusiak a Bákó megyei tanügyi hatóságnak, amelyben magyar nyelvű oktatást kértek. Fazekas József önkéntes tanító egyik látogatásunk alkalmával meg is mutatta az aláírásokkal hitelesített iratot. A levelet az RMDSZ-nek is eljuttatták.¹⁰

Azóta eltelt több mint húsz esztendő. Fájdalmas és megdöbbentő, hogy a húsz évvel korábban még százezres létszámú magyar csángóság körében mára megtörtént a teljes nyelvváltás. Ma már tinédzserkorát éli az a generáció, akik egyáltalán nem beszélnek szüleik anyanyelvét és nem ismerik a csángó hagyományokat. A XX. század kilencvenes éveiben az asszimilálódó Szabófalván még szót válthattunk olyan emberekkel, akik a régies „sziszegő” nyelvjárást őrizték, és az utcán is talákoztunk magyarul beszélő gyermekekkel. Perka Mihály áldozatos tanári munkájának köszönhetően működött a délutáni önkéntes magyar iskola is. Somoskán, Külsőrekecsinben, Csíkfaluban,

Lujzi-Kalagorban, Diószénben, Pusztinán, Lészpeden, Klézsén, Forrófalván, Bogdánfalván, Magyarfaluban, Trunkon az akkori negyven-ötvenévesek és az idősebbek még magyarul beszéltek, az asszonyok „csángós gúnyában” jártak.¹¹

Mint ahogy azonban a gyerekek az iskolákban mindenütt kizárólag románul tanultak, a templomokban csak románul imádkozhattak – és így van ez a mai napig is –, lassan elindult és napjainkra be is fejeződött a nyelvváltás folyamata. A nyelv – amelyet írásos dokumentumokkal bizonyíthatóan Moldvában a XIII. század óta, tehát legalább hét évszázada őriztek – mára elvesztette élő formáját. Ez a mérhetetlen kár nemcsak a moldvai csángóság vesztesége, hanem egész archaikus magyar népi kultúránkat és az egyetemes művelődéstörténetet is érinti. Minden időben éltek olyan kiemelkedő személyiségek, akik képesek voltak arra, hogy egy közösség hagyományos kultúráját megőrizzék, továbbadják. Ilyen csodálatra méltó asszony volt Szájka Rózsa, aki Klézsén, Alexandrinán született 1894-ben. Kallós Zoltán leghíresebb moldvai csángó adatközlője kilenc gyermeket szült és boldog házasságban élt Klézse-Alsóbudán, 1970-ben bekövetkezett haláláig. Kallós Zoltán „*Új gazdaság mellett*” című monografikus művét Szájka Rózsa énekeiből állította össze. „Életem során ő volt gyűjtőútjaim legszebb és legnagyobb élménye.”¹² Kallós lézpedi tanítósa idején összesen százhatvanhárom dalt gyűjtött Miklós Gyurkáné Szájka Rózsa előadásában.

Szájka Rózsa már negyvenöt éve távozott el, mégis voltak és manapság is vannak, akik őszintén vallják Kallós Zoltánnal: „ad-

Téka együttes – Ritka magyar I.

Fonó • FA 375-2

Ritka és sűrű magyar (Magyarpalatka)

Kiskertemben van egy öreg eperfa...

(Lassú, négyes, sűrű és ritka tempó – Szék)

Magyar tánc, gyors magyar, sűrű kurácsi (Magyarszovát)

Mind azt mondja a retek... (Lassú, cigánytánc, ritka és sűrű fogásolás, zsidó tánc – Ördöngösfűzes)

Fáj a szívem kívül, belül... (Lassú, csárdás, batuta – Buza)

A ritka magyar a Mezőség nyugati felén általánosan ismert legényes férfitánc, amely típus a közép-erdélyi falvak körében is népszerű. A legények általában a táncrend elején, egyedül vagy csoportosan táncolták rögtönözve, a rendkívül bonyolult ritmusmotívumokat gazdagon díszítve. A legjobb táncosok törekedtek a tánc és zene illeszkedésének tökéletes harmóniájára. A ritka magyar tánc improvizatív jellege ellenére is szigorúan alkalmazkodik a kísérő dallam tagolódásához. A Téka két ifjú primása ebből a gazdag falusi, parasztzenei hagyományból muzsikálja a jellegzetes típusokat, a végsőkig érlelt, sűrített vonós kíséret segítségével.

Téka együttes: Soós András - hegedű • Kalász Máté - hegedű • Tárnoki Beatrix - ének • Hegedűs Luca - háromhúros kontra • Lányi György - háromhúros kontra • Havasréti Pál - bőgő, cselló

Csángó család ünnepi öltözetben. Fotó: Veress Sándor, Trunk, Bákó m., Románia, 1931. (Néprajzi Múzeum, F64533)

dig vagyunk magyarok, amíg magyarul énekelünk és táncolunk”.

Egy hétgyermekes csángó asszony, Botezatu Viktória elhatározta, hogy megszervezi a Szájka Rózsáról elnevezett balladaéneklő találkozót. Az első alkalommal egy kis terem is elegendőnek bizonyult. A következő évben már bővült az érdeklődők köre. A bemutatókon több alkalommal jelen volt Kallós Zoltán, az értékelésen részt vett Petrás Mária, a Diószénből származó, mára már Prima Primissa-díjas csángó ének- és iparművész.

2015-ben Botezatu Viktória segítséget kapott a Romániai Magyar Pedagógus Szervezettől (RMPSZ), a Szeret-Klészse Alapítványtól, valamint a jászberényi Csángó Fesztivál Alapítványtól. Az anyaország-hoz fűződő kapcsolatot erősíti a „Kereszt-szülők a moldvai csángókért” civil szervezet, amelynek képviselőjében Felföldi Elek komoly szerepet vállalt az énekes program szervezésében.

Idén közel harminc településről érkeztek az énekesek (Bahána, Bákó, Bogdánfalva, Klészse-Buda, Klészse-Tyúkszer, Csík-falu, Diószeg, Diószén, Dumbravény, Ferdinándújfalva, Forrófalva, Gajdár, Külsőrekecsin, Lábnik, Lészped, Lujzi-Kalagor, Magyarfalva, Máriafalva, Nagypatak, Klészse-Pokolpatak, Pusztina, Rácsila, Somoska, Szitás, Trunk, Újfalva).

Ezúttal Márton Attila, az RMPSZ koordinátora köszöntötte a vendégeket és a szereplőket. A megnyitót követően közösen elénekeltek a csángó himnuszt, majd a bogdánfalvi Petrás Kati imádsága tette meghitté a hangulatot.

A bemutatón a legfiatalabb, óvodás korúaktól egészen a legidősebb hagyományörző énekesekig sokan szerepeltek, és megcsodálhattuk a magyar nyelvhatár legkeletibb peremén, a magyar gyökerű énekes kultúra gyöngyszemeit. A régi stílusúak közül többen választották a *Három árva* balladáját, de szép előadásban hallottuk a *Nagy hegyi tolvaj*, *Molnár Anna*, *Márton Szép Ilona*, *Szép fehér pakulár* balladáit is. Örömmel fogadtuk a Kosteletkről érkező Adriánt, aki a gyimesi csángó ének-kultúrából szólaltatta meg *Endre báró* balladáját. Tanára a magyar közönség előtt a „Fölszállott a páva” televíziós műsorból ismert Vaszi Levente, aki – immár hagyományörzőként – *Fehér László* balladáját dalolta el kiemelkedően szép előadásmódban. A pusztinai lányok tiszta énekhangon megszólaltatták, stílusos éneklését Nyisztor Ilona segítette. Mátyás Diána és Száras Marika kilencedik osztályos tanulók érett előadásmódjában gyönyörködhetett a közönség. Somoskáról Benke Sárka énekelte a *Kisétalék kis kertembe...* kezdetű dalt, amelyet fiatal kora ellenére kivételes meghittséggel adott elő. Magyarfaluból Ró-

ka Mihály, Pusztináról Ruszka Kati, Nyisztor Ilonka, Lujzi-Kalagorból Csernik Mária hagyományörző énekesek hiteles, érzelmegazdag előadását hallgathattuk.

Az értékelés során ajánlottuk, hogy a Kallós Zoltán által felgyűjtött, közel háromszáz csángó balladából a következő alkalomra a fiatalok tanulják meg azokat, amelyek-

JEGYZETEK:

1. Aloysius Bevilacqua apostoli misszionárius összeírása 1696-ból. XIV. Clesa. In: Moldvai Csángó Magyar Okmánytár 1467-1706 II. 745.o. (szerk.: Benda Kálmán)
2. P. Gegő Elek: A moldvai magyar telepekről. Budán, 1838. 80. o.
3. P. Gegő Elek: A moldvai magyar telepekről. Budán, 1838. 81. o.
4. Tánczos Vilmos: Újabb adatok Petrás Ince János (1813-1886) életpályájához. Moldvai Magyarorság XXV. évf. 7. szám
5. Zöld Péter csík-delnei plébános 1781-én kelt levele, melyet Domokos Pál Péter közöl. In: A moldvai magyarság. 1987. 99-100. o.
6. Tánczos uo.
7. Cationale Catholicum. A Csík Somlyai Klostrom betűivel. 1805.
8. Andrásfalvy Bertalan: Bevezető Kallós Zoltán Balladás könyvéhez. Válaszút, 2014. 5. o
9. Papp Imre – Péterbenze Anikó: Filmarchívum. 25 év moldvai filmes dokumentumai
10. Uo.
11. Uo.
12. Kallós Zoltán: Új Guzsalyam mellett. Kriterion, Bukarest, 1973. Bevezető
13. Anikó Péterbenze: Dances and dance customs in the Villages around Bacau. Hungarian Heritage European Folklore Institute. Budapest, 2002. 49-54. o.

Veress Sándor

Kolozsvár, 1907. február 1. – Bern, 1992. március 4.

Veress Sándor zeneszerző, népzenekutató, zeneszerzés-professzor és zongoraművész hivatás-területei egyértelműen jelzik a 20. századi magyar zenetörténet szellemi-művészi folytonosságát a Bartókot és Kodályt követő első nemzedék körében. Veress, aki zeneszerzésben Kodály növendéke volt és zongoratanulmányainak utolsó időszakát Bartóknál végezte, első reprezentánsként csatlakozott két mesterének eszmei programjához. A sokoldalú alkotói, előadóművészi és tudományos felkészülés eredményeként Veress már a harmincas években kiemelkedő jelentőségű alkotó személyiséggé (Veress-bemutatók IGNM-fesztiválon 1935, 1937), népzenekutatóvá (moldvai gyűjtés, 1930, Bartók kutatói asszisztense az MTA-n) és zenepedagógussá (1943-1949 között Kodály zeneszerző tanári utóda a Zeneakadémián) vált.

Kora ifjúságától törekedett az egykorú nyugat-európai zenei stílusok elsajátítására, számos tanulmányútjának eredményeként (Berlin, London, Amszterdam, Róma) az új magyar zene egyik legszelebb látókörű, nemzetközileg is elismert képviselője lett. Kibontakozó zeneszerzői és népzenekutatói munkássága eredetiségét és színvonalát tekintve – mesterei és kortársai egybecsengő megítélése szerint is – a tanítvány-nemzedék legjelentékenyebb alkotószemélyiségét reprezentálta. E kortársi értékrend közvetlenül érvényesült magyarországi alkotóperiódusának tetőpontján, 1948-1949-ben, amikor a Kossuth-díj megalapítását követő évben az elsőként díjazott Kodály Zoltán után másodikként Veress Sándor nyerte el a legmagasabb nemzeti kitüntetést. Az csupán történelmünk tragikus sorsfordulójának következménye volt, hogy a művészi kibontakozásának tetőpontján álló alkotóművész az ekkor kezdődő politikai visszaéléseket elfogadhatatlannak ítélte meg, s számos tudós és művész pályatársához hasonlóan az emigrációt választotta.

E döntés értelmében Veress Sándor pályautja két, időben szinte egyenlő arányú periódusra tagolódott: az első 42 évet a magyar zeneélet keretében, a másodikat Svájcban, berni emigrációjában élte meg. Első korszakának alkotói szemléletében a magyar népzenei hagyomány és az olasz vokálpolyfónia alapjaira épülő kontrapunktikus alkotásmód szintézise érvényesült (Térszili Katicza – táncjáték, Hege-dűverseny, Szent Ágoston zsoltára az eretnekek ellen c. oratórium, Threnos). Emigrálása után egyre intenzívebben a dodekafon technika elkötelezettjévé vált, ennek értelmezésében azonban megőrizte személyes művészi elképzelését.

Veress Sándor életműve igen sokoldalú, de szám szerint jelentősebb részét hangszeres kompozíciók képviselik. Magyar időszakában meghatározó jelentőségűek voltak népzenei fogantatású dalai és kórusai, a svájci években készülő vokális művek pedig különböző tartalmi, műfaji motivációk összefüggésében készültek. Svájci alkotásaiban vezető szerepet játszanak a versenyművek és a kamarakompozíciók, mint az *Hommage a Paul Klee* fantázia, a *Zongoraverseny*, a *Passacaglia concertante*, a *Vonósnégyesverseny*, a *Klarinétverseny* és a *Két harsonára írt versenyművek*, és itt említhetők a *Musica concertante*, az *Orbis tonorum*, a *Gordonkaszonáta*, a *Zongorás trió* és további, kamaraegyüttesre írt egyedi összeállítású alkotások. Legjelentősebb vokális műve a *Vogelweide* költeményre írt, kamaraegyüttesrel kísért *Elegie*, és a *Szent Ágoston Zsoltárára* szimmetrikusan válaszoló nagy kórusos kompozíció, a *Glasklangespiel* (Hermann Hesse verseire).

Veress életműve önmagában is, de az őt megelőző (Bartók, Kodály) és őt követő nemzedék (Ligeti, Kurtág) összefüggésében is egyedülálló, egyéni jelentőségű, amely a magyar nemzeti zenei hagyományok és az európai törekvések (második bécsi iskola) egyéni szintézisét teremtette meg századunk utolsó kétharmadában.

Veress tanári működése ugyancsak maradandó nyomot hagyott a magyar és a svájci zenepedagógia történetében: a budapesti Zeneakadémián zeneszerző-növendékének vallhatta magát Ligeti György, Kurtág György, Vass Lajos és még sokan mások, Bernben a Konzervatóriumban kitörölhetetlen hatást gyakorolt Heinz Holliger, Heinz Marti, Jürg Wittenbach alkotói pályájának kibontakozására. Veress Sándor csak hosszú, súlyos betegségének idején, élete utolsó hónapjaiban vette fel a svájci állampolgárságot. Egész életműve a magyar zenekultúra szemléleti-művészi egységét megőrző alkotóművész európai szintű kiteljesedését példázta.

Berlász Melinda (www.lfze.hu)

nek nincsenek párhuzamai Moldván kívül, mint az *Ifjú Mátyás király*, *Dancia király*, *Magyari császár*, *Ráduly vajda*, *Szeklédi Borbála* és a *Szegény özvegyasszony*. A bemutató utolsó énekese Bálint Erzsébet – a Népművészet Mestere cím birtokosa – a *Szegény özvegyasszony* balladáját énekelte. A szó legnemesebb értelmében tiszta énekstílusával megidézte a nagy elődök, Szájka Rózsa és Hodorog Luca klézsei énekesek emlékét, így teremtett a megélt hagyománnyal a múltból hidat a jövő felé.

Az idő kerekét nem lehet visszaforgatni, s bizony néha szomorúan tapasztaltuk, hogy a gyermekek és a fiatalok egy jelentős része, akik szépen, ékes csángó nyelven énekeltek a dalokat, amikor megkérdeztük őket, hogy kitől tanulták, már nem értették a kérdést, mert nem tudnak magyarul.

Azokban a családokban, ahol még erős a kötődés a csángó kultúrához vagy a nagyszülőknek, szülőknek van valamilyen magyarországi kapcsolata, a gyerekek még beszélnek magyarul. Az 1991-ben elindított Jászberényi Csángó Fesztivál és ennek nyomán az országban szaporodó csángó táborok, illetve a Somoskán az elmúlt tíz esztendőben működő, Benke Gráci által szerve-

zett csángó tábor segítették ezt a folyamatot. Emellett szükség volt olyan bátor kiállású vezetőkre, mint Botezatu Viktória, Legedi László István, Benke Pál és Benke Paulina, Botezatu Izabella, akik a Szájka Rózsa Balladaénekes Találkozó szervezésében komoly szerepet vállaltak.

A program befejezéséig a külsőrekecsin, klézsei-budai asszonyok finom csángó galuskával vendéglétek meg a résztvevőket, majd táncházat is szerveztek. A zenét Legedi László István furulyás és fiatal tanítványai szolgáltatták. A csángó viseletbe öltözött fiatalok és az asszonyok együtt táncolták a magyar gyökerű, régi rétegű és a balkáni jellegű táncokat.¹³

A nyelvváltás visszafordíthatatlan folyamata ellenére reményre ad okot a fiatal tanári gárda, az a több mint húsz tanító, akik az RMPSZ kezdeményezésére Erdélyből jöttek Moldvába. Ők készítették fel a fiatalokat a megmérettetésre, s ezzel mindenképpen hozzájárulnak a hagyomány továbbéléséhez. Sem Klézsen, sem más településen nem része a kötelező iskolai oktatásnak a magyar nyelv tanítása. Fakultatív módon kérvényezhetik csak a szülők, amit külön meg kell fogalmazni és be kell adni az isko-

la vezetésének. Az a tapasztalatunk, hogy a szülők inkább elállnak ettől, így egyre kevesebben tanulnak magyar nyelven az iskolákban, ami eddig is csak heti kétszer egy órát jelentett.

Ugyanakkor az önkéntes délutáni foglalkozások jól működnek. Klézsen Botezatu Viktória közel harminc gyermekkel foglalkozik hetente két délután, Legedi László István táncolni és furulyálni is tanítja a fiatalokat. Benke Paulina Somoskán szintén tart magyar nyelvű foglalkozást gyermekeknek. A munkát Duma András és a Szeret-Klész Alapítvány segíti.

Óriási szükség van tehát olyan vezető egyéniségekre Moldvában, akik értik, hogy a nyelv, az ének, a tánc, a szokás, a viselet, az imádságok, mindaz, amit moldvai csángó kultúráként emlegetünk, olyan kincs, amelynek birtoklása büszkeséggel töltheti el őrzoit és használóit, mert ez az érték megtartó erővel bírt századokon át, s a mai időkben talán még fontosabb, hiszen ez jelentheti a zálogát annak, hogy megmaradjanak olyan életközösségek, amelyek akarják, tudják, szeretik magyar identitásukat és ezzel példát mutatnak mindannyiunk számára.

Péterbence Anikó

XXI. századi végváarak kapitányai és vitézei a Felvidéken

Soha nem érttem azokat a pólókat, amiken a felszabdalt történelmi Magyarország ábrája mellett felirat hirdeti, hogy „Magyar vagyok, nem turista!” – rovásírással is, hátha valaki csak azt tudja elolvasni. Azután, évekkal ezelőtt, amikor Szlovákia várait, vidékeit utaztuk körbe a párommal, újra láttam az akkor még ép krasznahorkai várban egy igazi „ősmagyar” család gyermekeinek pólóján a feliratot, és akkor megértettem, hogy az üzenet a mai országhatárokon túli területeken élő nem magyaroknak szól. Azaz: „hazajöttem, mert az enyém lenne, ha...”.

Idén elkezdődött az I. világháború kitörésének századik évfordulóját „ünneplő” emlékezősorozat, amely fájdalmas igazságokat tartogat ránk nézve. Száz év telt el, és még mindig fáj „Trianon”, függetlenül attól, hogy éltünk-e akkor vagy sem, hogy érint-e minket személyesen vagy sem, hogy felveszünk-e ilyen pólókat vagy sem. De élni kell! Akkor is kellett, most is kell, határon belül is és kívül is, a jelenben és nem a múltban! A jelenben pedig a történelmi Felvidék Szlovákiában található. Átlépjük-e a határainkat, vagy újakat emelünk? Rajtunk múlik, hogy miképpen, hogyan alakítjuk a jeleket.

Ezt a makacsan burjánzó és szenvedélyes életigenlést láttam a zselízi Kincső Táncegyüttes huszadik éves jubileumi műsorán 2015. október 9-én.

*

Az ember megszokta az ilyen jubileumi műsorokon, hogy véget nem érő műsoridőben táncolnak egykori táncosok egykori koreográfusokat, kicsik és nagyok, együtt és külön-külön, mindenki ideges, hogy összeáll-e a darab, hogy lesz-e párja az adott táncban, hogy befér-e még az ember a mellényébe. Valljuk be, sokszor a színpadon levőknek nagyobb élményt jelent a jubileumi műsor, mint azoknak a hozzátartozóknak, akik hullámzó lelkesedéssel végignézik, várva rokonuk rövid megjelenésére. Sok ünnepi műsor fullad a múltban való tobzódás végtelen kódéba. Nem így a Kincsőé, akik műsoruknak az *Útkeresés* címet választva, az együttes mostani helyzetének megmutatásával igyekeztek színvonalas szombat esti programot adni, nem felejtve el azt az egyszerű tényt, hogy az előadóművészet alapvetően a nézőkről szól, nem pedig az előadókról.

Ennél a pontnál meg kell állnunk.

Kiknek is csináljuk a műsorokat, kiknek csinálunk csoportot, miért is vállaljuk az egészet? Magunk miatt, vagy kötelességből, vagy lelkesedésből, vagy elhivatottságból? Talán egy kicsit mindegyik miatt. De tény, hogy az Esztergomtól alig hatvan kilométerre északra fekvő Lévától mára délebbre húzódott a magyar nyelvhatár. Száz év sok idő. Zselíz most már nem csak egy útmenti, magyarlakta kisváros, hanem a változó nyelvhatár egyik bástyája.

Csoportot csinálni itt elhivatottság, lelkesedés és kötelesség dolga egyszerre.

Tudja ezt jól Juhász Sándor és Juhász Eszter, akik az együttes vezetői. Nem elégedtek meg szokványos jubileumi műsorral. Háromnapos jubileumi ünnepet szerveztek Zselízi, amely így, erre a hétvégére a magyar néptánc és népzene szlovákiai központja lett. Koncertezett a Csík zenekar, felépett a Nemzeti Táncegyüttes, volt kiállítás és közös mise, népviseletes felvonulás.

Kinek? Mindenkinnek. Magyaroknak és szlováknak és „szlovagyarnak”. Az ő perspektívájukból nézve határokon belülieknek és kívülieknek egyaránt azt hirdették, hogy „gyertek ide, éreztétek jól magatokat, és ünnepeljétek velünk!”. Nem keresték az utat, hanem utat mutattak mindenkinnek: így is meg lehet élni a határontúliséget.

De térjünk vissza a jubileumi műsorhoz, amely a központi helyet foglalta el az ünneplésárdatban.

Lengyel Szabolcs „Micsi” (Netz Táncprodukció) koreográfus rendezte a műsort, amelyben Gál Tamás színész (az idei *Dosky-díj* első magyar jelöltje és nyertese) rendezett mesés, dramatikus jeleneteket. Az előadásban valamennyi jelenleg működő csoport részt vett az óvodástól a felnőtt korosztályig. Repertoárjukon a színpadi néptánc-koreográfiákon kívül szerepeltek mesedarabok és táncszínházi produkciók. A zselízi sportcsarnokot erre az egy alkalomra tették alkalmassá arra, hogy az épített nagyszínpad és a nézők mind beférjenek.

Úgy éreztem ezen az estén, hogy, miközben igenis vannak határok, azok kellő állhatatossággal átjárhatóak és megnyithatóak. Rajtunk múlik, hogy építünk-e magunk köré határokat vagy azon fáradozunk, hogy a mások által építetteket lebontsuk. Szlovákok és magyarok, politikusok és közemberek, vendégek és helyiek, alkotók és előadók egyaránt ünnepeltek. Olvadoztak a legkisebbekben, nevettek a komikus mesejeleneteken, gyönyörködtek a szép lányokban, ámultak a fiúk teljesítményén. Miközben persze minden a *Kincsőről* szólt, mégsem csak róluk, hanem a tánc és a zene, a kultúra és a hagyomány ünnepléséről is. Magyarul arról, ahogyan Szlovákiában ezeknek az embereknek az élete telik már száz éve. Nem voltak közhelyek, hangzatos szónoklatok, nemzet- és kultúrateremtés, kegyesség. Élet volt és szándék és cél, és rengeteg munka, energia, áldozat, tett. A Juhász házaspár életfilozófiája, amellyel védik a zselízi és egyben a szlovákiai magyarok kultúrvárát. Útmutatás a jelennek a jövőre nézve.

Mert a határon túli magyarok problémáit igenis csak a határon túli magyarok tudják megoldani!

Az eredmények önmagukért beszélnek. Élő, lüktető közösségi élet jellemzi a csoportot. A Lévai Péter módszertanán nevelkedett táncosok technikásak, magabiztosak, a dramatikus jelenetekben minden résztvevő erőteljes jelenlétet bír. Tény, hogy jelenleg négy táncosuk is a Nemzeti Táncegyüttes tagja, növendékeik ott vannak a Magyar Állami Népi Együttesben, a pozsonyi Ifjú Szivekben vagy a Fóti Népművészeti Szakközépiskolában is. A „Fölszállott a páva” gyerekerziójában az Ifjú Kincső az egyedüli fekvődéki csoport, amely elődöntőbe jutott.

Isten éltesen benneteket, Kincső, legyen módotok még sok jubileumot megünnepelni!

*

Sokan sokféleképpen vívják harcukat a népi kultúra fenntartásáért, népszerűsítéséért, megújításáért, pedagógusok, alkotók, előadók, a magyar határon belül is és azon kívül is. Mások a gondok kint és mások bent, de mindenhol szükség van végváarakra, amelyek állják az idő ostromát, de nem félnek az idővel változni sem. Szükség van jó kapitányokra, akik vezetnek, és nem irányítják az embereiket. Szükség van vitézekre, akikre fel lehet nézni, és szükség van vitézi tettekre, amelyek utólag örültségnek tűnhetnek. Még néhány száz évig biztosan.

Magyar vagyok, de ha átlépek a határait, akkor bizony turista is – rovásírással is!

*

Felvidéken állnak a magyar népi kultúra várai. Idén jubilált a pozsonyi Ifjú Szivek, a Csallóközi Néptáncegyüttes és a füleki Rakonca Táncegyüttes. Isten éltesse őket is!

Nemes Szilvia

A Kincső Táncgyűttes húszéves jubileumi előadása, Zselíz, 2015. október 9. – fotó: Révész Csilla

Révész Csilla

A Kincső Táncegyüttes húszéves jubileumi előadása, Zselíz, 2015. október 9.

Fotó: Gorács József

A Kincső Táncgyűttes húszéves jubileumi előadása, Zselíz, 2015. október 9. – fotó: Gorács József

A mi nagy-nagy gyönyörűségünkre

Világzenei dömping (langologitarok.blog.hu, 2015. november 27.)

Az elmúlt hónapokban sok remek világzenei album jött ki, ezekből most kiszemezgettük a legjobbakat. Azt a címet is adhattuk volna, hogy Folkisták csúcsműveiben, mert a beidézett albumok egytől egyig nagyon erősek, a rangsorolás szerencsére már nem is a mi dolgunk.

A Zűrös Banda hasonló nevű lemezével (*Zűrös Banda*, Fonó 2015) épp debütált, így csak ezt tudjuk körüljárni, ebből az anyagból kell kialakítani róluk a képet. Rájuk is áll a fenti kitétel, elsőre igen magasra tették a lécet. Az nyilván támpont a dolog belövésénél, hogy tapasztalt muzsikusokról van szó, olyan zenekarokból verbuválódott a banda, mint a Pravo, a Fabula Rasa, a Fianna, a Makám és a Fanfara Complexa. Ezek a zenekarok persze egészen sokféle műfajilag, a Zűrös Banda viszont a délszláv és egyáltalán a különböző balkáni zenék valamiféle metszéspontjában valósítja meg magát, a magyar, szerb, macedón és román elemek találkozásából saját, nagyon egyberakott, kompakt világ született, amolyan modern táncos verzió. De nem kell megjedni, szó sincs csürdögölős katyvaszról, mind zeneileg, mind hangulatilag hibátlanok az arányok, és nem félnek az érzelmileg indokolt visszafogott tempóktól sem. A kedvenceim a romános és macedónos lüktetések, de ha a magyar népdal is bejátszik, akkor kezd valami igazán megszólalni. Régi mániám, hogy én minden hasonlóan sűrű muzsikát kicsit koszosabbra kevernék, ezt most is tartom, de ezzel együtt is a Zűrös Banda rögtön debütálásával felkérérdkedett az élvonalba, és erre mások is ráéreztek: a lemez felkerült a World Music Charts Europe 20-as listájára.

A Buda Folk Band nemrég szóba került a budapesti WOMEX kapcsán is, ők most csúcson vannak, lemezen és élőben is kilóra megveszik az ilyesmire fogékony gyanútlan zenerajongót. Én úgymond felkészülten álltam neki ennek a harmadik lemeznek (*Saját gyűjtés*, Fonó 2015), túl az első kettőn, az elragadtatás mégsem késett, a nyitó nóta érzékeny hangulata, majd az utána beinduló sodrás és a legintenzívebb meneteket is átlengő oldott finomság egészen egyedülálló. Az is fontos, hogy nagy a változatosság és a sokféleség, a megidézett népzenei alapokat illetően éppúgy, mint megszólalásban. Az erőssége ennek a bandának mindezekén túl mégis az, ahogyan a dalokat kikerekítik és formába öntik: mintha a saját lelkekből csendülne fel ez a muzsika és az ének, és bár tel-

jes szívemből azt kívánom, ériék el a lehető legnagyobb sikereket világszerte, legszívesebben megtartanám magamnak őket, mint valami féltve őrzött kincset. A már többször szóba hozott Muzsikás örökség (Éri Márton és Csoóri Sándor „Süendi” ugyebár Muzsikás-gyerekek) itt úgyis tetten érhető, hogy a Muzsikás klasszikus '80-as évekbeli lemezeiről ismert gitáros dalok hangulata kifejezetten szembe jön, természetesen másfajta hangszereléssel, így régi és új találkozásának kivételes pillanataiban gyönyörködhetünk (például: Tavasszal). Szerencse, hogy már az elején sem hagyományörző banda akartak lenni, így megspóroltak nekünk néhány felesleges kört, így most harmadjára merülhetünk alá ebbe az öndefiníció szerinti „magyar világi népzenebe”, aminek röpdülése a legmesszebb visz mindközül, ha engem kérdeznek, ne habozzanak útitársul szegődni.

A Csík zenekar énekesnője, Majorosi Marianna szintén a Fonónál hozta ki második szólólemezét az igen beszédes *Szerelmesnek nehéz lenni* címmel. Szinte hihetetlen, hogy egy évtized is eltelt a debütálása óta, az első kör *Jól gondold meg, kislány* címmel a jegyességtől az esküvőig kíséerte a lányok sorsát. Ez az új menet pedig a női lét második szakaszára koncentrál, vagyis a felnőtt, férjzett, családos létben élés oldalait járja körül, és rögtön az elején leszögezhetjük: csodálatos, magával ragadó és látta-erőjű lemeze van szó. Zeneileg sokszínű a kép, a népzeneiket, katonadalokat és szerzett zenéket hallgatva először is elveszünk az érzelmi forgatagban, Marianna minden pillanatot átélhetővé varázsol, másrészt pedig végre a női létezésbe jóval mélyebben tudunk betekinteni, mint eddig bármikor. Persze nyilván egészen más ez a tabló főleg népzenei megközelítésben, mint amikor hasonlóan kapunk popzenei köntösben, igaz, Marianna is elmegy egészen rádióbarát határig pár dalban, de a kommersztől szerencsére még messze vagyunk. Marianna a roppant népszerű Csík zenekar énekeseként sem az a tolakodó típus, ezért nincs annyira a közönség tudatában, mint sok, jóval kisebb kvalitású pályatársa, pedig nincs mese, ő az egyik legeslegjobb hanggal és művészi vénával megáldott énekesnőnk. Ezen az albumon húsz muzsikus segítette, hogy zeneileg maradéktalanul megvalósulhasson minden elképzelés, persze többek közt a Csík teljes legénysége is. Nem érdemes kihagyni. [...]

Rácz Mihály

Mesemondók emlékezete

BARTUS JÓZSEFNÉ SZANDAI TERÉZ
(HERENCSENY, 1931. OKTÓBER 27. – 2015.
MÁJUS 1.)

Alig néhány héttel a tereskei dudás és tudós pásztor halálát követően a Palócföld egy másik kiemelkedő hagyományörzővel is szegényebb lett. Sőt, a XX. századi folklórgyűjtések ismeretében talán az is kijelenthető, hogy a tereskei Pál Pista bácsi mellett a herencsenyi Szandai Teréz volt a nógrádi tájakon a folklórkutatók leggazdagabb „kincsesbányája”, azon legutolsók egyike, akik a tradicionális népi tudást a maga teljességében ismerték és őrizték olyan koherens egészként, amelyben a szokásrend, a vallásosság és a népköltészeti hagyományok még valóban szerves egységet képeztek.

Herencsényben, e Cserhát tövében megbúvó festői kis faluban – amely korántsem melleleg két középkori templommal is büszkélkedhet – született 1931 őszén Szandai Teréz, aki évtizedeken át a helyi parasztasszonyok átlagos életét élte. Bár a falusi hagyományörző kör tagjaként mint énekes már az 1960-as évek végétől szerepelt különféle kulturális rendezvényeken, mesemondói „felfedezése” csak az 1970-es évek végén következett be. Gyűjtött tőle Nagy Zoltán, Bosnyák Sándor, utóbb mint a falu vallási életében is aktív szerepet játszó személytől – templomi előénekes, a helyi rózsafűzér-társulat tagja volt – elsősorban vallási néprajzi anyagot, népdalokat, az egyházi ünnepkör szokásait és a helyi búcsújáró hagyományokat Lengyel Ágnes és Limbacher Gábor is. Az ELTE néprajz szakos hallgatói Mohay Tamás vezetésével ugyancsak a szakrális néprajz helyi hagyományai felől tudakozódtak tőle, s volt, akinek a paraszti hiedelemvilág jó ismerőjeként állt a rendelkezésére. Kezdeményezésére a szülőházában néprajzi gyűjtemény létesült, amely máig a falu egyik fő idegenforgalmi büszkesége.

Szövegfolklór-repertoárja ennek ellenére sokáig kiaknázatlan maradt, holott Szandai Teréz hagyományörzőként leginkább mesemondó volt, mi több, jelentős nagyságú repertoárjával, színes és élvezetes előadásmódjával az utóbbi néhány évtizedben ő testesítette meg a „klasszikus” palócföldi mesemondást. A magyar folklórtörténet emblematikus alakjává a 2004-ben, a Magyar Népköltészet Tára IV. köteteként napvilágot látott „A herencsenyi mesemondó” című kötettel vált, amely prózaepikai tudásanyagának adja megközelítőleg teljes keresztmetszetét nép-

rajzi egyéniségmonográfia formájában. E rangos kivitelű kiadványban százhuszonöt olyan történet olvasható, amelyeket a 2010-es évek első felében mondott el otthonában e sorok írójának, és amely történetek a mese és a monda szinte teljes műfaji spektrumát felölelik. E repertoár a mesemondó mély vallásosságából adódóan bővelkedik vallásos témájú mondákban és legendamesékben, ugyanakkor viszont tréfás, helyenként pajzán mesék tucatjaiban is, amin legfeljebb az lepődik meg, aki Szandai Teréz mindenkor életvidám habitusát személyesen nem ismerhette meg. E harmonikus kettőség fémjelzi a Duna Televízió által 2004-ben róla forgatott, és azóta is gyakran másorra tűzött portréfilmet.

Szandai Teréz mesemondóként 2002-ben részesült a Népművészet Mestere kitüntetésben. 2009-ben a Magyar Kultúra Lovagjává, 2012-ben Herencsény díszpolgárává választották. Elhunytával folklórisztikai értelemben lezárult egy korszak, személyében az utolsó kiemelkedő tudású palóc mesemondó távozott el.

Irodalom:

Nagy Zoltán: Póru jár szerelmesek. Tréfás palócmesék. Salgótarján, 1987.

Magyar Zoltán: A herencsenyi mesemondó. Herencsenyi mesék, mondák és tréfás népi elbeszélések Bartusné Szandai Teréz előadásában. Magyar Népköltészet Tára IV. Budapest, 2004. Balassi Kiadó.

Tari János - Magyar Zoltán: A herencsenyi mesemondó (Élő népi értékek – mesemondók 1.) Benedek Katalin - Nagy Zoltán: Fanyűvő

Jankó. Palócföld meséi és mondái. Magyar Népköltészet Tára X. Budapest, 2010.

*

GÉCZI HEGEDŰS SÁNDOR

(RÉV, 1935. SZEPTEMBER 28. – 2015. JÚNIUS 30.)

A 2010-es évek elejéig a Királyhágó alatt fekvő, Bihar megyei Rév elsősorban gyönyörű fekvéséről – a Sebes-Körös szurdokvölgyének torkában fekszik – és egyedülálló, mázatlan, fehér népi kerámiájáról volt nevezetes. A valaha nagy hírű révi fazekasságot mára mindössze ketten művelik e román-magyar, vegyes lakosságú községben, azonban a látenssé vált tárgyi kultúra elmúlását mintegy pótolta az utóbbi években egy helyi népi mesemondó előkerülése.

E sorok írója a kistáji mondahagyomány feltárása keretében 2011 nyarán jutott el Révre, ahol a lehetséges helyi adatközlők közül az elsők között merült fel Géczzi Hegedűs Sándor neve. A révi mesemondó felfedezése mégis valamiképpen véletlenszerű volt, hiszen csak a különféle mondatémák végigkérdezése közben derült ki, hogy nem csupán a helyi mondák kapcsán átlagon felüli a tudása, hanem kiváló elbeszélőkészséggel is bír, mi több, meséket is tud, azokat papírra is veti, sőt, aktív mesemondó. A 2011 nyarán még csak érintőlegesen megkezdett mesegyűjtés újabb révi kiszállások alkalmával vált teljessé, és szerkesztett formában 2012-ben látott napvilágot a „Mátyás király Körösréven. Géczzi Hegedűs Sándor történetei” című gyűjteményben.

Gécz Hegedűs Sándor szegény sorsú, tizenegy gyermekes családba született, azonban – mint az egyik történeti mondai színezetű novellameséjéből is kitűnik – családját a nemesi genealógiák szellemében több száz évvel ezelőttre, egészen Mátyás király uralkodása idejéig vezette vissza, a családi szájhagyományban hosszú generációk óta öröklődő történetbe beleszőve azt, hogy a nevezett ő, Gécz Jankó János nem csupán a községben megfordu-

ló igazságos királlyal került komaságba, hanem egyszersmind ő volt az első fazeakas is Réven. Apja készségét, szakmai érdeklődését követve Gécz Hegedűs Sándor a lakatos mesterséget tanulta ki. Kovácsinasként már addig is sokat segített apja kovácsműhelyében, amiből egyetlen tárgyi emlékként az a körülbelül kétszáz éves üllő maradt, ami ma is ott lapul a Gécz Hegedűs-porta hátsó udvarának egy zugában. A katonaság éveit Románia délkeleti részén, a Regátban szolgálta le, s ott fordult az érdeklődése komolyabban a kultúra felé. Az ezredben ugyanis kultúrfelelős, zenekarfelelős volt, bizonyára azért, mert akkor már több hangszeren játszott. Nagyapjától örökölt citerája – amelyen a MDCCCIXLII évszám díszeleg – ma is szobája falának egyik ékessége. Mesemondó nagyapjától, „Hircuj papótól” tanult meg játszani rajta, aki maga is művészi érzékkel megáldott, muzikális lélek volt. Leszerelését követően lakatosként kapott állást, majd a révi kályhagyárban helyezkedett el, ahonnan huszonöt év szolgálatot követően, 1990-ben ment nyugdíjba.

Több más folklór-specialistához hasonlóan Gécz Hegedűs Sándor is afféle „reneszánsz embernek” tekinthető. Noha életét egyszerű munkásembereként élte le, érdeklődése szerteágazó volt, több művészeti ágban is otthonosan mozgott: kiváló történetmondó, amatőr zenész és színjátékos volt, felesége halálát követően pedig az írással (meséírással) is megpróbálkozott. A révi színjátékos kör tagjaként összesen harmincnégy darabban szerepelt. Bár Gécz Hegedűs Sándor maga is emlé-

tette, hogy sok könyve volt, és szívesen olvasta Benedek Elek és a Grimm-testvérek meséit, az olvasmányélmények alig hagytak nyomot mesemondói világán, amelyben a gyerekkorban hallott meseanyag a meghatározó, továbbá az ugyancsak java-részt a gyerekkor éveiből merítő saját maga költötte-alakította mesei világ. Ha érte is tehát mesemondói világképét némi hatás a különféle populáris kiadványok irányából, az nem gyerekkorára, hanem arra az időszakra tehető, amikor már ő maga mesélt fiának, majd unokáinak.

Bár a magyar folklór történetében voltak Gécz Hegedűs Sándornál nagyobb epikus behelyezkedéssel, szélesebb repertoárral bíró mesemondók, személye unikális abban a tekintetben, hogy nem csupán mondta, hanem írta is a meséket. A többnyire családi szájhagyományból megismert történeteket a maga számára köcskös füzetekben is rögzítette, azokat esetenként kibővítette vagy újraköltötte, és számos esetben – a helyi impulzusokat és a már ismert népköltészeti motívumkincset felhasználva – saját meséket alkotott belőlük. Ennyiben a révi mesemondó bizonyos értelemben Benedek Elek kései rokonának tekinthető. Akárcsak a mesemondó Benedek Elek, Gécz Hegedűs Sándor esetében is a mese eltanulása még hagyományos módon történt, az átadás, a továbbadás körülményei azonban már többnyire az ő esetében sem voltak tradicionálisak. (Nyugdíjasként a helybeli magyar óvodába járt mesélni a gyerekeknek.) Ezzel szemben szinte kizárólag hagyományos, szájhagyományozott folklórt tartalmaz a prózaepika tőle feljegyzett másik meghatározó szegmense, amelyben a helyi monda- és hiedelemanyag tárul fel, ezen belül az a XIX. századi népköltészeti gyűjtésekből felvillanó tündér-hagyománykör, amit a szurdokvölgy mélyén rejtőző Tündérvár romjai ihlettek.

Gécz Hegedűs Sándor romániai magyar mesemondóként 2012-ben részesült a Népművészet Mestere kitüntetésben. Még ugyanazon évben a helyi közösség szolgálatáért a Pro Meritis díjat is átvehette. Noha – fatális módon – csak halála előtt négy évvel került a néprajzkutatás látókörébe, mára elsősorban neki köszönhetően elmondható, hogy folklorisztikai értelemben immár nem „fehér folt” a Sebes-Körös völgye sem.

Irodalom:

Bihari népmondák. (Közvetteszi: Faragó József és Fábián Imre.) Nagyvárad, 1995.

Magyar Zoltán: Mátyás király Körösréven.

Gécz Hegedűs Sándor történetei. Rév, 2012.

Magyar Zoltán

**Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás**

**Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY**

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől

telefon/fax: 351-3341,

Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042

E-mail és Web Site:

pro@t-email.hu, <http://www.afolk.hu>

Nyitva tartás:

hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,

pénteken: 10:00-17:00

Hatvanéves az Ifjú Szivek

Forrás: Felvidék.ma, 2015. november 13.

Fotó: Somogyi Tibor

1955 őszén, amikor megalakult a Pozsonyi Magyar Főiskolások és Egyetemisták Művészegyüttesének tánckara, kevesen hittük, hogy ez a csoport mindig megújulva, gyakran szervezeti felépítést, nevet változtatva eléri az öregkor határát, a hatvanadik évet, és hatvanéves Ifjú Szivek lesz belőle, a második világháború utáni nemzetiségi újjáéledésünknek, újrakezdésünknek élő tanúja. Pedig így történt. Kultúránknak nálunk régebbi krónikása csak kettő van: az 1949. március 5-én alakult CSEMADOK társadalmi és kulturális szövetség, és a Faluszínház magyar tagozatát is magába olvasztó Magyar Területi Színház, a MATESZ, amely 1953. január 30-án jött létre. Ők hárman voltak kultúránk mindenkori „fáklyavivői”.

Az együttes a 2015. november 7-én este, Pozsonyban, a Hviezdoslav Színházban bemutatott jubileumi gálaműsorával fényesen bizonyította ezt. (Említésre méltó, hogy 1958. május 12-én, első egész estés bemutatkozásuk is a Hviezdoslav Színházban valósult meg.)

Az est kezdetén az együttes igazgatója, Varsányi László rövid megnyitó beszédében nem üdvözölte név szerint a megjelent illusztris vendégeket, így én is más forrásból tudtam meg, hogy jelen volt Magyarország szlovákiai nagykövet-asszonya, Czimbalmosné Molnár Éva, valamint a nemzet művésze, Kossuth-díjas érdemes művész, Novák Ferenc koreográfus. Hogy kik képviselték politikai és kulturális életünket, a partner belföldi és külhoni intézményeket, titok maradt a tisztelt publikum előtt, pedig ez is jellemezhetette, értékében emelhetette volna az esemény jelentőségét.

A két részből felépített gálaműsor első felében a jelenleg működő, immár hivatásos Ifjú Szivek Táncszínház mutatta be profikhoz méltó színvonalon *Kakukktójás* című műsorát. A műsorfüzet így ír erről: „Kakukktójás típusú feladatokkal már az alapiskola első évfolyamaiban mindannyian találkoztunk. Természetes, hogy azonnal felismerünk

sok alma között egy körtét, de mi a helyzet hagyományos tánc- és zenekultúránkkal? Az Ifjú Szivek Táncszínház előadása ezúttal a XXI. század embere számára kedves és ismerős környezetbe ágyazva dolgozza fel a Kárpát-medence hagyományos tánc- és zenekultúráját.”

A műsor bevezető konferálás, amit Rák Viki szép előadásában hallhattunk, szakmailag nagyon tartalmas és helyénvaló volt, akárcsak a második rész egyes tételei előtt elhangzott bemutató szövegek.

Az első részben látott *Kakukktójás* című profi műsor jól jellemzi a Ifjú Szivek Táncszínházat, valamint Héglí Dusan alkotói felfogását, felkészültségét. Igen terjedelmes, jó kompozíció. Áttekintést nyújt a Kárpát-medence hagyományos tánc- és zenekultúrájából. Ezt a kultúrát használja alapanyagként, de a műsorban nem egymástól elkülönítve, hanem folyamatosan egybe olvasztva tárja a közönség elé. A gyorsan pergő, jól rendezett produkcióban a román, magyar (ezen belül csángó, székely), szlovák, cigány stb. etnikumok táncait csak az alaposabb néprajzi-szakmai tudással rendelkező néző tudja különválasztani.

Fergeteges tempóban, kiválóan táncoló, mozgó, muzsikáló, a teret mindig betöltő kavalkádot, magával ragadó tömeget lát a színpadon a közönség – és vörösre tapsolja a tenyerét. Néptánc-gyűjtőként én is tapsolok a teljesítménynek, jóllehet a hagyományos néptáncművészet színpadra állításánál nem ennek a feldolgozási, színpadra állítási formának vagyok a híve. Ilyen fogalmazásban a tánc csak a virtuozitás eszköze, abban tündököl. Ezt az előadásbeli, alkotói megoldást csak az Ifjú Szivek mozgáskultúrában alaposan felkészített, bő táncanyag-ismerettel bíró táncosaihoz hasonló adottságokkal rendelkező társulat választhatja, remélhet vele sikert. Csodálatom mellett ezt is szükségesnek tartom kimondani.

A műsorfüzet a jelenlegi hivatásos táncszínház tagjain, a vezetőikön és a mintegy húsz táncoson, zenészen kívül

további százharmincöt közreműködőt sorol fel. A volt együttesi tagok, énekesek, táncosok közül ennyien kapcsolódtak be az alább felsorolásra kerülő régebbi műsorszámok felújításába. Ennyien jelentkeztek a harminc-hatvanéves volt tagok közül, és vettek részt a több hétig tartó felkészítő próbákon, vállalva azok minden velejáróját: utazást, költségeket, időáldozatot. Ez az együttes iránti szeretüknek nagyon szép és értéklendő megnyilvánulása.

Az ünnepi műsor második fele hét részből állt, amelyek teljes egészében a múltba tekintésről szóltak. A 2010-es évektől indulva haladtak visszafelé a táncokkal egészen 1971-ig – ebben az évben került műsorra a *Rezgős csárdás* –, zeneileg pedig egy Bárdos Lajos-kórusművel az 1957-es bemutatóig. Nézzük sorjában az egyes produkciókat!

1. Az egykori énekkart most ötvenkét fő képviselte. Karai József és Nagy László *Új regősének*, Szíjjártó Jenő *Esti hangulat Zsérén*, Bárdos Lajos *Tréfás házasság* című műveit szívvel-lélekkel, minőségében elfogadható színvonalon, a boldogságtól ragyogó arccal énekelték. A felújítás során a vezénylő karnagy, Józsa Mónika – „titokban tartott” segítővel egyetemben – nagy munkát végzett.

2. A 2010-es évekből a Pozsony Táncegyüttes, az Ifjú Szivek Táncszínház ifjúsági csoportja, Gálík Gábor és Gálík Klaudia *Felcsiki táncok* című koreográfiáját adta elő élvezetes módon. Szereplésükkel kezdődött az együttes történetének időben visszafelé haladó felidézése.

3. A kétezres éveket a hivatásos társulat egykori táncosai képviselték. Ők Héglí Dusan két koreográfiájából, a *Zenészek táncaiból*, és a *Magyar tánciskolából* mutattak be részleteket, valamint eltáncolták Busai Norbert *Bonchidai magyar táncok* című alkotását. Termetükön már meglátszott a „kor hozadéka”, de a táncokat lendületesen, szépen kidolgozottan, nagy lelkesedéssel, precizitással adták elő.

4. A kilencvenes éveket a Varga Ervin vezetésével működő tánckar egykori tagjai idézték meg. Ők Ervin *Hidegen fújnak a szelek* és *Kalapos tánc*, valamint Mészáros Gábor *Kalotaszegi táncok* című koreográfiáit táncolták el meglepően tisztán, táncos mozgásukban éretten, lendületesen és megfelelő virtuozitással. Előadásukból sugárzott a tánc belső tüze, a táncval való azonosulás öröme.

5. A nyolcvanas évekre az akkor Katona István vezetésével működő csoport „veteránjai” emlékeztek. Tőlük Katona István *Szántottam gyöpot – madari böjti leánytánc*, Szécsi Margit, Sebő Ferenc és Katona István *Sem veled, sem nélküled*, Morávek Róbert és Kaluz Árpád *Tánc dorombra, Elköltözni csúnya volna* című alkotásait és mezőszéki tánc-improvizációkat láthattuk. Versrészlettel (*Üzenet haza*) fejezték be szereplésüket. Éneklésben és táncban kiemelkedően szép volt a *Szántottam gyöpot...* előadása, de a többi számban is becsülettel helytálltak a már ötvenes éveik körül járók. Színpadi szereplésükkel a tánc igaz szeretetét tolmácsolták.

6. A hetvenes években Kvocsák József vezetésével működő tánckar egykori tagjai – három pár – humoros kez-

Fotó: Bartusz Réka

dettel feltupírozva táncolták el Kvocsák József *Rezgős csárdás* című alkotását. Nagy tapsot kaptak és megérdemelték. Annyi lendület, temperamentum volt előadásukban, hogy a közönség még ráadást is igényelt. Kapott is – lett is nagy ováció.

7. Befejezésül az Ifjú Szivek egykori és jelenlegi táncosai eltáncolták a *Szalmári verbunk és csárdás* című tánckompozíciót szabad szerkesztésben. Tele lett velük a hatalmas színpad. Volt is nagy felszabadultság, öröm, s lett igazi viadalom.

Nagyon kitett magáért az együttes Koncz Gergely vezette zenekara. Mindkét felidőt odafigyeléssel, kiválóan muzsikálva kísérték végig. Nem is kísérték – együtt éltek a táncokkal. Kuti Sándor cimbalmos szólója az est kiemelkedő produkciói közé tartozik. Értékelték is a közönség, s hasonlóképpen hálásan fogadta az énekes szólóisták fellépését is.

Dicséret illeti a műsorok és az est szervezőit, valamint Héglí Dusan, a rendezőt. Ennyi szereplőt összeszervezni, mozgatni és a műsort pergően levezetni nem kis dolog. Ez is az együttes jó hírnevét öregbíti.

A gálaműsor végén felállva tapsolt a közönség, így köszönve meg a színpadról sugárzott gyönyörűséget. Azután várt, nem csak ismétlésre, hanem arra is, hogy a fenntartók nevében megjelenjen valaki, és méltatóan, elismerően nyilatkozik arról a hatalmas, Szlovákiának is sok-sok dicsőséget szerző munkáról, amelyet az Ifjú Szivek magyar művészeti kollektívája fennállása hatvan éve alatt végzett. De hiába, nem történt semmi ilyesmi. Nem volt kitüntetés, nem volt dicséret, sem más elismerés. „Csak” egy szlovákiai magyar nemzetiségi művészeti társulat jubileumának ünnepi műsora valósult meg.

A tapsorkán után két fiatal szép virágkosarat tett le a szereplők elé, majd a barátok, tisztelők, családtagok virággal a kezükben megrohanták a színpadot.

Fáklyavivők!

Munkátokhoz gratulálok és köszönöm nektek a tartalmas és jól kivitelezett visszatekintő műsor nyújtotta értékes élményt. Büszke vagyok, büszkéek vagyunk rátok!

Takács András,
az alapítók egyike

Küzdelem a tánc és a muzsika ellen – I.

Írta: Takáts Sándor (1926)

A XVI., XVII. és XVIII. századot a tánc és a vígan való lakás virágzásának mondhatjuk. Jámbor eleink azt tartották, hogy a tomboló (táncoló) víg párok szózati közt, a borospalackok mellett az ember hamarabb elfelejti nyavalyás állapotját. És mulattak és táncoltak, búfelejtőnek használván a muzsikát, a táncot és az ivást.

A tombolás (avagy újabb szóval a táncolás) azonban nemcsak nálunk járta nagy mértékben. A mi eleink igazában csak utánozták a nyugati népeket, meg Lengyelországot, ahol a nevezett századokban valóságos táncdüh uralkodott. Azok tehát, akik hazánkat táncos országnak hívták, nem ismerték vagy nem vették figyelembe más országoknak a téren dívó szokásait. Mivel a tombolás vagy táncolás nálunk is módnélkül elterjedt volt, írott emlékeink számtalanszor foglalkoznak vele, mint a kor egyik főbűnével. A papok, a megyék és a városok szigorú rendeletekkel igyekeztek elfojtani a táncszenvedélyt, de e nemű törekvésük nem volt sikeres. Minél jobban tiltogatták a táncot, az emberek annál inkább kaptak rajta.

Igenis! Jámbor eleink táncoltak eleget úgy józan korukban, mint borittukban. Táncoltak a pilleszívű lányok (kiket pajkosoknak is hívtak) csakúgy, mint a jókorbéli jámbor asszonyok. Táncolt mindenki, aki a bánat békóját levelette lábáról. Még a betegek is megkívánták a hoptánc porát, hiszen a XVI. században mondogatták: „Kész a táncra, ha halálra beteg is.” Még az is ropta a táncot, akit Isten a köszvénytől alighogy elszalasztott. Akik pedig már nem tudták mozgatni a lábukat, toporzékoltak, tapsoltak s hangosan kiáltozták: hajrá, három a tánc! Úri házaknál a táncoló házban csakúgy folyt a tánc, mint a korcsmákban. A fonóházakban – amint Heltai Gáspár uram írva hagyta – az ifjak éjjelig tomboltak a lányokkal és csak hajnalsetékor oldották el a kereket.

A török betelepülése a táncszenvedélyt nem ültette el. A hajószító idők ugyanis nem sok embert tartottak vissza a táncról. Batthyány Ferenc bán 1541. október 3-án ugyan ímígyen írt unokaöccsének: „Tudod, hogy Budán vagyon az [török] császár, nem tombolhatunk mostan annyit, mint azelőtt.” De azért ő is rabja maradt a táncnak, s mikor a köszvény miatt még megbólintani sem igen tudta magát, elkeseredetten írta volt a nádorispánnak, hogy szívesen adna kétszáz forintot, ha Mérey uram lányának lakodalman táncolhatna.

Amint a tombolás szó is mutatja, jámbor eleink a táncokat nemcsak „bús-lassú lépésekkel” ropták, hanem serény lábaik szapora lépteket is tettek. S ha jól vonták, oly féktelen dühvel szökdcicséltek, dobbantottak, toporzékoltak, hogy csak úgy rengett bele a pádimentum. „Az ki effélel ezelőtt nem látott volt – írják 1582-ben – azt tudná, hogy mind megdühödtenek és megbolondultanak.” Tinódi szerint még muzsika sem kellett az efféle tánchoz, mert ha duda nem volt a kéznél, „két rossz tálat ők zörgetnek, tombolnak és szöknek”.

Ha a gazda távozott hazulról, a cselédség mindjárt táncnak adta magát. Horváth István uram jelenti például Ro-

honc várából Batthyány Ádámnak: „Dudást vittének s csaknem felfordították a házat a mosólányok, legények és inasok. Az Isten tudja mit nem csináltak. Korbáccsal egyengettem volt őket.”

Aki ismeri a hódoltsági állapotokat, nem is csodálkozik azon, hogy az emberek annyira kaptak a mulatságon és a táncon. A szenvedő ott lop örömet, ahol tud. Aztán jámbor eleinknek a búskomorság ellen ez volt a recipéjük: „Hárfák pöngésétől, kobozok zörgésétől, hegedű hangjával, duda nótájával, hoptánc porából, Bacchus jó borából öt-hat pintet bevenni!”

De a mulatástól eltekintve, gyönyörködtek is a jó zenében és a szép táncokban. Zrínyi György írja például két muzsikás török rabjáról: „Rézmán az cigány-törökkel csoda, mely szép formán való táncokat járt, kinek nézésénél ugyan nem tudom, mi lehetne ékeesebb s gyönyörösebb.”

A hódoltság idején nemcsak farsang idején, lakodalmakban és kézfogások alkalmával táncoltak. Ha valahol vígan lakás folyt és köszönő poharak jártak, a tánc el nem maradhatott. Aztán bevett szokás volt nálunk a karácsonyi és a húsvéti tánc is. A keresztelők pedig tánc nélkül sohsem estek meg. Csak például említjük Thököly fejedelem e följegyzését: „Az keresztelő is véghez menvén, késő éjszakáig táncol és itallal töltöttük az időt.” Megjegyzéseihez hozzá írja még ezt is: „másnap kornyadozás”. Károlyi Sándor generálisról a felesége írja, hogy a keresztelőkön „az uram őkegyelme az özvegyeket is valóban megtáncoltatta”.

A magyarság táncolási kedve a nálunk lakó idegeneket is elfogta. A török vitézek és urak – akik magukat török hívő magyaroknak is nevezték – városainkban és falvainkban együtt táncoltak a magyar lányokkal és menyecskékkel. A jámbor papok méltán írhatták tehát, hogy farkasok őrzik a bárányokat. A török táncosok nem nagyon tetszhettek a magyar ifjaknak. Innét van, hogy a magyar községek kérték a török hatóságokat, tiltanak meg a törököknek, hogy magyar lányokat és menyecskéket vigyenek táncba. Lehetséges, hogy a Magyar Pasztilla is erre céloz, mikor ímígyen korholja a mieinket: „Az mostani ifjú népeknek idegenekkel való ihogása, vihogása, cédasága, sok táncbéli szemtelen tombolása lehetetlen, hogy az igaz szemérmességnek kára nélkül volna.” (1626.) Érdemes megemlítenünk, hogy a táncszenvedéllyel még a tiszttek és a tisztviselők utasításaiban is találkozunk. Ezek az instrukciók ugyanis nem ritkán tiltják az illetőket a mértéketlen táncról. Károlyi Sándor gróf például uradalmi tisztartójának (Pápay Pálnak) az utasításában meghagyja: „Az embertelenséget, restséget, olykor a szokott hejehuját, hegedültetést elhagyd! Vonják a nótát a tavali instrukcióban, csak járjad. Bizony nemcsak három, hanem százhárom is a tánc!”

Tudott dolog, hogy a táncról a papok sem vonták meg magukat. Richelieu bíbornok még vénkorában is kitűnő táncos hírében állott. Követői nálunk is akadtak. A papi

emberek azonban – ha táncoltak – nem fogták át táncosnőjüket, hanem finom keszkenőt tartottak kezükben, s a keszkenő másik végét a táncosnő fogta. Kollonits Ádám, a daliás huszárgenerális, korának egyik legjobb táncosa írja 1718-ban, hogy a farsangot Csáky Imre kardinálisnál töltötte. „Az holott is – írja – derekasan megjártuk az táncot egymással. Kóstoltam őeminenciájánál talán tizenkétféle tokaji borokat.” Ugyanő írja a pozsonyi országgyűlésről: „egész éjszakákat táncsal töltünk”.

Városaink ifjai sok helyen egyesületet alkottak, s az előírt rendtartás szerint szabályozták a táncot. Reánkmaradtak például a kőszegi ifjak artikulusai 1679-ből. Maga ez a szabályzat megmondja, hogy a régi jó szokások alapján készült. Tehát már jóval 1679 előtt is éltek vele. Az első cikk szerint az ifjak minden évben választanak fő-táncmestert és vice-táncmestert. A táncmestertétel idején minden ifjúnak jelen kellett lennie. A második artikulus így szól: „Ha az fő-táncmester bíró uram parancsolatjából (amint sokszor történik) tolvajok kergetésére avagy más oly szükségre hivattatik, tartoznak az alatta lévő mind magyar és német renden lévő ifjak engedni, és az hová rendeltett oda menni sub poena 40 denár.”.

A harmadik pont szerint országos vásárok alkalmával az ifjak a fő-táncmester házánál jönnek össze, ott a vásárlás jövedelmén osztozkodnak, s együtt mulatnak.

A további regulák imígyen szólnak: „Az szolgáló mester ha az ő hivataljában, az mit az táncmester elébe ad, el nem jár, úgymint az ifjak jelenlétekor, pohártöltésben, borhordásban stb. tehát büntettetik 80 dénárral. Vásárlásban, aki bíró uram parancsolatjára jelen nem leszen, 40 dénárt fizet. Az melyik közülök jövedelmet, úgymint kalapácsot és más eszközt tékozolna, 50 dénárt fizet. Az lakodalomban, ha ki az keresztelőpénzt eltagadná és elő nem adná, büntettetik 80 dénárral. Az midőn pedig idegen menyegzős népek menyasszonyt visznek által az nemes város határán, szabadok lesznek italpénzt kérni a vőlegénytől. Az, ki az táncban egymás eleibe rendkívül ugrik, avagy az ki a táncban megöleli az leányt és elejti, ő lévén az oka, fizet 50 dénárt. Az mely ifjú vigyázatlanságból a bort eldönti, valahány arasz, annyi pint bor a bírsága. Ha pedig haragjában földhözveri edényestül, avagy eldönti, büntettetik 3 Ft-al. Az ki mást nyakoncsapna, avagy haragra indítana, 80 dénárt fizet. Az ki az bort kannástól ide s tova hordozná az táncmester és az ifjak hírek nélkül, büntettetik 60 dénárra. Az ki rókát nyúz az szobában, 40 dénárt fizet. A táncmester és az ifjak deákja, ha az ifjak szükségkor jelen nem lenne, vagy mást maga helyett nem választana, büntettetik 80 dénárral. Az ki csúf nevekkal csúfolódik és mást hamis s illetlen névvel nevezget, in instanti egy pint borral tartozik.”.

Amíg a polgári ifjak illetén társaságában a táncmester intézkedett a táncolók között, addig a főúri és a nemesi udvarokban a táncosztó játszotta ezt a szerepet. A táncosztás tisztségére mindég a legkiválóbb és legjobb táncos ifjút, vagy valami magasrangú urat választottak. Úgy a XVI., mint a XVII. században mindenütt járta az a szokás, hogy a lakodalmakban és a keresztelőkben táncosztói szerepre felkértek valakit. Olykor, valamint a nászoló és a koszorús lányokat, úgy a táncosztókat is választották.

Eddig csak az úri és a polgári rend táncosairól szövelünk. Ám akadt nálunk vitézlő rend is! És derék katonáink nemcsak az ellenséggel jártatták el az ebek táncát, hanem a

lányoknak is a magok nótája szerint vonatták az ugró táncnótákat. A tárogató síp nemcsak harci nótát fúj, hanem a láb alá való friss nótákat is szépen zengedezte. És katonáink járták is a táncot, itthon csakúgy, mint a külföldön.

A XVII. század végén egymásután állítják fel a huszárezredeket. És ezek az ezredek a spanyol örökösödési háborúban örök dicsőséget szereztek a huszár névnek. Nagynevű magyar ezredek álltak a derék hadfiak élén, akikkel eleget foglalkoztak a hadtörténeti munkák. Azt az egyet azonban nem jegyezték fel róluk, hogy öki gyelmük kivétel nélkül a legkiválóbb táncosok voltak. S ha maguk az ezredek nagy szeretettel ropták a táncokat, gondolhatjuk, hogy a katonáik is követték példájukat. Ki is tudná elgondolni a kukorékos bajuszú, deli huszárt tánc nélkül? Mikor huszárezredek külföldről hazajöttek téli szállásra, itthon kedvükre farsangolhattak. S meg is tették. Külön vigadozó helyet rendeztek be maguknak, s ott ugyancsak járták a magyar táncokat. Szép módjával esett meg az ő mulatozásuk, mert a duhajokat nem tűrték a táncoló helyen. A regulák szerint a huszároknak „szép udvari szókkal” kellett a lányokat és asszonyokat hívni és a tánc helyére vezetni. Asszonyt vagy leányt erővel megcsókolni vagy hozzájuk illetlenül nyúlani vagy beszélni keményen tiltva volt. A huszárok táncát távolról bárki nézhette. E nézőket – mondja a regula – senki se háborgassa.

Ilyen és efféle adat akad ugyan írott emlékeinkben, de ez édeskevés ahhoz, hogy a régi táncos világ képét megrajzolhassuk. Pedig nem utolsó dolog volna ez! Hiszen a magyar tánc és a magyar muzsika múltja műveléstörténeti szempontból fölötte érdekes és fontos. Aztán a táncnak és a muzsikának általános elterjedése maga után vonta az ének és a dal megkedvelését; népszerűvé tette a táncnótákat s elősegítette a társadalmi érintkezést. Minő sajtóságos jelenség például, hogy a XVI. század legnagyobb költője, Balassi Bálint egyúttal korának legelső táncosa. Társadalmi és irodalmi kiválóságainknak egész seregét sorolhatjuk fel, akik mint főtáncosok, vagy mint táncosztók egykoron vezető szerepet játszottak a táncosok világában. A táncszenvédélynek köszönhetjük, hogy ifjainkat és lányainkat már a XVI. században tanították a táncra és a táncnótákra. S ha a főúri kastélyok és az udvarházak belső életét vizsgáljuk, hamarosan meggyőződünk arról, hogy a tánc és a muzsika üdvös és hasznos nevelő eszköznek bizonyult, a formális művelődés terén szép gyümölcsöt is hozott.

Ha a régi leveleket lapozgatjuk, gyakran találkozunk az újévi, karácsonyi gratulálással. Valamikor ezt megszerencsésésnek mondták. Ez a szokás többé-kevésbé még ma is járja. De a farsangi jókívánság már divatját multá. Azonban a hódoltság korában, meg a XVIII. században farsangoláskor még így köszöntötték egymást a levélírók: „friss táncot kívánunk kegyelmeteknek”.

Régi magyar szokás szerint nemcsak pohár bort köszöntöttek az ember egészségéért, hanem táncot is jártak. Országgh Magdolna pl. Zrínyi György lakodalmáról írja Thurzó Erzsébetnek: „Arról is tudakozik kegyelmed, hogy én ott kegyelmed egészségéért táncoltam volna? Kettőt táncoltam ott. Az melyik szebb volt, azt kegyelmed egészségéért táncoltam. A másikat magamért. Mindkettőt pedig az vőlegénnyel táncoltam.”.

In: Takáts Sándor: Művelődéstörténeti tanulmányok a XVI-XVII. századból. Nemzeti könyvtár. Gondolat Kiadó, Budapest, 1961.

302-307. oldal

Csak öli a táncot, gyilkolja

Azt tartják szépnek a faluban, ha az a legény, leány szépen tud táncolni, mulatni, dudalni.

- Te, hát ez a Gyuri hogy tud táncolni! Olyan simán, szaporán járja a csárdást. A lány mellette olyan, mint egy pihe, mintha levegőbe szállna!

- Még jól esik vele táncolni - mondják rá a lányok.

- Én eljárnám Gyurival a csárdást reggeltől estig és nem fáradnék el. Úgy megyünk vele, mintha dróton járnánk. De a porka táncba' is úgy visz simán, körbe, kereken. Ügyel az előtte táncolóra is, hogy meglegyen a távolság.

De jól tud táncolni Márton, Mínya, és a többiek. Ezek a szép, jótáncú fiúk. Úgy táncolunk velek, mintha levegőbe rebbenénk. Könnyen, simán, puhán. Te, de aki jól tud táncolni, az szípen tud dudalni is. Olyan igazi szépen fújják azokat a régi, szép, keserves dudákat. A cigány kíséri őket, de még a muzsika is sír, úgy a lelkünkbe tudnak markolni, úgy felrázza a szerelmi érzelmeket. Én azt szeretem, mikor tempóznak a legények. Az is szép, amikor a legények összefogózza, egymásra tett kézzel, szép nagy körben dudalásznak:

*Hej, kisangyalom, ha te tudnád, amit én,
Milyen igaz, hű szerető vagyok én.
Olyan igaz, mint a csillag az égen,
Hej, kisangyalom, nagyon szeretlek téged.*

*Hej, kisangyalom, ha meguntál szeretni,
Szabad néked más szeretőt keresni.
Adjon Isten szebbet, jobbat nálamnál,
Hej, de nekem csak olyat, mint amilyen te voltál.*

A legények is pont így beszélnek a jótáncú, jódudú leányokról:

- Azzal a leánnyal úgy táncolok, hogy nem is érzem, hogy forgak. Mintha a szél forgatna münket. Na, de még ott van Mari, Rózsi, Kati és a többi. Sok jótáncú, jódudú lány van a faluban, de van olyan is, aki nem tud helyből. Ott van például az a szép, jómódú Rózsi! Hogy az, hogy nem tud táncolni! Pedig megtanulhatott volna. Az nem szolgált, nem volt kimenve a faluból. Szép, kellemes leány. Elvittem táncolni, de azt hittem, hogy sose telik le az a csárdás. Mind a lábamon járta, összevissza rakta el a lábait, mint a kicsi borjú. Félttem, hogy elszakad a csizmám feje. De úgy ragaszkodott, úgy tapadt hozzám, de nekem biza' nem kell. Egy ilyennel nem lehet elmenni egy multságba. Ez nem érzi, mi az. Dudalni sem tud. Ott aludna el egy sarokba', s az emberek rálöknék a kék ujjasukat. Még megtörtént ez. Izélje meg a földjét, én csak olyan lányt veszek el feleségül, aki jól tud táncolni, dudalni. Azért él az ember, hogy mulasson. Igazam van, legénytestvéreim?

Itt mindenki megtanulhatott volna táncolni, mert még gyermekkorunkban kezdtük el.

- Mít játszódjunk?

- Táncoljunk!

Nem volt játékunk. Az óvodában az aprók táncán, az iskolában a szünetekben, jártuk, raktuk a csárdást. Tízéves

korban már jól jártuk a porkát, a négyes táncot is. De volt a fiúk között olyan is, aki sose tudta megtanulni. Mondták is rá, hogy az akarat megvan benne, de nincs meg a tehetség. Úgy ment, hogy nem is igen lehetett tudni, hogy jobbra forog vagy balra. Fáradtan táncolt, kissé nekihajolva, jól megizzadva. Még a szuszogása is hallatszott, úgy erőltette magát. Mondták is rá, hogy szegény Pista, csak öli a csárdást, csak gyilkolja.

Szép, derék és gazdag fiú volt ez a Pista. Szeretett is egy szép, gazdag lányt, de az nem állott szóba vele:

- Nem kell nekem olyan fiú, aki nem táncos. Szeretem én Pistát, jóbészédű, vicces, de olyan kibírhatatlanul szárnalmas, amikor táncol. Azok a löcs lábak! Még kaszál velek, úgy kirúgja. Hogy lehet ilyen falábú ez a szép legény? Nem kell!

- Amelyik nap vasárnap jártuk a négyest - magyarázza tovább Sári - mind összevissza tapattatt. Mind kérte a bocsánatot, hogy „ne haragudj, kicsi Sári, jaj, újból megtapattalak, kicsi Sári, akárhogy ügyelek, csak tapatlak, kicsi Sári.”

Most már a rafinált kicsi fiúk, ha elmennek mellette, odasúgják neki:

- Ne haragudj, kicsi Sári, hogy megtapattalak. Kicsi Sári, drága kicsi, kicsi Sári!

Sárit most ezzel bosszantják. Pista most éppen a cigány előtt táncol, de csak kínozza a lányt is, meg a táncot is. Rózsi, a jótáncú lány könnyedén forogna, ha volna kivel. De nem Pistával! Jól ki van pirosodva, az izzadságot nem győzi törölni az orcájáról. A fiúk viccelnek:

- Pista, nem baj, hogy nem húzza a lábatok után ez a fekete cigány. Tük tudtok táncolni. Rózsi, fogózzál jól meg Pistába', és oda lépjél pont, ahova ő lép!

Hátul a sarokban a kicsi fiúk rázendítik:

- Dic, dök, dic, duc - csúfolódtak. Egy komolyabb nagy legény hátraszól:

- Hallgassatok el, mert ha nem, kilöklek a táncból, de úgy, hogy még a lábatok sem éri a földet!

De hát úgy tartják, hogy fiatalság bolondság.

- Te, Pista, te - szól oda Márton, - meg kell mondanunk a cigánynak, hogy húzza a porkát, 'sze tük a porkára is tudtok csárdást járni.

Egy fiú csak hátulról elkiáltja magát:

- Aki nem tud táncolni, agglegény lesz belőle!

- Álljon meg a cigány, ne muzsikáljon! Hogy mertek tük egy nagy legénnyel így banni? Melyik volt?

De jól tartja a közmondás: szarnak, kárnak nincs gazdája. Hat kisebb fiút löknek kifelé a táncból:

- Három hétig ne tegyétek ide be a lábatokat!

- Igazán, ne lökjetek ki! - kérlelik a nagy legényeket. Ezek olyan tizenkét-tizennégy éves fiúcskák, de már úgy táncolnak, ahogy kell. Még tempóznak is.

Odajön Pista:

- Tá' csak nem lökitek ki szegényeket azért, mert én nem tudak táncolni? Gyertek vissza, kicsi legények!

- Köszönjük, Pista bácsi! Én soha többet nem mondom még azt se, hogy dic-dök.

- Én se mondom többet!

A hat vidám legényke jól megkacagtatott. Ez volt, ilyesmi volt a szórakozás. Nem volt rádió, mozi, csak a tánc és télen a lányfonó.

- Húzd, te cigány, tovább azt a csárdást!

Pista járja a csárdást, s közben elkiáltja magát:

- Testvérek! - Így szólították a legények egymást.

- Én, én adak egy tehenet, csak tanítsatok meg táncolni!

Ilyenkor minden Sárít nézi. Sári pirult arccal fordul félre, hogy ne lássa Pistát. Pista is kacagva kínazza tovább a táncot.

- Testvérek! - kiált fel újból. - Én bizony Isten megcsinállok egy katanaságot ahelyett a fiú helyett, aki megtanít táncolni!

Közben Sári még jobban pirul.

- Jaj, testvérek, én úgy elálltam, hogy ezzel az erővel egész nap tudtam volna aratni, vagy kapálni. Tanítsatok meg táncolni!

Ez mind a Sári rovására ment. Azért nem szerette Pistát, mert nem tudott táncolni. Most Gyuri ment a cigány elé. Most ő táncol, közben odaszól Pistának:

- Így kell, né! Dudalj is, meg táncolj is! Bele-bele kell rikobálni: csuhaja, hateha! Dudalj, Pista!

Gyuri úgy forgott, mint a forgószél. Csak úgy lebbent a piros fersing, suhant utánuk a hosszú, befont hajban a pi-ras pántlika.

*Ez a lábam, ez a jobbik,
Jobban járja, mint a másik,
Csu-haja, csu-haha, hateha!*

*Aki nem tud táncolni,
Nem is tud az szeretni,
Csu-haja, csu-haha, hateha!*

*Aki jól tud táncolni,
Szívből tud az szeretni,
Csu-haja, csu-haha, hateha!*

Kocsis Rózsi

Közreadja: Juhos Kiss Sándor és Juhos-Kiss János

Grafika: Juhos Kiss Sándor

A néptánckutatás új műhelyei Magyarországon

Felföldi László, Kukár Barnabás Manó és Varga Sándor összefoglalója

A MAGYAR ETNOKOREOLÓGIAI

TÁRSASÁG

2011 júniusában alakult meg a Magyar Etnokoreológiai Társaság (MET), azzal a céllal, hogy a néptánc elméletben és gyakorlatban foglalkozó szakemberek számára egy közös fórumot hozzon létre. Ennek keretei között lehetővé válik a rendszeres kapcsolattartás, illetve közös munkára nyílik lehetőség. *(Az elnevezésben található koreológia újabban a tánc kutatásra használt nemzetközi kifejezés, etnokoreológia értelemben pedig magában foglalja a néptánckutatást és a gyakorlati táncot egyaránt.)*

A MET szoros szakmai kapcsolatot tart fent a Magyar Tudományos Akadémia BTK Zenetudományi Intézetének tánckutatóival, a Hagyományok Háza és a Magyar Táncművészeti Főiskola szakembereivel, valamint a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékén működő táncfolklorisztikai-táncantropológiai specializáció oktatóival.

*

A TÁNCOSOK ÉS A TÁNCKUTATÓK KAPCSOLATÁRÓL

Az európai kultúrtörténetben egyedülálló jelenség, hogy egy tudományos szakterületnek olyan erős társadalmi háttere legyen, mint a magyar néptánckutatásnak. Az 1960-as, '70-es és '80-as években a magyar táncfolklorisztika és a néptáncmozgalom között igazán eleven kapcsolat volt, amely mindkét irányban jól működött. A tánckutatók szakmai továbbképzéseken ismertették a táncosokkal a legújabb tudományos eredményeket, filmes és zenei anyagot biztosítottak az oktatáshoz és a koreográfiákhoz, a táncosok pedig – sokszor a kutatókkal együtt – kutatóutakra jártak. Az így összegyűjtött anyag nagy része eljutott a tudományos feldolgozás közelébe. Az együttműködés mozgatórugója Martin György volt, akit elhivatottsága, emberi és tudósi minősége tett a korszak szinte megfellebezhetetlen szaktekintélyévé. Halála után ez a kapcsolatrendszer meggyengült, sok esetben szinte formálissá vált.

A magyar néptáncmozgalom egyre komolyabb társadalmi térhódítása és intézményesülése (néptáncoktatás a művészeti iskolákban, különböző szolgáltató intézmények megalakulása stb.), valamint a néptáncra vonatkozó adatok, elsősorban a videofelvételek robbanásszerű elterjedése a kétezres évekre új problémákat, illetve lehetőségeket hozott magával, amikre a táncos szakmának reagálnia kellett.

Az amatőr és hivatásos tánckutatók által összegyűjtött adatok értelmezése nemcsak a tudomány, hanem a néptáncmozgalom számára is központi probléma. Zsúritagként a kutatók számtalan esetben találkozhatnak ezzel a helyzettel. A táncos előadók színpadi produkcióiból általában kiderül, hogy nehézségeik támadtak a felhasznált néprajzi „nyersanyag” (film, fotó, szöveges adatok) értelmezésével, így megfelelő interpretálásával is. Az ebből fakadó véleménykülönbségek, viták elmérgesíthetik az amúgy is gyakran feszült versenyhelyzetet, sok esetben kifejezetten károsan hatnak az együttes munkájára, ennek folytán pedig a közösségek működésére.

Általános tapasztalat, hogy a táncosokhoz nem jutottak el a néptánckutatás elmúlt húsz évének eredményei. Félő, hogy a közeljövőben a mozgalom írásbeliség híján komoly szakmai problémákkal kell szembenézzen, ami hosszú távon társadalmi szerepére is visszaüthet.

Az erős társadalmi háttér és a meglévő emberi, szakmai kapcsolatok azonban óriási lehetőségeket is hordoznak magukban. Az egyik lehetőség például egy gyűjtőpályázat meghirdetése, amelynek során lehetővé válna az archívumokban, magánszemélyeknél található táncanyag pontos adatolása, illetve kiegészítő gyűjtemények megszervezése, lebonyolítása. Mindehhez elengedhetetlenül szükséges az a terepismeret, amivel sok táncos rendelkezik. Az ő segítségükkel a munka elvégezhető, csupán megfelelő szakmai segítséget, kutatás-módszertani ismereteket kell számukra nyújtani. A közös terepkutatás, műhelymunka, az ismeretterjesztő szimpóziumok, konferenciák a tánckutatók számára is gyümölcsözőek lehetnek. A gyakorlati tánc, illetve a táncoktatás során olyan, a táncos test- illetve térhasználatra vonatkozó kérdések merülhetnek fel, amelyek elméleti síkon továbbrendelhetik a néptánckutatást. A kiváló testtudattal, táncoktatói és színpadi tapasztalattal rendelkező táncosok így válhatnak a táncfolklorisztika segítőivé.

A közös munka sikerességének érdekében szeretnénk kapcsolatrendszerünket minél jobban kiterjeszteni, ezért várjuk táncosok, zenészek, érdeklődők jelentkezését.

[Kapcsolattartó: Kukár Barnabás Manó (titkár); elérhetőség: etnokoreo@gmail.com. Működésünkkel kapcsolatos további információk a honlapunkon (www.etnokoreo.hu) és facebook oldalunkon (<https://www.facebook.com/etnokoreologia>) is megtalálhatóak.]

*

A SZEGEDI TÁNCKUTATÓ-KÉPZÉS

Közel tíz éve indult a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékén a táncantropológiai-táncfolklorisztikai szakirány, ami az egyetemi néprajz alap- (BA) és-vagy mesterszakos (MA) képzés specializációjaként egyaránt választható. A néprajzos alapozó tanulmányokon felül az oktatás főbb területei a következők: táncfolklorisztika, táncantropológia, kutatástörténet, forrásismeret, kutatásmódszertan, tánc típusok és táncdialektusok, táncjelírás, gyakorlati táncismeret. Ezt kiegészítve mester szakon a képzés foglalkozik a táncal mint kulturális jelenséggel és örökséggel, a tánc kultúra változásai mögött álló társadalmi, gazdasági jelenségek bemutatásával és értelmezésével. Az oktatás a tánc történeti források és a recens folklór együttes vizsgálatának módszerére is kiter, és kiegészíti a BA-szinten elsajátított gyakorlati ismereteket a Kárpát-medence magyar és nemzetiségi táncairól, valamint más európai és Európán kívüli népek táncairól, ezen kívül a kinetográfiai ismereteket is bővíti.

A képzés nagy hangsúlyt fektet az elméleti ismeretek mellett a gyakorlati tapasztalatokra. Az utóbbi években Varga Sándor vezetésével folyamatos terepkutatást végeztek a hallgatók az erdélyi Mezőségeken és a Rábaközben, Felföldi László koordinálásával a Bánátban, illetve több intézményben is archívumi gyakorlatokon vesznek részt.

A kötelező feladatokon túl sok egyéb tevékenységben is részt vállalnak a hallgatók. A szakos egyetemisták mellett „külsős” érdeklődőket is tömörítő Táncantropológus Olvasókör 2011-ben jött létre. Az önképző kör jelenleg is folyamatosan működik, rendszeresen tartanak összejöveteleket, amelyeken széles tematikát átfogó magyar és idegen nyelvű táncirodalmat dolgoznak fel, beszámolnak egymásnak kutatási tevékenységükről, közös terepkutatásokat szerveznek. Mindezt segítik és követik a tanszék oktatói is. A korábbi

vagy jelenlegi táncantropológus hallgatók közül többen is szerepet vállaltak a MET-ben.

A képzés felfutásának eredményeként a korábbi és jelenlegi táncantropológus hallgatók konferenciákon szerepelnek, és önálló te-repmunkát végeznek. Emellett többen részt vettek az MTA BTK Zenetudományi Intézetének hamarosan nyilvánosan is elérhető, Néptánc Tudástár elnevezésű adatbázisrendszerének elkészítésében is. (*Néptánc Tudástár. Szerk. Fügedi János. Budapest: MTA BTK Zenetudományi Intézet, 2014.12.19. http://db.zti.hu/neptanc_tudas-tar/*)

A magyar szakirány a közép-európai térségben egyedülálló, alaps és sokoldalú tudást ad, így biztosíthatja a magyar tánc kutatás utánpótlását és jövőjét, továbbá a képzésben szerzett ismeretek a tudomány, a kulturális élet és a művészet területén is jól hasznosítható kompetenciákkal szolgálnak.

[A képzésről bővebb információkat a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének honlapján (www.etnologiaszeged.hu) és facebook oldalán (<https://hu-hu.facebook.com/etnologiaszeged/>) olvashatnak, illetve dr. Varga Sándor egyetemi adjunktustól (vasandor@gmail.com) szerezhetnek.]

*

CHOREOMUNDUS: NEMZETKÖZI EGYETEMI, MA-SZINTŰ KÉPZÉS

A „Choreomundus, a tánc mint tudás, gyakorlat és kulturális örökség” elnevezésű négy féléves, nappali tagozatos kurzus az Európai Unió Erasmus Mundus programja által támogatott nemzetközi mesterképzés. Célja a tánc és más mozgásrendszerek vizsgálata a szellemi kulturális örökség, az etnokoreológia, táncantropológia, tánc tudományok és kulturális örökség tudományok tágabb keretein belül. A képzés négy egyetem, a Norvég Műszaki és Tudományegyetem Trondheim (NTNU), a Blaise Pascal Egyetem Clermont-Ferrand (UBP), a Szegedi Tudományegyetem (SZTE) és a Roehampton Egyetem London (URL) összefogása révén jött létre.

Az Erasmus által támogatott nemzetközi képzés a témája miatt – tánc kutatók képzése – a világon egyedülálló.

A program további célja, hogy gyakorlati ismereteket nyújtson a táncok megfigyeléséhez, elemzéséhez, dokumentálásához és értékeléséhez. Ezen kívül módszereket és eszközöket ajánl a hallgatóknak a világ szellemi kulturális örökségének védelméhez, felkészíti a hallgatókat a kulturális és a turisztikai iparban való elhelyezkedésre, beleértve a kultúra terjesztésével foglalkozó művelődési, múzeumi és oktatási intézményeket mind helyi, regionális, mind pedig nemzeti szinteken.

A jelentkezőknek rendelkezniük kell egy alap (BA) diplomával tánc, antropológia, néprajz, esetleg más rokon szakirányon, vagy ezzel egyenértékű professzionális gyakorlattal. A képzés nyelve az angol, de a hallgatóknak lehetősége van a francia, a norvég és a magyar nyelvek megismerésére is. Az első félév kezdetén minden hallgató részt vesz Norvégiában egy bevezetésen és egy intenzív kurzuson. Ezután, a tanév hátralévő részében két csoportba osztva folytatják tanulmányaikat a norvégiai és a francia egyetemeken. A harmadik félévet Magyarországon, a negyedik, azaz utolsó félévet Angliában töltik. A képzést sikeresen teljesítő hallgatók a négy egyetem által közösen kiállított nemzetközi mester (MA) diplomát kapnak. A szegedi táncfolklorkulturális-táncantropológiai képzéssel párhuzamosan folyik a Choreomundus program, így a magyar hallgatóknak lehetősége van az ide érkező külföldi vendég tanárok kurzusait is látogatni, illetve kapcsolatokat kialakítani a külföldi etnokoreológus hallgatókkal.

[A képzéssel kapcsolatban a www.choreomundus.org című honlapon található információk, a felvételi ügyekben dr. Varga Sándor egyetemi adjunktus (vasandor@gmail.com) ad további információkat.]

NEMZETI TÁNC SZÍNHÁZ

Várkert Bazár

2016. január 11. 19:00
Puszták népe – Duna Művészegyüttes

Müpa - Fesztivál Színház

2016. január 12. 10:30; 15:30
Vuk – Inversedance - Fodor Zoltán Társulata

2016. január 13. 19:00
Pas De Trois – South Bohemian Ballet

2016. január 14. 19:00
*Árnyak és vágyak | Moderato Cantabile | Catulli Carmina
Szegedi Kortárs Balett*

2016. január 15. 19:00
Táncrapszódia - Japán Tour 2016 – Magyar Nemzeti Táncegyüttes

2016. január 29. 19:00
Oidipusz király – Bozsik Yvette Társulat

Marczi Közösségi Tér

2016. január 15. 19:00
A csodafa tündére – Sivasakti Kalánanda Táncszínház

2016. január 17. 19:00
Janus – Badora Társulat

2016. január 28. 10:30; 15:00
Hamupipőke – Duna Művészegyüttes

MOM Kulturális Központ

2016. január 18. 19:00
Tánc és... (Tánc és Erotika) – Lakatos János

2016. január 20. 19:00
Rekviem – Feledi János – Feledi Project

2016. január 21. 19:00
Tale / Mese – Kulcsár Noémi Tellabor

2016. január 23. 19:00
Falusi Színek – Fitos Dezső Társulat

2016. január 25. 10:30
Sárkánymese – Magyar Nemzeti Táncegyüttes

2016. január 27. 19:00
Menetfény – Kovács Gerzson Péter/TranzDanz

2016. január 31. 19:00
CSENDÉLET – Pataky Klári Társulat

Hagyományok Háza

2016. január 24. 10:30
A Láda Titka – Fitos Dezső Társulat

Bethlen Téri Színház

2016. január 26., 27. 10:30
Igaz történet alapján – NTSZ-KET-Káva-BTSZ

www.nemzetitancsinhaz.hu

Erdők, vizek zenéje

Tükrös zenekar • Folk Európa Kiadó, FECD062

„Erdők, vizek zenéje...” Többekben felvetődhet a kérdés, miért kap egy autentikus népzenei album ilyen címet. Hiszen a népzene az emberek zenéje, nem pedig természethangok sokasága. Azonban tudnunk kell, hogy olyan embereké, akik a természettel szoros kapcsolatban, harmóniában éltek. Az erdők és a vizek adták a megélhetésüket, a mindennapi betevő falatot, és a falusiak ezeket a úgy használták, hogy közben nem kizsákmányolták, hanem kitűnően ismerték, óvták és védtek azt. A Tükrös zenekar tagjai tisztelik ezt az életformát és a természetet. Az „Erdők, vizek zenéje” lemezen egy letűnt világ elevenedik meg. Nem csak azért, mert erre a muzsikára a saját közegében már nincs igény, hanem a természetközeli életmód is eltűnően van. Különösen aktuális jelen korunkban felhívni erre a figyelmet, amikor a környezet szennyezése és kizsákmányolása már égető problémává vált.

A népzenei kistájak határait is a természet szabta: egy-egy folyó vagy patak mentén, egy-egy völgyben élők alakították ki azonos szokásaikat, és a különböző területek határait a vízválasztók és a hegyek adták. A természet közelsége népdalainkban is megmutatkozik: a környékbeli patak vagy folyó, a település közelében fekvő hegy vagy erdő nagyon gyakran megemléstésre kerül.

Lemeziünkön Erdély középső területének, a Maros és Küküllők vidékének népzenejéből válogattunk. Az ott élők legszebb dallamait igyekszünk bemutatni a falusi muzsikusok számunkra tökéletes, kifinomult játéktílusában. A hangszeres összeállítások közé egy-egy olyan énekes felvételt is választottunk, aminek az előadásmódja megragadott minket, és témájában is ideillő.

*

1. Lemeziünk Sajómelléki népzenevel indul, a nagysajói zenekar játéka alapján. A néhai Kóczi Móni és Gáspár Béla primások gyönyörű dallamai, valamint bandájuk egyedi harmonizálása miatt ez a muzsika régóta az egyik kedvencünk. A kistáj gazdag különleges lakodalmi szokásokban és sok azokhoz kapcsolódó dallamot őriztek meg. Az összeállításban így először egy menyasszonykísérő, majd lassú és sebes csárdás hallható.

2. A magyarpéterlaci zenészekkel már az 1950-es évektől készültek hangfelvételek. Közülük többen még napjainkban is zenélnek, így személyesen is volt alkalmunk megismerkedni és muzsikálni velük. Olyan kiváló primások éltek ott, mint Rácz Albert, Lunka József, Ötvös István vagy Csiszár Aladár. A péterlaciakat

több marosszéki kistájra is gyakran megfogadták. Jelen összeállítás a Maros mentén kedvelt táncdallamokból készült: *korcsos, verbunk és sebes forduló* hallható.

3. *Erdő, erdő, mit vétettem...* Az egyik legszebben előadott dallamot az idén elhunyt magyarbecsei primás és furulyás, Szántó Ferenc édesanyja, Szántó Józsefné Kis Rebeka énekelte. Magával ragadó, bensőséges előadásmódja tele van apró zenei finomságokkal. A hangfelvételt Demény Piroska készítette 1976-ban.

4. *Magyarózd a Kutasföldnek* nevezett kistájon, a Malozsa-patak völgyében fekvő magyar település. Itt muzsikált háromfős bandájával Ötvös János „Csija”, akit halála után a szomszédos Magyarsülyéből származó Barabás Ferenc „Peci” váltott fel. Ez utóbbi magyar parasztmuzsikus a hallatlanul egyszerű, ám izléses játéktílusával, jellegzetes „csippentéseivel” hívta fel magára a figyelmünket, akit a csupán néhány dúrhármas és izgalmas kontraritmusokat használó „Pongori Sándorika” kísért. Az összeállítás elején felhangzó *asztali nótát* szép szövege miatt lemeziünk végén el is énekeljük. Ezt a hagyományos táncrendtől eltérően *szegényes, csárdás*, majd *pontozó* táncdallamok követik.

5. *Kiöntött a Maros vize...* Ezt az új stílusú népdalt Sárosi Bálint gyűjtötte 1973-ban Marosjárdán, az akkor negyvenhét éves Csók Józseftől.

6. A magyarpéterlaci cigányzenészeket a Nyárad mentére is sokat hívták muzsikálni, bár Nyáradhelyén vagy Nyáradmagyaroson is működtek bandák. A korábbi Maros menti összeállítással szemben itt a Nyárad mentén közkedvelt csárdás dallamokból hallható néhány, melyeket Csiszár Aladár és bandája éppen ilyen sorrendben játszott Jobbágytelkén egy 1982. októberi gyűjtésen. Az egyikhez Halmos Attila kereste az általa énekelte tréfás szöveget. Az e-moll Csiszár Aladár egyik

kedvelt hangneme, így a csárdások után a két *forgató*s dallam is ebben szólal meg.

7. Az 1912-es születésű magyarói Moldován István „Stefi” primás és zenekara kevéssé ismert a népzene kedvelők között. Ez a kiváló zenész sajnos már nem érhetette meg a romániai forradalmat követő határnyitást, így a magyar nagyközönség sem ismerhette meg. Pedig hallgatva a korábbi gyűjtéseket, kivételes tehetségű, virtuóz primás volt, különösen gazdag verbunk és forduló repertoárral.

8. *Magos hegyről foly le a víz...* A magyarpádi Sipos Márton énekét Demény Piroska rögzítette 1976-ban.

9. Az udvarhelyszéki Kőrispatak a Küsmöd mentén fekszik. Lajtha László 1943-44-ben készített felvételeket az akkoriban ott muzsikáló Kristóf Vencel zenekarával. Lajtha hangszeres gyűjtéseibe már fiatalon beleszerettünk, így a Tükrös első lemezére is felkerült már ebből egy összeállítás. Ebben a muzsikában a kezdetektől a hegedű és a szintén dallamot játszó cimbalom tökéletes összjátékára törekedtünk. Az esztamos kíséretű *verbunkot* itt *forgató*s (más néven: *marosszéki*) és *szóktetős* táncdallamok követik.

10. Lemeziünk záró számában először el énekeljük a kutasföldi összeállításban el muzsikált asztali nótát, melyet *Esik eső, hull a zápor...* szöveggel a magyarózdai férfiak fújtak. Ezt követően a Kozák József primás vezette ádámosi zenekar repertoárjából válogattunk *lassú csárdás* és *pontozó*, helyi nevén *magyaros* dallamokat. Bár ezen a kistájon hagyományosan nem használtak cimbalmot, az ádámosiaknál mégis megtalálható, annak köszönhetően, hogy Csizmadia Illés cimbalmos a keletebbre fekvő Gyulakutáról a közeli városba, Dicsőszentmártonba költözött.

Lemeziünk zenei anyagát közel három évig formálgattuk, néhány összeállítást már több éve játszottunk koncertjeinken is. A dallamok válogatása és a kamarazenei finomságok gyakorlása után reméljük, a közönséget is magával ragadja ennek a zenei világnak a szépsége. Köszönettel tartozunk az NKA-nak és a Hagyományok Házának a támogatásért, az eredeti énekes felvételek közreadásának engedélyezéséért az MTA BTK Zenetudományi Intézetének, valamint az archív fotókért pedig a Néprajzi Múzeumnak.

Árendás Péter
Budapest, 2015 őszén

Fekete-piros tánc

Lajtha László először 1940 decemberében járt Széken, másodszor pedig 1941. február elején, akkor készítette a gramofonfelvételeket. Azt követően a felvételeken szereplő székieket Budapestre is felvitte. Amire kipihenhették a gyűjtéssel egybekötött vendégszereplés fáradságait, a „magyar világnak” is vége szakadt. Nem csak a ruhájuk maradt fekete, több évszázados kultúrájukat is sötét lepel alá akarták kényszeríteni az új hatalom hűséges kiszolgálói. Csakhogy a széki ember konok! Nem ismer lehetetlent, kitűzött céljának elérésétől semmi sem tántoríthatja el. Ha nem termett a szikes földje, akkor az erdőből hozott rá zsíros, fekete földet, amit vesszőkosárban hordott fel a kopár domboldalakra és ezt minden tavasszal megtette. Amikor már nem bírta, segítettek neki az utcabeliek. Nem hagyták egymást „lecsúszni.”

1946-ban, Lajtha után öt évvel, négy marxista író – Nagy István, Asztalos István, Horváth István, Méliusz József – látogatott Székre, hogy az „új idők” új szelével tisztítsák meg Szék „megült” levegőjét. A táncházba is elmentek, aggodalmukról Asztalos István így tudósított: „... mit csináljon a széki fiataltság, mert a muzsikus cigányok úgy elkanászosodtak, hogy véka búzákat és sok ezer lejeket kérnek a vasárnapi táncért. Tánc nélkül pedig ők bajosan tudnak élni. S bevallották őszintén, hogy van legény, akit már majd' agyonvert az apja, mikor rajtakapta a búzaszákoknál. (...) Nagy Pista előbb erősen meghökken, de aztán megválaszolta.”. A tudósítás szerint a széki fiataltság cigány (zenész)-kérdésének Nagy István-féle megoldásából az hámozható ki, hogy a széki legények menesszék a „zsíros nyakú” kulák gazda magatartásának jegyeit hordozó cigányzenészeket és tanuljanak meg zenélni. „Menjünk csak el egy fél év múlva Székre, biztattak, akkorra már saját zenekarunk lesz...” Miközben e sorokat írom megboldogult Ferenczi Márton „Zsuki” primás bizonyára többször is megfordul széki sírjában, vagy csak elmosolyodik azon, hogy a hithű kommunista író elvtársak éppen őt akarták elnémitani. Megnyugodhatsz Márton bácsi, téged csak akartak, de nem tudtak, muzsikádat ma is tanulják és tanítják, őket később valóban indexre tették, a saját mocskuk szakadt rájuk. Fejjel mentek a falnak s nagyot koppantak, mint Arany János éji bogara. A székiek azóta is táncolnak. Így megy ez. Szemlér Ferenc költő sem járt különül, hiába ihlette meg a pártközpont épülete. Mint versében írja, naponta ott jár el a ház előtt és jártában mindennap köszönti: „... Az ormon / zászló lebeg időm bármely szakában. / Mindennap újból köszöntöm / friss vörösét, amint kigyúl élem / és jelzi, hogy a párt van itt jelen, / munkálkodik, gondolkodik, merész / álmokat mulat elméje – ilyen / jeleket int a lobogó amott fönn. / Napokig néha vihar dúl. Csikorog / zajjal rázza a szél a karcsú árbóc / mentén szökellő zászlót... Minden / erőmmel óvnám őt evégből, ámde / nincs erre semmi szüksége. Ha bármi / világtáj is ráküldené amennyi / vihara van, neki még az sem árthat. / (...) Munkámból jövet mindennap

Boldizsár Marika és Soós Zsuzsa Kolozsváron, 1972-ben

köszöntöm.”. A megalkuvás és gerinctelenség magasiskolája! A mennyországból bármikor lehet pokol, de fordítva soha. S ha így van, akkor a pokolban kellett kicsi mennyország-szegleteket kialakítani, és folyton őrizni, nehogy szétrúgja valaki. A székieknek is volt mennyország-szegletük, oda hordtak mindent, onnan merítettek erőt a megmaradáshoz. Az új szelek idegen szelek voltak. Nem a „megült” levegőt söpörték ki Szék-ről, hanem a fiatalokat. A lányok kolozsvári magyar értelmiségi családokhoz álltak szolgálni, ahol férjhezmenetelükig mindent megtanultak, amire egy majdani családanyának szüksége lehet. Az anyák már a Széchenyi téri cselédpiacon kikötötték, hogy lányaikat csak úgy szegődtesse el, ha minden csütörtök és vasárnap délután kimenőt kapnak, s hozzá némi költőpénzt, amit

a saját kezűleg hímzett zsebkendőjük csücskébe köthetnek. A városban sem keveredtek másokkal, egymás társaságát igényelték. „Kimenős” napokon a lányok már kora délutánra összegyűltek a Szamos-parti Posta-kertben. Egy kis séta és egymás szolgáló helye iránt való érdeklődés után párba rendeződtek s táncolni kezdték a csárdást, majd a magyart. Zenészüik nem volt, nem is engedték volna a mogorva milicisták, magyarul énekelni sem volt szabad nekik. Összeszorított szájjal zümmögtek a széki táncdallamokat. Feszésre húzták derekukat, arcuk rezzenéstelen maradt, csak forogtak körbe-körbe, olykor mintha a lábuk is elemelkedett volna a földtől. Balladát táncoltak, a saját balladájukat. A fiúk sem simogatták sokáig otthon a lányoktól kapott hímzett zsebkendőt, utánuk eredtek. Számukra többnyire a kolozsvári hóstáti földészeknél akadt munka, akiktől becsületesen kitanulták az állattartás és növénytermesztés minden fortélyát. Kányádi Sándor költőt még véletlenül sem ihlette meg a pártház, Fekete-piros címen, a Kolozsváron szolgáló széki lányokról szerzett leíró költeményt 1972-ben.

„Fekete-piros csütörtök
és vasárnap délután
– amikor kimenős a lány –,
fekete-piros fekete
táncot jár
a járda szöglete.

Akár a kéz, ha ökolbe kékül.
Zeneszó, énekszó nélkül.
Egy pár lány, két pár lány
fekete-piros fekete
táncot jár.” [...]

„Honnan e mozdulat-ország”? – kérdezi híres versében a költő. Talán nem kizárt, hogy az örökké ostrom alatt tartott, de annál erősebben őrzött kicsi mennyország-szegletből...

Széki Soós János

KACSIREK OTTÓ:

KRUMPLIPAPRIKÁS

Mikor fagytól piros arccal, hóna alatt az ünnepre szánt fenyővel belépett a lépcsőház kopott ajtaján, rögtön megcsapta orrát a pesti bérházak falait átítató kelkáposzta szaga. Ugyan szívből gyűlölte ezt a nyomor védjegyeként terjengő illatot, most mégis megkordult tőle a gyomra. Aznap még nem evett semmit. Takarításokból, gyermekfelügyeletekből, alkalmi tevékenységekből származó szerény jövedelme éppen csak arra volt elég, hogy fiának, Jánoskának, a legfontosabb dolgokat megvehesse. Egy cipőt karácsonyra, néhány turkálóban összeszedett ruhadarabot a születés- és névnapokra, valamint ebből próbálta fedezni az iskolába járatáshoz elengedhetetlenül szükséges felszereléseket.

Ruganyos léptekkel végigfutott a sötét lépcsőházon, fel a töredezett lépcsőfokokon, majd belépett a csupán egy szobából álló albérlet ajtaján. A fát az egyik sarokba támasztotta azzal a szándékkal, hogy később majd elrejtí valahová, nehogy Jánoska még idő előtt felfedezze az angyalkák ajándékát. Hótól ázott kabátját a falba vert fogasként szolgáló szegek egyikére akasztotta száradni, majd dideregve hátára kerítette a konyhaasztal alá tolt szék támláján keresztülvetett barna szvettet. Sietve felnyalábolt néhány gyümölcsök szállítására szolgáló ládákból származó fadarabot, melyekhez a sarki zöldséges jóindulatából jutott, s a fűtésre és főzésre egyaránt szolgáló tűzhely mellé lépett velük. Újságpapírból laza gombócokat gyúrt, majd a vékonyabb fadarabokkal együtt bedobálta a kályha nyitott ajtaján. A gyufát kezének reszketése miatt csak másodszorra sikerült meggyújtania és a papír egyik kilógó csücske alá tolnia. Hamarosan kesernyés füst szaga töltötte meg a szoba nyirkos levegőjét. Megvárta, míg a tűz erőre kap, aztán további darabokat tett a párát izzadó kupac tetejére. Rövidesen a kis alkalmatosság halk duruzsoló hangját hallgatva dörzsölgette vörösre fagyott kezeit a kályha apró pattogásokkal átmelegedő teteje fölött. Miután a szoba valamelyest langyossá vált, a konyha-

asztal melletti láda gyomrából hagymát, krumplit szedett elő, és egy kiterített reklámújság lapjain hámozni kezdte azokat. A falikútból vizet engedett egy sárga zománcú tálkába, és tisztára mosta a földtől szürke foltos gumókat. Mire Jánoska hazaér az iskolából, már melegen gőzölöghet a tányéron a jó paprikás krumpli – gondolta. Kolbász mostanság nem igazán jutott az amúgy igen nagy rendszerességgel készített ételbe, de hát van ez így olyankor, ha hiányzik a családból a kereső férfikéz.

Persze, nem volt ez mindig így. Mikor még otthon lakott, abban a kis faluban a kanyargó hegyek és dombok ölelésében. Neveltek disznót, tyúkot, libát, és néhány nadrágszíjnyi földjük is volt hol búzával, hol meg kukoricával bevetve. A ház mögött is hatalmas kert terült el, megteremve mindent, ami egy család élelmezéséhez kell. De hát onnan jönni kellett, menekülnie szégyene elől. Nem feltétlenül ugyan, mindenki tudta, mi történt vele. Sajnálták is érte, de ő nem találta többé a helyét, s nem tudott többé az emberek szemébe nézni.

Meleg nyári nap volt. Éppen hazafelé tartottak hűgával a mezőről, ahova az aratóknak ebédet és friss vizet vittek, mikor egy Dacia fékezett le mellettük nagy porfelleget hagyva maga mögött. Alkoholmámoros hangon rikoltozva négy fiatal férfi ugrott ki belőle, és hamarjában körbevették a két lányt. Az, hogy mit akartak, hamar kiderült. Erzsinek akkor földbe gyökerezett a lába a réműlettől, csak húga, Ilka tudott valahogy kerekét oldani a kukorica ritkás sorai között rejtőzve, hogy segítséget hozzon. Nem baj, hadd menjen, mondták akkor a férfiak egy olyan nyelven, melyen Erzsie éppen csak értett valamicskét, úgy is fiataloska volt. Mire apja hátára tapadó inggel, villával a kezében megérkezett, már csak Erzsit találta a letaposott kukoricaszárak között zokogva. Szájában még ott volt az a színes, véres nyállal átítatott kendő, amellyel haját szokta összefogni, s amit most a négy férfi tömött bele, hogy megpróbálják elfojtani vele keserves sikoltásait.

Ilka még emlékezett arra, hogy az autó rendszáma bu-karesti volt, de később arról is kiderült, hogy csak lop-ták valahol. A kihallgatást vezető rendőr is egy mocskos disznó volt, akit jobban érdekeltek a kínos részle-tek, az, hogy mit és hogyan tettek Erzsivel, mint az el-követők személyleírása. Láthatólag örömet lelte abban, hogy legalább így részt vehet a leány megalázásában. Erzsinek a történeteket a nyomozó anyanyelvén kellett elmondania, s mikor néhány kifejezésnél elakadt, ma-gyarul próbálta folytatni vallomását, de a rendőr azon-nal ráförmedt: Csak románul! Egy idő után aztán a tiszt ráunhatott saját játékára, mert karját széttárva csak any-nyit mondott: komoly tanúk és elégséges adatok nélkül úgy sem fognak a tettesek nyomára akadni...

A kis szobát otthonossá szelídítette a krumplipap-rikás édeskés illata. Erzsi, friss kenyeret húzott elő a hazacipelt neccből, és éppen keresztet karcolt a tetején fehérítő vékony lisztrétegbe, ahogy azt édesanyjától ta-nulta, mikor megdöngették az ajtót. József volt az, a fő-bérlő.

- A kéthavi elmaradt lakbérért jöttem - morrant rá Erzsire, s félrelökve őt már nyomult is befelé az ajtón.

- Elnézést a késésért, de kérem szépen, adjon még egy kicsi haladékat, - kérte az asszony szemét lesüt-ve - Jánoskának télire való ruhákat kellett vennem. Arra ment el a pénz.

- Unom ezt az állandó könyörgést, hát nincs ben-ned semmi büszkeség? Ne zabáljatok annyit, spórolja-tok a hasatokon, én is csak így jutottam egyről a kettő-re - vetette oda, azzal a tűzön gőzölgő ételhez lépett, letört egy darabot az asztalon hagyott kenyérből, bele-mártotta a szaftba és a szájába tömte a falatot. A forró krumplipaprikás azonnal égetni kezdte a szápadlását, s hirtelen az egészszet a padlóra köpte.

- A kutya oláh anyádat, hát így kell egyek! Nem tudsz tisztességesen még megteríteni se egy vendég-nek, - ordította Erzsi felé - hát micsoda helyen nőt-tél te fel!?

Erzsi szó nélkül kihúzta az asztal fiókját, tányért, ka-nalat készített elő, kenyeret szelt, majd az asztalra he-lyezte a lábast is. József félre lökte a tányért s egyene-sen az edényből kezdett kanalazni, hosszan fújva a szá-ja elé emelt ételt. Erzsi, miközben a földön lévő ételma-radékat szedte össze, fel-felpillantott a főbérlőre, Já-noska egyre fogyatkozó vacsorájára, s közben arra gon-dolt, csak haza ne jöjjön még a gyermek.

József, hangos és elégedett böffenéssel végül mégis csak véget vetett a zabálásnak, hatalmas vöröslő zsír-foltokat és kenyérmorzsa kupacokat hagyva a gazda-gon hímzett asztalterítőn.

- Na, akkor mi is lesz azzal az elmaradt bér-rel? - szólt a székről felállva és fenyegetően Erzsi felé indulva, aki ösztönösen hátrálni kezdett a férfi elől.

- Egy kicsi előleget tudok adni, éppen takarítás-ból jövök, de az egészszet nem tudom egyben kifizetni - mondta riadtan a fiatalasszony

- Én is pont egy kicsi előlegre gondoltam, - vála-szolta a férfi, miközben tovább szorította Erzsit a szoba sarkában álló dupla ágy felé - egy kicsire és gyorsra.

- Kérem, kérem! Megígérem, jövő hónapra egy-ben lesz az egész, csak most menjen el. Kérem! Jánoska mindjárt itthon lehet.

- Hát csak tanulja meg az a román fattyú is, hogy az életben mindenért fizetni kell - mondta a férfi liheg-ve és az ágyra lökte az asszonyt. Hatalmas, izzadtság-szagú testével az ágyhoz szorította és tépni, szaggatni kezdte róla a ruhát.

Erzsi csak túrta. Túrta zokszó nélkül. Tekintetét mé-lyen a mennyezet repedései közé fúrta, s csak szeme sarkában jelentek meg a keserűség igazgyöngyei. Gon-dolatai valahol messze, nagyon messze járhattak, s csak néha nyúlt ki oldalra. Önkéntelenül. Tapogatóz-va. Mintha keresne valamit. Talán valami színes ken-dőféleséget, amivel akár egy sikolyra nyíló száját is te-le lehet tömni.

Finnugor nyelvrokonaink ételei III.

Magyar feleségként a hantik között – Ruttkay-Miklián Eszter a hanti konyháról

Előző két számunkban Kerezsi Ágnes néprajzkutató segítségével már ízelítőt kaptunk néhány finnugor rokonnép gasztronómiájából. Ezúttal Ruttkay-Miklián Eszter a beszélgetőpartnerem, aki hanti férje révén gyakorló háziasszonyként tanulhatta meg az ételkészítés és étkezés szabályait, így közvetlen tapasztalatait osztja meg velünk.

Ruttkay-Miklián Eszter 1996-ban végzett néprajz, 1999-ben finnugor szakon az ELTE bölcsészkarán, majd 2004-ben ugyanitt PhD fokozatot szerzett. 1991 óta jár a hantik északi csoportjai közé. Jelenleg a zirci Reguly Antal Múzeumot vezeti. Az alábbiakban a L'Harmattan Kiadónál nemrégiben megjelent, „Amikor a láb elnehezül...” című könyvéből is idézek, amely kötet olvasmányos formában és sok képpel tárja elénk a Szinja folyó mentén élő hantik hétköznapi életének minden mozzanatát, amelynek háttérben sajátos tisztaság-felfogásuk erőteljes szabályozó hatása áll.

A hantik a manysikkal együtt a magyarok legközelebbi nyelvrokonai. Szibéria nyugati szélén, az Urál hegység keleti lejtőin, az Ob és mellékfolyói mentén laknak, s bár húszezres lélekszámuk a rendszerváltozás óta mintegy harmincezerre nőtt, a hagyományos életmódot szétziláló olajbányászat és a növekvő arányú orosz nyelvű többség miatt a ténylegesen hantiul beszélők egyre fogynak, így nyelvük erősen veszélyeztetettnek számít. A kisszámú népesség amúgy is több nyelvjárásra, kisebb csoportokra oszlik a hatalmas mocsaras, erdős területen, a fő közlekedési útvonalat jelentő folyók mentén. A hagyományörző hanti életmódban ősi elemek is megtalálhatók. Ételüket, italukat, használati tárgyaikat és otthonaikat önálló módon készítik az őket körülvevő természeti környezet lehetőségeit kihasználva. Egy részük még szellemekben hisz, és szentként tiszteli az ezek lakóhelyének tartott állatokat, növényeket, valamint a természet alapelemeit. Róluk kérdezem Ruttkay-Miklián Esztert. Beszélgetésünket riportalanyom új könyvében található saját készítésű képei illusztrálják.

*

- *Hogyan kerültél kapcsolatba a hantikkal?*
- Néprajz szakos egyetemistaként Schmidt Éva „tajgaszágú” előadása az obi-ugor népek, hantik és manysik medvekultuszáról elementáris hatással volt rám. Tulajdonképpen ez indított el a finn-

Áttekintő térkép a Szinja folyó vidékéről

ugor népek felé, s az előadó – aki már sajnos nem él – nekem egy életre a mesterem lett. 1991-ben, első közös expedíciónk előtt ő oltotta belém a hanti kultúra feltétlen tiszteletét, beleértve a szabályok szigorú követését is.

– *Azóta nem egyszerűen nyelvészeti és folklórgyűjtő, hanem a Szinja folyó menti közösség tagja is vagy, egy hanti férfi feleségeként.*

– Többévnnyi terepmunka után kerültem be Arkagyij Petrovics Longortov családjába, s egy idő múlva már magam is önálló háztartást vezettem a hanti világban, bár nem állíthatom, hogy teljesen hanti módra.

– *Hogyan élnek a szinjai hantik?*

Téli halászat

Teafőzés a ház melletti szabad tűzhelyen

Főtt csuka a jellegzetes hosszú fatáliban

Halfeldolgozás a kunyhó előtt

– A Szinja folyó mentén hagyományos életmódot folytató – halászból, vadászból, rénszarvas-tartásból és gyűjtögetésből élő – hantik élnek. E falvakban a lakosság száma nagyon alacsony: a legnagyobb faluban, Ov-olag-kurtban sem laknak télen tíz-tizenkét háznál többet. A hagyományos gazdálkodási rendszer keretében a színjai hanti lakosság tavasztól ősziig az Ob és mellékágai partján halászik, vagy az Urál hegységbe vonul a rénszarvasnyájakkal, télen pedig a Szinja menti erdősebb területeken legelteti rénnyéjait, halászik a folyó jege alatt, vadászik az erdőkben. A tavaszt a folyó mentén található kis falvakban töltik, majd a jégzajlás után újraindul a költözési ciklus. Az ősi halászó eszközök teljes arzenálját ismerik és használják, a szigonytól a vesszőből font varsán keresztül a különféle hálókig. A XIX. században a vadászok még drága prémekkel kereskedtek és fizették az adót, a XX. század végére azonban a prém piac összeomlott. Jelenleg elsősorban vízimadarakra, fajdfélékre vadásznak, a prémeket csak saját használatra gyűjtik. A vadászati és halászati törvények folyamatos szigorodása megnehezíti a hantik életét.

A színjai kis falvakban a nők még egész évben a hagyományos viselést hordják, míg a férfiak már csak a téli prémuha használatára szorítkoznak. Ugyancsak hagyományos szerkezetűek a boronházai, amelyeknek belső elrendezésén csak némileg módosított az orosz téglakályhák használata.

A mai harmincévesek generációja még többnyire beszéli a színjai hanti nyelvjárást, de csak az idősekkel való kommunikációban használják, egymáshoz és gyermekeikhez már oroszul szólnak. A nyelv választásban természetesen a téma is meghatározó: a hagyományos hanti életmódhoz kötődő témákat általában hanti nyelven beszélnek meg.

– *Megkérlek, hogy mesélj nekünk a hantik étkezési szokásairól.*

– A legszembetűnőbb talán, hogy nagyon egyszerű, egy alapanyagból készülő ételeik vannak. Tehát nem egy ételbe kerül együtt a zöldség, hús, krumpli, hanem – mondjuk – a húst vagy halat megfőzik vízben, a húst megeszik, a levét megisszák. Erre külön fa tállóedényük is van, aminek a szélére lyukas merőkanállal kiszedik a húst (erre van egy külön igéjük is), amelynek leve befolyik az edény aljára. A lébe raknak még egy kis sót, s abba lehet mártogatni a hús- vagy haldarabokat. Mindenki vesz magának a tál széléről egy hús- vagy haldarabot, azt eszegeti, közben pedig egy zománcos bögrében megkapja a főzőlevet. A krumplit is külön vízben főzik, és nagyon sok mindenhez kenyeret esznek. Egy terített asztalra tehát több különálló, egykomponensű étel kerül. Az utóbbi időben azért észrevehető az orosz hatás: időnként már készítenek egyszerűbb leveseket is, például húslevest krumplival, tészával.

– *Kerezi Ágnes említette, hogy a sütést mint eljárást nemigen ismerik.*

– Pontosan így van. A nyáron sütés vagy ilyesmi például nem volt szokásban. Mostanában már használnak serpenyőket (oroszul szkavarotka), de ezekkel is inkább a vízben párolás a szokásos eljárás.

– *Milyen volt háziasszonyként beilleszkedni egy hanti családba?*

– Nagyon nehéz, mert teljesen mások a szokások. Sokat tanultam a közeli rokonoktól, köztük anyósomtól, aki ugyan semmit sem magyarázott el, viszont a tevékenységemre adott reakciói – ha gyakran fejtörést okoztak is – segítettek a megértésben. Önálló háztartás-vezetésem során ov-olag-kurti szomszédasszonyaim türelmesen és konstruktívan válaszoltak kérdéseimre. Ekkor már vegyes konyhát vittem – hanti alapanyagokból magyar módra főztem –, bár én itthon sem főzök túl magyarosan, így nem volt nehéz az átállás. De amíg anyósommal egy háztartásban éltem, az borzasztó nehéz volt. Azt mindenki elképzelheti, hogy ha az embernek harmincévesen kiveszik a kezéből a kést, hogy nem jól aprítja a húst, az nem esik

Menyhal feldolgozása

Halzsír készítése

túl jól. Vagy például, amikor először sütöttem tojást... Az úgy volt, hogy egyszer csak hoztak egy vödör tojást, ami nagy kincsnek számít, és mondták, hogy süssem meg. Na, ekkor zavarba jöttem, mert fogalmam sem volt, hogy ez náluk mit takar. Addig nem láthattam ilyet, mert a tojás ritka dolog náluk, tehát nem tudtam, hogy rántottát akarnak, tükörtőjást, sózni kell, vagy mit csinálni... Próbáltam megkérdezni, hogyan szokták összekeverjem-e vagy ne, de rávágták, hogy „Te tudod”. Anyósomnak az volt mindenre, a varrásra meg a főzésre is az összes megjegyzése, hogy „Te tudod, te csinálod”. Tehát az embernek fogalma sem volt, hogy mit várnak el egy sült tojástól.

– *És egyébként mit várnak egy sült tojástól?*

– Ez azóta sem derült ki pontosan, de az biztos, hogy rántottát és tükörtőjást is esznek. A férjem mindkettőt nagyon szereti, és sokat süt magának itthon, Magyarországon is. A nyers tojás ivásáról azért már leszoktattam, mert a piaci tojással nálunk vigyázni kell.

– *Az én apám is nagyon szerette a nyers tojást, gyakran megivott egyet-egyet még gyerekkoromban, s akkor ez nekünk olyan természetesnek tűnt. Jellemző, hogy sok mindent nyersen esznek?*

– Igen, a tojást is szeretik nyersen, meg mást is. De a nyers dolgok evése is úgy van, hogy esznek nyers húst, és utána főtt húst. Tehát – például – amikor leölnék egy rénszarvast (ami egyúttal mindig áldozatnak is számít, tehát létezik egyfajta szakrális vonatkozása), vannak olyan húsdarabok, amit nyersen szokás enni, és azt eszegetik, amíg megfő a többi, s akkor főve is eszik. Nagyon szeretik a nyers húst, de ez nem azt jelenti, hogy csak így eszik, hanem hogy ez az étkezés menete. A halnál is így van: előbb a nyers, azután a főtt halat fogyasztják, tehát ezek kiegészítik egymást.

– *És a belsőségekkel mi a helyzet?*

– A belsőségekre sok külön szabály van, például a rénszarvas-belsőségek felvágására is. A májjal, vesével nem is igen találkozhatunk főve, ez csemegének számít, úgyhogy már nyersen elfogy. A hagyó-

Nők asztala tavaszi ételáldozatkor

mányos táplálkozásban a velő számít még ilyen finomságnak, ezzel mindig megkínálják a gyerekeket, meg az olyan csekély értelmű lényeket, mint egy néprajzkutató. Ha valaki kényeztetni akarja a feleségét, akkor a csontvelővel, belsőségekkel először őt kínálja meg. A halból általában a farkánál a gerinc melletti húsból adnak csemegének, mert az kevésbé szállkás, azt szokták a gyerekeknek adni.

– *Milyen zsiradékféléket fogyasztanak a hantik?*

– A halzsírkészítés nagyon jellegzetes eljárás. A halbélben levő zsírból is készíthető. Ez főleg a csukánál és a nagyobb halaknál jellemző, mert ott ez tekintélyes mennyiség. De nem úgy kell elképzelni, mint nálunk a tepertősütést, hanem inkább, mint nedves közegben való „pállasztást”, „izzasztást”. Van úgy, hogy magából a halhúsból nyerik ki a zsiradékot. Ilyenkor kicsit szárítgatják, egy-két napig „fonnyasztgatják”, utána hevítéssel olvasztják ki belőle a zsírt, ami feljön a tetejére és lekanalazzák. Ezt utána tovább melegítik, magyarul azt mondanánk, zsírára sütik: minden vizet elpárologtatnak belőle, mert egyébként nem állna el.

– *És ezzel a zsírral mit készítenek, hogyan fogyasztják?*

– Vagy megtartják híg, folyékony, olajszerű halzsírnak, vagy pedig – ami a legjellemzőbb forma – tesznek bele kicsit szárított, kicsit füstölt haldarabokat és belesütik. Tehát ahogyan a víz párolog, ezek a haldarabok puhára főnek, szétesnek, majd kicsit meg is sülnék. A végén olyan lesz az egész, mint egy töpörtyűkrém, ami mintha még lenne öntve étolajjal is. Kanalazható „truty-mák” lesz belőle. (Hasonló technikával kacsaszírt is készítenek pirított kacsahúsdarabokkal.)

Ez a zsír olyan értékes, hogy a nyári halászatokon vödörszámra készítették, mert amikor a rénpásztorok ősszel visszatértek az Uralból, egy vödör halzsírral egy egész rénszarvast adtak. Ezekben a zsiradékokban rengeteg energia van, és finomak is. Egy kis üvegnyi „erőspistas” halzsírral, meg kenyérral elég sokáig kihúzza az ember.

Rénszarvashús darabolása a házban

– *A kenyeret honnan szerzik?*

– A színjai hantik már boltban veszik a kenyeret, otthon nem sütnek. Amikor hideg van, nagy mennyiséget vehetsz egyszerre, mert amikor kijössz a boltból, egy mélyhűtőben találsz magad, a kenyerek gyakorlatilag megfagynak. Mielőtt enni akarod, mindig időben be kell vinni a házba, hogy felolvadjon. Emellett nagy kultusza van a száraz kenyérnek, a napon szárítottnak is, meg a tűzhelyen készített kétszersültnek is. Amikor kezd megszikkadni a kenyér, akkor vékonyra föl kell szeletelni, és vagy kitenni a napra (nyáron), – a rénpásztorok is ezt viszik magukkal –, vagy pedig – amit mi is nagyon szeretünk – téli időszakban az ember rárakja a még meleg tűzhely vaslapjára, s gyakorlatilag pirítós lesz belőle. A szárított kenyeret hallébe, húslébe mártogatva lehet fogyasztani.

– *Már említettél néhány jellegzetes alapanyagot, kérlek, sorold fel a többit is.*

– Halfélék, húsfélék. A rénszarvas gyakorlatilag háziállat, s a tavaszi, őszi vadászszézonban ehhez jönnek még a vad vízimadarak: vadkacsa, vadliba, ősszel meg télen a fajdfélék. Nekem ez utóbbiak az abszolút kedvenceim, a siketfajd, hófajd, nyírfajd. Ezek fantasztikusan finomak.

– *Ezeket is csak sós vízben főzik meg?*

– Igen, babérlevéllel, amit nagyon szeretnek. Emellett – ahogyan a vadhúshoz nálunk is dukál – náluk is van a többféle áfonya: kétféle kék, kétféle piros, meg a sárga mocsári hamvas szeder. Ezek a bogyfélék, meg a nyersen elfogyasztott hús, hal és vér jelentik a legfőbb vitaminforrást. A rénszarvasvért például megsózzák, és abba mártogatnak, de a halvért is megesszik. Az már náluk is ízlés dolga, hogy van, aki a sózott halat maszatosabban szereti, van, aki kevésbé. A krumplit, répát nem olyan régóta ismerik, de szeretik. Tavasszal van vadhagyma, ilyen snidlingszerű növény, azt szoktak gyűjteni, mást nem nagyon.

– *Italfélék?*

Nyershal fogyasztása félbevágott tejesdobozon

– Sima vizet nem isznak, inkább fekete teát, forralt vizet melegen vagy hidegen. Az ünnepek nem telhetnek vodka nélkül, a férfiak a sört is isszák. Orosz hatás a bogyókból főzött édes szörp, a „morsz”. – *A téli „természetes mélyhűtőn” kívül másféle tartósítási módok is léteznek?*

– Jellemző a szárítás, füstölés. Így tartósítják a rénszarvashúst és a halat is. De ezt manapság egyre kevesebben csinálják, mert náluk is megjelent a mélyhűtő. A füstölt, szárított hal nagyon kedvelt annak ellenére, hogy a meleg időszakban macerás munkával készül, például nagyon kell vigyázni, hogy a légy ne köpje be. Manapság gyakori egyfajta húskonzerv készítése befőttesüvegben, amelyet aztán a volt szovjetköztársaságokban szokásos régi módszerrel, légmentes záródást biztosító gumitömítéses (nem csavaros) fémkupakkal zárnak le. Nagyobb vadászat után a rénszarvashúst, de a fajdféléket, kacsát is „be lehet főzni” ezen a módon. Tehát, az ember főzi-főzi, aztán belerakja üvegbe, lezárja, majd dunsztolja. Azért szeretik na-

gyon, mert – például egy téli sötét reggelen, amikor tízig-tizenegyig sötét van – az ember csak előkap egy ilyen üveget és gyorsan megmelegíti. Ez azért is fontos, mert a hantik naponta többször esznek meleg ételt, és ez az eljárás leegyszerűsíti a dolgot.

– *Tudnál az olvasóinknak olyan tipikus hantti ételreceptet ajánlani, amit érdemes lenne megkóstolniuk?*

– Amit jó szívvel tudok ajánlani és a hantik is nagyon szeretik, az a halas kenyér. Ennek Finnországban szintén nagy kultusza van, de itthon is szoktam csinálni. Először is készítek egy rendes, kelt kenyértésztát. Egyik felét a tepsibe terítem. Teszek rá egy jó adag nyers halfilét hagymával, babérlevéllel, majd betakarom a tészta másik felével, és jól összenyomkodom a szélét. Forró sütőben kisütve nagyon finom, hallal töltött kenyérkét kapok. Ezt érdemes kipróbálni, például a közelgő karácsonykor. Fontos, hogy a hal lehetőleg friss és szállkamentes legyen.

Juhász Katalin

Főtt menyhal tálalva

Társadalmi ideológia vagy nemzeti művészet?

A magyar néptáncmozgalom a korai időkben – II.

A NÉPI ÍRÓK KÉTSÉGEI

Alapvetően háromféle hozzáállás figyelhető meg azok részéről, akiket élénken foglalkoztatott a parasztság élete és kultúrája. Az első alapvetően szkeptikus a népművészet továbbélhetőségével kapcsolatban. Az előzőekben már szó volt arról, milyen megállapításokra jutott a paraszti kultúrával kapcsolatban Erdei Ferenc, aki a paraszti életet részben azonosítja a jobbágy-státusszal, azaz a szigorú hierarchiában való alávetettséggel. Szerinte tehát a paraszt legfőbb törekvése az, hogy polgárosodjon, azaz a feudális alávetettségéből kitörjön. Ennek egyik lehetséges útja, hogy elhagyja a falut, ez azonban csak az egyén útja lehet, az egész társadalmi réteg problémáit nem oldja meg. A parasztság úgy törhet ki kollektíven leszorított helyzetéből, ha a parasztok az állam segítségével (földosztás révén) saját vagyonnal (földbirtokkal) rendelkező, magukat és családjukat eltartani képes gazdálkodóvá válnak. Ez kell tehát, hogy a népi mozgalom célja legyen. Mindenesetre akár egyénileg próbál kijutni reménytelen helyzetéből a paraszt, akár kollektíven, mindkét folyamat az eredeti paraszti (falu)közösségek felbomlását, az eredeti szoros kötelékek fellazulását vonja maga után. Kérdés, fennmaradhat-e az ilyen közösségek felbomlása után az adott közösségek által létrehozott elemi, közösségi és általános paraszti kultúra. Erdei ezt legalábbis kétségesnek tartotta, és az eredeti paraszti kultúra fokozatos eltűnését némileg természetes folyamatként értékelte.

„Kérdés az is, hogy parasztkultúránk minden íze nincs-e annyira egy szoros és alávetett helyzethez kötve, hogy attól elszakítva már nem is lehet eleven? Márpedig ha csak avval a paraszthelyzettel jár együtt, amiben eddig volt részünk, akkor mindent akarunk inkább, mint ilyet feltámasztani vagy tovább éltetni.” – írta a *Parasztok* című 1938-ban megjelent könyvében.¹

Erdei azt vetette itt fel, hogy egy új, nyitottabb életforma elérésével maga a paraszt-polgár sem feltétlenül fog ragaszkodni ősi kultúrájához, dalaihoz, táncaihoz, hanem inkább az általa „magasabb rendűnek”, előkelőbbnek látott városi kultúrához fog közeledni. És hogy Erdeinek ezek a gondolatai nem voltak teljesen valóságtól elrugaskodottak, azt bizonyítja Somogyi Imrének, a korszak egyik híres néprajzkutatójának az elbeszélése is. Somogyi az 1943-as balatonszárszói Magyar Élet táborban mesélte el tapasztalatait arról, hogy mit válaszoltak különböző paraszti adatközlők, amikor gyűjtés közben arról faggatta őket, milyen érzéseket, gondolatokat idéz fel bennük egy adott dal.

„És csodálatos: hasonló életformákat élő embereknél az ismert régi nóta hasonló emlékeket ébresztett, s ezek csak a legritkább esetben voltak valamilyen kapcsolatban a dalban elmondott történéssel. Éspedig: a parasztemberben az ősi dalok éneklése abból az ősi életformából jutottatott eszükbe valamit, amelyik nekik mindig nyomorúságot, gyalázatot, keserűséget okozott. Abból az életformából, amelyből olyan sok százezren menekültek Amerikába, olyan sok százezren ipari munkásnak, napszámosnak a városokba, olyan sok ezren csendörnek, rendörnek, fináncnak, postásnak, és olyan sok ezren értelmiségi diáknak. Mindegyiknél kivétel nélkül menekülés volt az elviselhetetlen életformából az emberibb életformába.”²

Erdei kétségeit legjobb barátja, Bibó István is osztotta vagy inkább átvette. Igaz, némileg óvatosabban fogalmazott.

„Mindazok, akik a parasztságot romantikusan szemlélik, úgy képzelik, hogy egy parasztmozgalomtól elválaszthatatlan a parasztkultúra, a népdalok, népi táncok, népviselet és népszokások őrzése és ápolása. Ha azonban egyszer felismertük, hogy a parasztállapot úgy, ahogyan történetileg kialakult, társadalom alatti, szolgálatra szorított, a

termelés és a munka kötöttségeiből semmi kitekintést nem engedő állapot, akkor a parasztkultúra összes jelenségeivel szemben először is azt a kérdést kell felvetnünk, hogy vajon nincsenek-e ehhez az életformához elválaszthatatlanul hozzákapcsolva.”³

Ugyanebben az írásában felhívta a figyelmet arra az elméletre, amely szerint a legszínompásabb viseletek nem is mindig a leggazdagabb, hanem sokszor éppen a fejlődésben megrekedt, szegényebb vidékekről származnak, mert egyrészt a színes ünneplők némi kompenzációt jelentenek a szegénységért, másrészt az alkotó energiák kiterését az elnyomottsággal szemben. (Ez az a jelenség, amit Szabó Zoltán, a másik híres népi író „cifra nyomorúságnak” nevezett híres könyvében.⁴)

Bibó mindehhez még hozzát teszi: „Tudni kell, hogy a központi kérdés nem a parasztkultúra fenntartása, hanem a parasztság teljes mértékű emberi felemelkedése. Ha akad valaki, aki ennek a felemelkedésnek a mozgatójává teszi a parasztkultúra egyes javainak a magas kultúra szintjére való emelését, ez nagyon öröndetes dolog; ha mások arra igyekeznek, hogy a parasztkultúra elemeit a felemelkedés rázkódtatásaitól megkímélve az utókor számára megőrizték, ehhez joguk van; de aki a felemelkedést a parasztkultúra megőrzése érdekében, közvetve vagy közvetlenül akárcsak egy nappal is késleltetni akarja, az ellenség!”⁵

Bibónak ez az írása egyébként már 1945 után keletkezett, amikor a néptáncmozgalom a háborút követő újjáépítés közben felleandült, a néptánc tényleg népszerű szórakozási formává vált, és nem csak a paraszti származású fiatalok körében. Ehhez pedig sok helyen éppen a Nemzeti Parasztpárt biztosította a kereteket. Ezt írása végén Bibó is mint pozitív jelenséget értékelte. Maga Erdei is, korábban megfogalmazott kétségei ellenére, inkább támogatni igyekezett a néptáncmozgalmat ebben az időben. (Szerepe lehetett ebben az öccsének, Erdei Sándornak is, aki az egyik népszerű táncsoport, a Muharay-együttes citerása volt.)

Láthatjuk, hogy ez a fajta kételkedés a néphagyomány továbbélhetőségében leginkább a népi írók úgynevezett „polgári” szárnyára⁶, tehát a paraszti polgárosodást célul kitűzőkre volt jellemző. A régi paraszti közösségekre alapozott (nem teljesen tisztázott jelentésű) szocializmust és népi demokráciát⁷ megfogalmazó Veres Péter (aki íróként sem adta fel paraszti életmódját) végig biztos volt benne, hogy a népzene és néptáncot megváltozott körülmények között is fenn lehet tartani.⁸

*

A GYÖNGYÖSBOKRÉTA

A néptánchoz és paraszti kultúrához való másik értelmiségi viszonyulást jeleníti meg a Gyöngyösbokréta-mozgalom. Ennek lényege az volt, hogy egy-egy falu lakóiból a helybeli lelkészek, tanítók, jegyzők vagy más tanult emberek segítségével hagyományörző néptáncgyűtéseket szerveztek. Ezek az együttesek aztán saját falujuk ünnepi viseletében felléptek egy-egy városi ünnepségen; színpadra vitték falujuknak nemcsak a táncos hagyományait, hanem a népszokásait is. A Gyöngyösbokréta legjelesebb alkalmá minden évben az augusztus 20-i budapesti ünnepség volt, amelyre az ország minden részéről eljöttek a mozgalom együttesei. Az első ilyen „seregszemle” 1931-ben volt, ez tekinthető a mozgalom indulásának.⁹ Az egész kezdeményezés ötlete Paulini Bélától, a híres újságírótól származott, aki a mozgalom szervezését és irányítását később is igyekezett kezében tartani. (Paulini már korábban is lelkes híve volt a falusi amatőr színjátszás ösztönzésének: pár évvel korábban ő írta a *Háry János* című daljáték szöveggönyvét Garay János *Az obsitos* című elbeszélő költeménye alapján. A darabot aztán Kodály Zoltán

ma is ismert zenéjével és falusi színjátszókkal mutatták be.) A mozgalom hamar kinőtte magát, az augusztus 20-i alkalomból néhány év alatt többnapos esemény lett, és egy mai néptáncfesztivál jellegét öltötte. Szerzte az országban rengeteg együttes alakult és vallotta a Bokréta Szövetség tagjának magát. Sokszor híres néprajzkutatóktól (mint Györffy István vagy Gönyei Sándor) is kaptak segítséget, illetve tanácsokat egy-egy műsorhoz. Paulini 1945-ben meghalt, de a mozgalom újraindult a háború után részben a Magyar Parasztszö-

JEGYZETEK

1. ERDEI: Parasztkok 210. o.
2. Somogyi Imre felszólalása Szárszón. In: Szárszó 1943. Előzményei, jegyzőkönyve és utóélete. Szerk.: Györffy Sándor, Pintér István, Sebestyén László, Sipos Attila, S. Ambrus Sándor. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1983. 244-245. o.
3. BIBÓ: A Nemzeti Parasztpárt jellemzése 802. o.
4. SZABÓ Zoltán: Cifra nyomorúság. A Cserhát, Mátra, Bükk földje és népe. Cserépfalvi Kiadó, Budapest, 1938. Valószínű, hogy maga a kifejezés Mezőfi Vilmostól, az Újjászervezett Szociáldemokrata Párt alapítójától származik. (MEZŐFI Vilmos: Programbeszéd. Szabad Szó Szerkesztősége és Kiadóhivatala, Szentes, 1900. 49-50. o.)
5. BIBÓ: A Nemzeti Parasztpárt jellemzése 803. o.
6. A népi írók felosztása „polgári” és „narodnyik-parasztszocialista” szármára a marxista ideológus Révai József ötlete volt az 1930-as években, de elmondható, hogy ez a kategorizálás ma is hat. (RÉVAI József: Marxizmus és népiesség. Szikra Kiadó, Budapest, 1946)
7. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy ennek a '30-as években megfogalmazott „szocializmusnak” illetve „népi demokráciának” nincs, illetve csak jelszavak szintjén van köze a későbbi idők államszocializmusához és „népi demokráciájához”.
8. VERES Péter: Magyar megmaradás. Püski Kiadó, Budapest, 2000. (83. o.)
9. PÁLFI Csaba: A Gyöngyösbokréta története. www.folkradio.hu/Folkszemle/ A Gyöngyösbokréta. Írások és dokumentumok a mozgalom történetéből. Szerk.: Dóka Krisztina és Molnár Péter. A letöltés időpontja: 2012. november 24.
10. U. o.
11. Gyöngyösbokréta. Szerk.: Paulini Béla. Dr. Vajna György és Társa – Athenaeum, Budapest, 1937. 4. o.
12. GYÖRFFY István: A néphagyomány és a nemzeti művelődés. Államtudományi Intézet Táj- és Népkutató Osztálya, Budapest, 1942. www.folkradio.hu/Folkszemle/ A Gyöngyösbokréta. Írások és dokumentumok a mozgalom történetéből. Szerk.: Dóka Krisztina és Molnár Péter. A letöltés időpontja: 2012. november 24.
13. MAÁ CZ László: Néptánc a színpadon. In: A színpadi tánc története Magyarországon. Szerk.: Dienes Gedeon és Fuchs Lívia. Műzsák Közművelődési Kiadó, Budapest, 1989. 263-309. o. (268. o.)
14. Idézi: PÁLFI: A Gyöngyösbokréta története
15. Hadd utaljak vissza Bibó Istvánnak arra a kijelentésére, hogy a parasztság anyagi és emberi felemelkedése előbbrevaló, mint a paraszti hagyományok eredeti formában való megőrzése. (Lásd a 16. lábjegyzetet és a hozzátartozó idézetet!) Az ezt követő, Bibótól szokatlanul kihívó mondat akár a Gyöngyösbokréta szervezőinek szóló üzenetként is felfogható. Pálfi Csaba tanulmányában egyébként azért megjegyzi, hogy Paulini sem volt teljesen merev ennek az elvnek a betartásában. 1938-ban ő maga is írt és állított színpadra egy olyan műsört, amely egyszerre volt színmű és daljáték, mozgásában pedig felhasználta a néptánc elemeit, de nem parasztkok, hanem színészek és tanulók adták elő. Az előadás címe Csupajáték volt, koreográfusa Miloss Aurél. Nemcsak Budapesten aratott sikert, de idővel Londonba is eljutott. PÁLFI: A Gyöngyösbokréta története.
16. Lásd például Németh László szárszói beszédét, amelyben egy „osztályok nélküli értelmiségi társadalomról” beszélt. (Németh László előadása a Szárszói Konferencián. In: Szárszó 1943. Előzményei, jegyzőkönyve és utóélete. Szerk.: Györffy Sándor, Pintér István, Sebestyén László, Sipos Attila, S. Ambrus Sándor. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1983. 214-225. o.) De mint fentebb már utaltam rá, Erdi Ferenc alapkonceptiójának is az volt a lényege, hogy a parasztság afféle mezővárosi polgársággá alakuljon át. (ERDEI Ferenc: Magyar város. Athenaeum, Budapest, 1939.)
17. Muharay Elemér egyenesen azt írta, hogy a Gyöngyösbokréta „tagadja azt, hogy hagyományértékeink a felső magyar kultúrában is értékesíthetők lennének”, és „konzerválni akarja a hagyományt”, pedig „semmi élő nem lehet konzerválni. Maga a konzerválás az élő halála. Ami él az a természet törvényei szerint fejlődik és alakul.” MUHARAY Elemér: Hagymányunk, műveltségünk, életünk. KALOT, Budapest, 1942. 62. o.

vetség és a Független Kisgazdapárt támogatásával, 1948 után azonban vége szakadt.¹⁰

A Gyöngyösbokréta impozáns előadásával sok támogatót tudhatott magáénak a Horthy-korszak kormányzatából. Ami az ellenzék, és főleg a népi írókat és híveiket illeti: heves viták zajlottak köztük arról, hogy mennyire pozitív illetve negatív jelenség a Gyöngyösbokréta felfutása. A Bokréta hívei elsősorban a mozgalom természetességét emelték ki, azt, hogy az így szervezett előadások végre túllépnek a sokat szidott népszínművek sematikus és néha bárgyú parasztábrázolásán. Hiszen itt végre igazi parasztkok énekelnek és táncolják a saját dalaikat és táncaikat.

„Csak a vezetők tartoznak az értelmiséghez, a 'működő' tagok mind földművelők; a magyar Bokréta mozgalom tényleg a néppel műveltetni a népművészetet. (...) A magyar Bokréta-mozgalom valóra váltott mese. Keletiesen pompás csodák a legteljesebb nyugati kultúra közepette: 'hétköznap nyugat, ünnepnap kelet' a ma már olyan nevezetes jelige.” – írta Paulini Béla az 1937-ben kiadott Gyöngyösbokréta-album bevezetőjében.¹¹

A mozgalom kritikusai (köztük a népi írók többsége) azonban éppen a mesterkéltséget vetették a szervezők szemére, vagyis azt, hogy az élő népművészetből múzeumi tárgyat csinál, a parasztkokat színészkedésre kényszeríti, és a szervezők néha a látványosság kedvéért kifejezetten eltérnek a népművészet autentikus formáitól.¹² A másik vád az volt a Gyöngyösbokréta ellen, hogy egészében erősen felszínes képet ad a magyar faluról, a falusi életből csak a színpompás viseleteket mutatja be, ezzel megint csak azt a téves képet sugallja a magyar elit felé, hogy a magyar parasztság alapvetően vidáman él, „minden rendben van”. Kifogásolhatóan tarthatták azt is, hogy Paulini, bár kifelé (főleg a külföldiek felé) mint magyar nemzeti művészettel reprezentált a Gyöngyösbokréta együttesekkel, befelé mindenáron ragaszkodott ahhoz, hogy a csoportokban csak parasztkok lépjenek fel, és csak a saját falujuk, tájegységük táncával. „Ha egyszer a népnek végre újra öröme telik művészetében, akkor ezt az örömet illik meghagyni” és „Senki ija-fia a magyar paraszton kívül nem hivatott arra, hogy a hamisítatlan magyar néptáncot képviselje.” – mondta állítólag Paulini.¹³ Egyes népi írók szemében, de még inkább azok szemében, akik értelmiségiként vagy ipari munkásként éreztek kedvet a néptánc művelésére (amint arról hamarosan szó lesz) ezt úgy is lehetett értelmezni, hogy a Gyöngyösbokréta szándékosan vagy éppen tudattalanul végül mégiscsak a társadalmi különbségek megmervítésére, illetve ennek reprezentációjára szolgál, hiszen szigorú határt húz parasztság és értelmiség közé, pontosan felosztva a szerepeket a színpad és a nézőtér között.¹⁴ A népi írók nagy része éppen az ilyen társadalmi különbségek csökkentését érezte feladatának¹⁵, a Gyöngyösbokréta támogatásában pedig egyrészt pótcselekvést, másrészt afféle patrimonialis pózt, vállonveregető lenézést látott az elit részéről a parasztság felé, amely póztól ezek az írók nagyon idegenkedtek. Ezért van az, hogy többen a későbbiekben is negatív felhanggal hivatkoznak a Gyöngyösbokrétára, ha nem is giccsnek, de modorosnak tartva azt.¹⁶ Az igazság és a teljesség kedvéért mindenképpen meg kell említenünk azt, hogy manapság, aki népzenevel és néptáncal foglalkozik, az valószínűleg csak nélkülözhetetlen kincsként tekinthet azokra a filmekre és fényképekre, amelyek a Gyöngyösbokréta-mozgalom együtteseiről készültek. Sok falu és vidék esetében ma ezek jelentik a zenére, táncre és viseletekre vonatkozó legrégebbi és/vagy legautentikusabb forrásokat. Számos táncos és zenész egyéniség mozgása illetőleg zenéje éppen az ilyen felvételeken őrződött meg legkivehetőbben. Ennek ismeretében tehát elmondhatjuk, hogy a mai táncmozgalom nagyon sokat köszönhet a Gyöngyösbokrétának.

Barta L. Tamás
(folytatása következik)

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 5 Legedi László István – Traditional Moldavian Csángó Flute player – 2015 Master of Folk Arts. Legedi László István was born in the village of Klézse/*Cleja* in Romanian Moldavia. He learned to play the wooden shepherds flutes of the region from his father Legedi László András. Since 1990 he has been regularly invited to play in Hungary for dance house events and recordings. He is a fantastic flute player that holds a wealth of traditional knowledge, well deserving of the Master of Folk Arts title. By Balogh Sándor.

Page 6 The life story of **Bereczky Ildikó Hungarian Calvinist pastor of Harkány** in Southern Hungary and the old Hungarian tradition of **Christmas Bethlehem passion plays** are subjects for the next portrait in the series on personalities dedicated to preservation of Hungarian folk arts and culture. By Kóka Rozália.

Page 8 Kobzos Kiss Tamás – May 30, 1950 (Debrecen) – Nov. 8, 2015 (Budapest) The well-known, late Kobzos Kiss Tamás was a singer, instrumentalist and music teacher; his signature instrument was the coboz, or Moldavian lute. He was long-time director of the Óbuda Folk Music School in Budapest. Throughout his career he played with a long list of folk and old music ensembles and received numerous awards in recognition of his artistry and work: amongst them – the Kossuth and Liszt Ferenc awards. Farewell by Szabó Zoltán.

Page 15 Letters from Bársony Mihály to Sebő Ferenc from between 1970 and 1988 before Bársony's death. **Bársony Mihály (Tiszaalpár, Hungary 1915–1989) – traditional hurdy-gurdy player,** instrument maker and handy man extraordinaire of Hungary's southern plains region; he was called a 'peasant genius'. He also played clarinet and zither, was recognized with the title of Hungarian Master of Folk Arts, and was one of Sebő Ferenc's important informants.

Page 20 Meeting of traditional Moldavian Csángó ballad singers – Klézse/*Cleja*, Romania, October 24, 2015. Singers arriving from more than 30 Moldavian Csángó communities were from pre-school age to elderly traditional singers. The event was supported by 4 different organizations. This writing also draws attention to the ongoing, though seemingly losing struggle to maintain the Csángó Hungarian language, traditions and culture in this area, where there is and has been a great deal of pressure to assimilate into the otherwise Romanian society in the area. By Péterbenze Anikó.

Page 29 Reviews – **Hungarian World Music.** Three recent recordings are **recommended:** Zűrös Banda (Fonó 2015), Buda Folk Band

– *“Saját gyűjtés”* (Fonó 2015), singer (in Csík Band) Majorosi Marianna's solo record – *“Szerelmesnek nehéz lenni”* (Fonó 2015). By Rácz Mihály – langologitarak.blog.hu 2015 Nov. 27.

Page 30 Bartus Józsefné Szandai Teréz (Herencsény, Hungary 1931–2015) was a traditional story teller, singer and informant on peasant religious beliefs and customs of Hungary's Palóc Region, where she lived her entire life. She was recognized as **Hungarian Master of Folk Arts** in 2002 and recipient of numerous other awards. **Gécsi Hegedűs Sándor (1935–2015 Rév/*Vadu Crişului, Bihar/Bihar County, Romania*) was a traditional story teller** and important ethnographic informant. He was recognized with title of **Master of Folk Arts** in 2012. By Magyar Zoltán.

Page 32 The **Pozsony/Bratislava based professional folk dance company Ifjú Szivek is 60 years old.** On November 7th, 2015 the group celebrated with a grand gala performance at Hviezdoslav Theatre in Pozsony – the same place where the group gave its first important presentation in 1958. Ifjú Szivek is a Hungarian dance company dedicated first of all to Hungarian folk dance traditions in Slovakia and other parts of the Hungarian language region. Artistic director of the gala performance and company director is Héglí Dusan. Leader of the band: Koncz Gergely. Review and congratulations by one of the group's founders, dance researcher Takács András.

Page 38 Reports and basic information on three existing **folk dance research** groups and university programs: **Hungarian Ethno-choreological Association;** a dance research program offering BA and MA degrees within the Ethnography and Cultural Anthropology department at the **University of Szeged in Hungary;** **Choreomundus** – the European international university program offering MA degree in dance as knowledge, practice and cultural heritage. By Felföldi László, Kukár Barnabás Manó and Varga Sándor.

Page 40 **New CD: Tükrös Band: Erdők, vizek zenéje** [Music of the forests and rivers] (2015 Music Hungary Zeneműkiadó Kft. FECD062) Traditional music – the most beautiful melodies – from Transylvania's Maros and Küküllő regions. The band: Halmos Attila – violin; Koncz Gergely – violin; Árendás Péter – kontra; Liber Endre – kontra, cymbalom; Lelkes András – double bass

Page 41 **Black-Red Dance.** This tribute to the **Transylvanian village of Szék/*Sic*** reminds us that musicologist Lajtha László went to Szék in 1940 and '41 to collect traditional instrumental music. We are also reminded of

the unmarried girls from Szék who were sent to Kolozsvár/*Cluj* to work as servants for wealthier Hungarian families where they worked until they married. On their days off the girls would meet the other Szék girls working in Kolozsvár at a certain park to talk and dance. There was no music, they weren't allowed to sing in public in Hungarian, so they hummed the music and danced together. They are remembered in a poem by Hungarian poet Kányádi Sándor, who observed them in the 1960s and 70s. By Széki Soós János.

Page 44 Traditional cuisine of Finnugor language relatives – part III. The Khanty-Mansiysk Autonomous Okrug – Ugra is a federal subject of Russia with a population of 1.5 million. The **Khanty and Mansi people** native to the region are known collectively as the Ob Ugric people. Local languages, Khanty and Mansi, are distant relatives to Hungarian and part of the Ugric branch of Finno-Ugric languages. Hungarian ethnographic researcher and linguist Ruttkay-Miklós Eszter whose husband is Khanty, tells about Khanty traditional cuisine – a mainstay of which is boiled meat which is removed from the liquid and eaten separately, then one dips bread in, and eats the left over liquid. By Juhász Katalin.

Happy holidays!

Sue Foy

folkMAGAZIN

2015/6, XXII. évfolyam, 6. szám

Megjelenik évente 6+1 alkalommal

Kiadja a Táncház Alapítvány

Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán

Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felelős szerkesztő: Grozdits Károly

Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,

Juhász Katalin, Kóka Rozália,

Juhos Kiss Sándor, Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.

Levélcím: 1255 Budapest, Pf. 153

Tel./fax: (36.1) 214-3521

folkmagazin@mail.datanet.hu

www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda

Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Országos terjesztés: Lapker Zrt.

Bankszámla-szám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók,

1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary

Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUHB

HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap

Folyóirat-kiadás Kollégiuma

Hirling Ernő gödöllői fényképész Szadán, a XX. század első évtizedeiben készült fotói (Néprajzi Múzeum – F31556, F31483, F31651)

35. ORSZÁGOS TÁNC HÁZ TALÁLKOZÓ 2016. ÉS VÁSÁR

VASÁRNAPI
GÁLAKONCERT:

Lajkó Félix

LEMEZBEMUTATÓ
KONCERT &
MEZŐSÉGI BÁL

ÁPR.
2-3.

ARENÁNA

JEGYEK KAPHATÓK: A BROADWAY JEGYIRODÁKBAN. TEL.: 06-1/340-40-40, 06-1/780-0-780 broadway.hu jegy.hu

FOLKMAĞAZIN

nka
Nemzeti Kulturális Alap